

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

III Jornades

El nacionalisme català a la fi del s. XX

Museu Comarcal de l'Anoia

MAIG 1989

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

IGUALADA (Anoia) -Museu Comarcal de l'Anoia- 5,6 i 7 maig 1989.

P R O G R A M A

divendres, 5

tarda

19.45 Recepció i inauguració de les III Jornades

20.15 Conferència: LA QÜESTIÓ NACIONAL A LA UNIÓ SOVIÈTICA

Pilar Bonet -corresponsal del diari "EL PAÍS"
a Moscou -.

21.00 Sopar

vespre

22.15 1ª ponència: CAPITALITAT, CIUTADANS I PAÍS

Max Cahner, Lluís Casassas i Miquel Pueyo

dissabte, 6

matí

09.30 2ª ponència: EL TERRITORI

COMUNICACIONS, TRANSPORTS I EQUILIBRI TERRITORIAL

Francesc Cabana i Gaspar Jaén i Urban

DEPENDÈNCIA ECONÒMICA I POSSIBILITATS D'UNA

POLÍTICA ECONÒMICA NACIONAL

Francesc Homs i Martí Parellada

LA GESTIÓ DEL TERRITORI CATALÀ

Joan Antoni Solans i Jaume Terradas

12.30 Debat

14.00 Dinar

tarda

16.00 3ª ponència: L'ASSOCIACIONISME CULTURAL

CRISI DEL VOLUNTARISME I BUROCRATITZACIÓ CULTURAL

Rafael Xambó i Pilar Rahola

Debat

17.45 4ª ponència: LA RECONSTRUCCIÓ DE LA UNIVERSITAT CATALANA:

DESCOLONITZACIÓ, QUALITAT I LLIBERTAT

Josep Guitart, Josep Nadal, Ricard Torrents i

Josep Maria Torras

III J O R N A D E S
EL NACIONALISME CATALÀ A LA FI DEL S. XX

Debat

19.30 Taula rodona: ALGUNES PROPOSTES PER A UNA CATALUNYA MÉS
SOLIDÀRIA

Francesc Borrell i Antoni Farrés

21.00 Sopar

vespre

22.15 Tertúlia al Casino Foment d'Igualada

diumenge, 7

matí

09.30 5ª ponència: LA POLÍTICA NACIONAL

Joan Tudela, Albert Viladot i Vicenç Villatoro

Debat

11.30 Debat general i conclusions

14.00 Dinar de cloenda

tarda

16.00 Visita a La Tossa de Montbui

Igualada, febrer de 1989.

Sr./Sra.,

El Departament de Cultura del M.I. Ajuntament d'Igualada, amb motiu de la celebració de les III Jornades "El Nacionalisme català a la fi del s. XX" ha pensat en obsequiar a vostè i al seu acompanyant amb sengles invitacions per a assistir a la representació teatral "L'ESTACIÓ DE LES DÀLIES", que tindrà lloc el dissabte dia 6 de maig a 1/4 d'onze del vespre al Teatre del Cercle Mercantil d'Igualada, carrer del Clos nº 19.

Si decidiu assistir-hi podeu retirar l'invitació (per canviar-la a la taquilla) a la Secretaria de les Jornades.

TEATRE MUNICIPAL

III Jornades. El nacionalisme
català a la fi del segle XX

Igualada, 5 de maig de 1989

Primera Ponència:
Capitalitat, ciutadans i país

DE LA RESPONSABILITAT COMPARTIDA

per Lluís CASASSAS I SIMÓ
de Barcelona

Nocions introductòries

Per poder raonar l'argumentació que seguirà aquesta intervenció es podria entendre per consciència nacional el conjunt d'idees, de teories, de concepcions socials i col·lectives que reflexen les condicions d'existència i de comportament predominants en una comunitat.

Aquesta consciència s'ha anat formant al llarg del temps i és el producte del desenvolupament de la societat catalana. Aquesta, amb el seu treball i amb la seva acció en un medi determinat, ha creat un conjunt de normes de conducta -unes lleis de convivència- que regulen les seves relacions amb el medi i amb els altres homes que participen en la tasca comuna.

Malgrat que hi hagi pensadors que defensin l'espontaneïtat de la consciència nacional, sembla més acertat considerar-la com el fruit d'una actitud activa i reflexiva envers els medi, i considerar-la, també, com la manifestació de l'ús de la capacitat que es té d'organitzar racionalment aquest medi i el conjunt de les relacions de producció material i cultural que determinen

W.

la vida de la col·lectivitat. D'aquesta vida en comú en deriva la consciència nacional.

També pels efectes del raonament que segueix aquesta intervenció, es podria afirmar que la comunitat, un cop assumida la consciència nacional, empra uns instruments de consolidació per assegurar la seva pervivència. Alguns d'aquests factors de fermesa són l'assentament i el domini damunt d'un territori concret, l'elaboració i la difusió d'una cultura pròpia, la formació, la transformació i l'expandiment d'una llengua.

No hi ha dubte que en aquesta via cap a la fixació completa de la comunitat no hi pot manca un dels instruments fonamentals, indispensables: L'ordinament jurídic i polític donat -i moltes vegades imposat- a la col·lectivitat.

Ha estat necessari tenir aquest ordenament en els períodes constitutius de la consciència nacional i sempre que ha convingut enfortir la presència o salvar la mateixa existència de la nació. Doncs bé, disposar d'un ordre polític jurídic i administratiu ha comportat, en el procés històric recorregut, l'establiment d'uns grups de ciutadans, organitzats d'acord a una jerarquia determinada, encarregats de la gestió dels afers col·lectius. Han estat grups de ciutadans repartits per tot el territori a fi de fer patent, arreu, la seva existència i la seva actuació; però, repartits no de manera uniforme, sinó jerarquitzada.

Aquesta és la raó, la justificació i l'esquema de qualsevol divisió territorial clàssica. I així es veu com els pobles sense a penes serveis són agrupats i coordinats per un centre d'ordre superior en el que els serveis comencen a ésser més diversificats i especialitzats. I aquests centres, que es

u/

podrien considerar d'àmbit de rodalia, són, al seu torn, ajustats a l'actuació de centres comarcals on ja es pot trobar tota la gama de serveis necessaris per a la vida de la comunitat que en depèn. Per damunt, el centre màxim, director del país.

D'aquest centre en diem "capital". Del centre màxim en diem "la capital nacional". La població que és capital diem que exerceix "la capitalitat".

En el cas que ara ens interessa, i seguint l'esquema tradicional abans descrit, podríem dir que Barcelona exerceix la capitalitat de Catalunya, que n'és la ciutat principal, la seu de la seva activitat cultural més elevada, de la seva activitat econòmica més important, de la seva activitat administrativa central, dels òrgans suprems del govern.

De la capitalitat

Barcelona és el símbol -així defineix la capitalitat la GEC, vol. IV, pàg. 332- de la voluntat centralitzadora dels grups constituents de la nació, el lloc on s'han acumulat al llarg de la història, el màxim de funcions polítiques, administratives i de serveis diversos. Aquesta concentració afavorí l'agrupament i l'acumulació d'habitatges i el creixement demogràfic que, al seu torn, han potenciat una diversificació més gran de funcions i la crida correlativa de nous habitants.

Malgrat que, moltes vegades, la determinació de la capitalitat ha provocat rivalitats entre ciutats, aquest no ha estat el cas de Catalunya en la seva etapa constituent i de reconstrucció, perquè ningú no ha posat en dubte el paper dirigent que correspon a "la pàtria comuna de tots els catalans", a Barcelona, pel seu pes demogràfic, cultural, polític i econò-

W

mic i per la responsabilitat que d'aquests fets li derivava.

Aquesta responsabilitat, doncs, responsabilitat de comandament, d'administració, de coordinació, de motor, va correspondre a Barcelona i, cal dir-ho clarament, gràcies a aquesta circumstància, Catalunya va disposar d'un instrument poderós de consciència col·lectiva que no es pot malbaratar.

Evidentment, a l'arribar ací hom pot escoltar crítiques diverses procedents de gent originària de camps erigits en defensors d'equilibris fantasiosos. Sembla, escoltant-los, que, per equilibrar el territori català, calgués deturar l'anomenada roda de la història i girar enrere el seu curs, tan grans són els seus planys contra els malifets de la urbanització.

Però no es pot oblidar que la urbanització (més gent reunida, més edificis aplegats, més serveis per prestar, més problemes de difícil solució) és una de les dimensions fonamentals de l'evolució social, i que la ciutat, en relació directa amb la seva importància, és una organització de l'espai que maximitza les interaccions socials més diverses, tant al seu interior, és clar, com a l'àrea amb la que es relaciona més directament: interaccions en el món de la cultura, interaccions en el camp de l'economia, interaccions en les activitats d'esbarjo i d'oci, etc. No es pot oblidar que la ciutat és una organització que pot assegurar a tot el territori un ritme de desenvolupament més constant i accelerat.

De la transformació urbana

Des del seu naixement, la ciutat és diferent del medi que la rodeja, i el seu caràcter depèn del grau, del caràcter i de la intensitat de les relacions que les lliguen. La ciutat ha estat sempre qui ha impulsat aquestes relacions i, per assolir-ho,

sempre ha incrementat les comunicacions: Precisament el que ha esdevingut l'essència de la vida urbana ha estat la necessitat de comunicacions.

Avui, l'emergència dels mitjans de comunicació de massa i la proliferació dels mitjans privats de transport, al reduir la distància-temps i al facilitar els moviments pendulars, han donat a la consciència de pertinença urbana una dimensió nacional. Potser, fins i tot, s'està entrant a una etapa de dimensió continental.

Els feixos de relacions que s'estableixen entre els centres urbans són cada dia més grans, i configuren una malla que cobreix tot el territori. L'evolució de les tècniques de transport -s'ha dit darrerament- ha canviat les condicions en que es desenvolupa la vida de cada dia i s'efectua el consum. El radi assequible en una hora s'ha multiplicat per deu en relació a la mobilitat que permetia el tren i això ha eixamplat l'espai abastable. Unes conseqüències notables d'aquest fet han estat l'esborrar les velles oposicions entre la ciutat i el camp i el desenvolupament de l'esglaó primer de relació, que ja no és el municipi, sinó subsistemes regionals que són veritables àrees de mobilitat quotidiana o sistemes urbans entesos com àrees recorregudes per les migracions diàries, àrees que graviten al voltant d'un mateix centre.

No és aventurat ni exagerat dir que, al fons de tot, el conjunt nacional de Catalunya gravita cada vegada més al voltant de Barcelona.

Un canvi qualitatiu important

La gravitació de les "àrees de mobilitat quotidiana" al voltant d'un mateix centre ha experimentat, els darrers anys,

WJ

alguns canvis importants que han modificat el seu caràcter.

Tradicionalment, s'entenia aquesta gravitació com un exemple de dependència front al nucli més gran, que ho podia ésser en població, en diversificació de serveis o, potser, en tradició històrica.

Es podria dir que la relació que s'establí entre el centre superior i el més reduït -en grandària o en serveis- era de sentit vertical i jeràrquic. Era un sentit en el que, en molts casos, els centres menors acabaven assimilats, anexionats o integrats al centre més gran, i perdien tota llur independència i personalitat.

Tot i que, per una rutina fàcil, s'acostuma a citar la política agregacionista o anexionista efectuada a Barcelona a finals del segle passat, política que portà a la pèrdua de la independència municipal que Felip Vè havia atorgat als pobles del Pla, també es podria parlar d'altres casos ocorreguts en indrets diversos de Catalunya, com a la resta de l'Estat espanyol, com exemples d'una política absorbent.

Aquests exemples no es troben, només, en les ciutats importants (Girona, Granollers, Lleida, Sabadell, Tàrraga, Terrassa, etc.) sinó, fins i tot, en municipis de menor importància demogràfica (la Bisbal, Montblanc, Súria, Sort, etc.).

¿On són Claravalls, Rojals, Clariana, Gimencells, Hort-savinyà, Marganell o Sant Salvador de la Vedella, per citar, triats a l'atzar, alguns dels pobles agregats que perderen llur independència?

¿On són els seus representants i els de la Creu de Barberà, els de la Cirera o els de Sant Pere de Terrassa?

W

No es tracta, com es pot comprendre, de començar una croada contra les agregacions, perquè en molts casos les ane-xions foren imposades per la manca de capacitat operativa dels poblets i les mancances legislatives que haurien permès l'apli-cació de formes imaginatives per preservar-los.

No es tracta de començar una croada, perquè en molts altres casos -i es deixa, expressament, de banda els casos de voracitat desfermada dels seus veïns poderosos- ja ha començat una actuació decidida dels agregats per assolir de nou llur in-dependència i reparar els desgavells ocasionats per la abans citada voracitat. És una lluita com la que s'ha entaulat a l'Am-polla, a Bonmatí, a Salt o a la Serra d'Almos, per exemple, en els que era comuna la queixa, precisament, de que hom els hagués negat la possibilitat de poder carregar amb la seva part co-rresponent de la responsabilitat comuna. Alguns pobles assoli-ren llur reconeixement com a municipis independents. En d' al-tres casos, la lluita segueix.

No es tracta, doncs, de començar una croada. Del que es tracta és d'assenyalar que, avui, hi ha un desig general, una voluntat manifesta i unes possibilitats tècniques d'exercir les competències i les funcions que els pertoca complir, com a qual-sevol agrupament humà. Almenys, és clar, les competències polí-tiques de representativitat i l'assumpció de la seva quota de responsabilitat.

No es tracta de parlar un llenguatge antiagregacionis-ta engrescador i possiblement fora de lloc, sinó de fer compren-dre que vivim en un país petit on els feixos d'interdependèn-cies són poderosos, un país on tots som veïns de tots, un país on qualsevol racó és sotmès a la mirada de tots, un país on no-més hi ha una responsabilitat comuna que no podem repartir, si

nó compartir de manera lleial.

No es tracta d'erigir àrees de privilegi, ni de definir àrees marginades; no es tracta de reduir la responsabilitat de ningú ni de limitar-la, sinó de reconèixer la realitat d'avui, la que es viu a Catalunya; es tracta de procedir a la devolució de la responsabilitat que els correspon a tots els poblets i a tots els ciutadans, si es vol que el país s'encamini cap a una societat més estable, on pugui ésser duradora i fructífera la convivència.

Una capitalitat de responsabilitat compartida

Tal com recorda la convocatòria d'aquest acte, estem a les portes de l'any 2.000.

Estem en uns moments en que és molt ràpida l'evolució de les comunicacions, la transformació de les organitzacions polítiques, les variacions de les estructures territorials, els canvis de tot el que conforma la societat actual, de tot el que fa que la societat que vivim sigui actual i es diferenciï tant de la que ja hem deixat enrere, com de la que ja s'entreveu més enllà.

Els canvis, certament, més que ràpids són vertiginosos.

I estem en uns moments de desorientació, de titubeigs i de dubtes, en els que no és possible posar-se d'acord sobre la millor conveniència d'un o d'altre camí que s'ha de seguir.

El que passa, en realitat, és que l'evolució de les idees es fa amb molta més lentitud que la dels fets objectius. El que passa és que són ben pocs els que volen reconèixer els seus errors o els que estan disposats a rectificar una conducta que els atorga privilegis o els que, simplement, estiguin pres-

tos a oblidar les seves formulacions caduques.

La nova societat que s'albira sembla que estrà constituida per àrees de forta concentració poblacional i de poder econòmic molt gran -al contrari del que s'afirmava o desitjava cap els darrers anys seixanta-, àrees als habitants de les quals s'ha d'atorgar competències i responsabilitats complementàries.

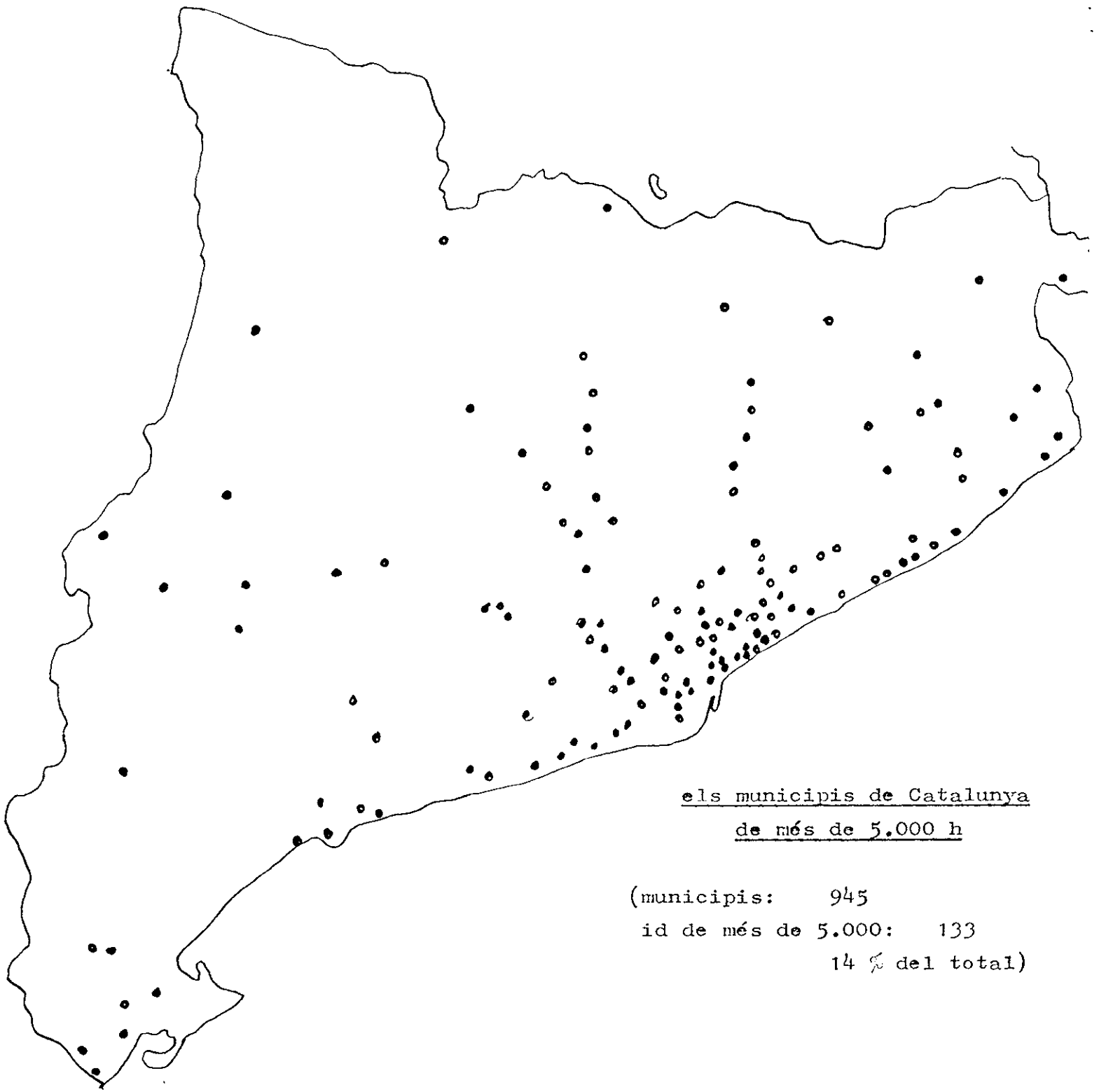
Però, cal pensar que, al costat d'aquelles àrees densificades, existiran sectors buids, amb poca població i amb recursos econòmics migrats i inestables. Seran uns sectors als que molts autors consideren que no es poden atorgar ni els mateixos drets ni les mateixes competències de que han de disposar els habitants de les àrees actives (1).

Però no hi ha dubte que a la gent d'aquests sectors hom els trobarà cada vegada més presents als llocs de responsabilitat més directa i als llocs de la presa de decisions col·lectives. I això serà, tant per la incorporació d'amplis sectors cada vegada més grans a les tasques de comanament, com per la possibilitat més gran de moviments diaris, com per la força de les relacions econòmiques, com per la nova consciència col·lectiva de la unitat de la nació, com per la seva voluntat manifesta de trobar-s'hi.

Les àrees gaire bé buides, les àrees de silenci ara menystingudes, són parts integrants de la comunitat i els seus

-
- (1) Segurament, observant la situació actual de la dispersió municipal i de predomini dels municipis petits (per sota dels cinc mil habitants és difícil l'exercici de qualsevol competència municipal), a aquells que creuen en la necessitat de la limitació dels drets de les "àrees buides" i en la necessitat de continuar-hi una política absorbent

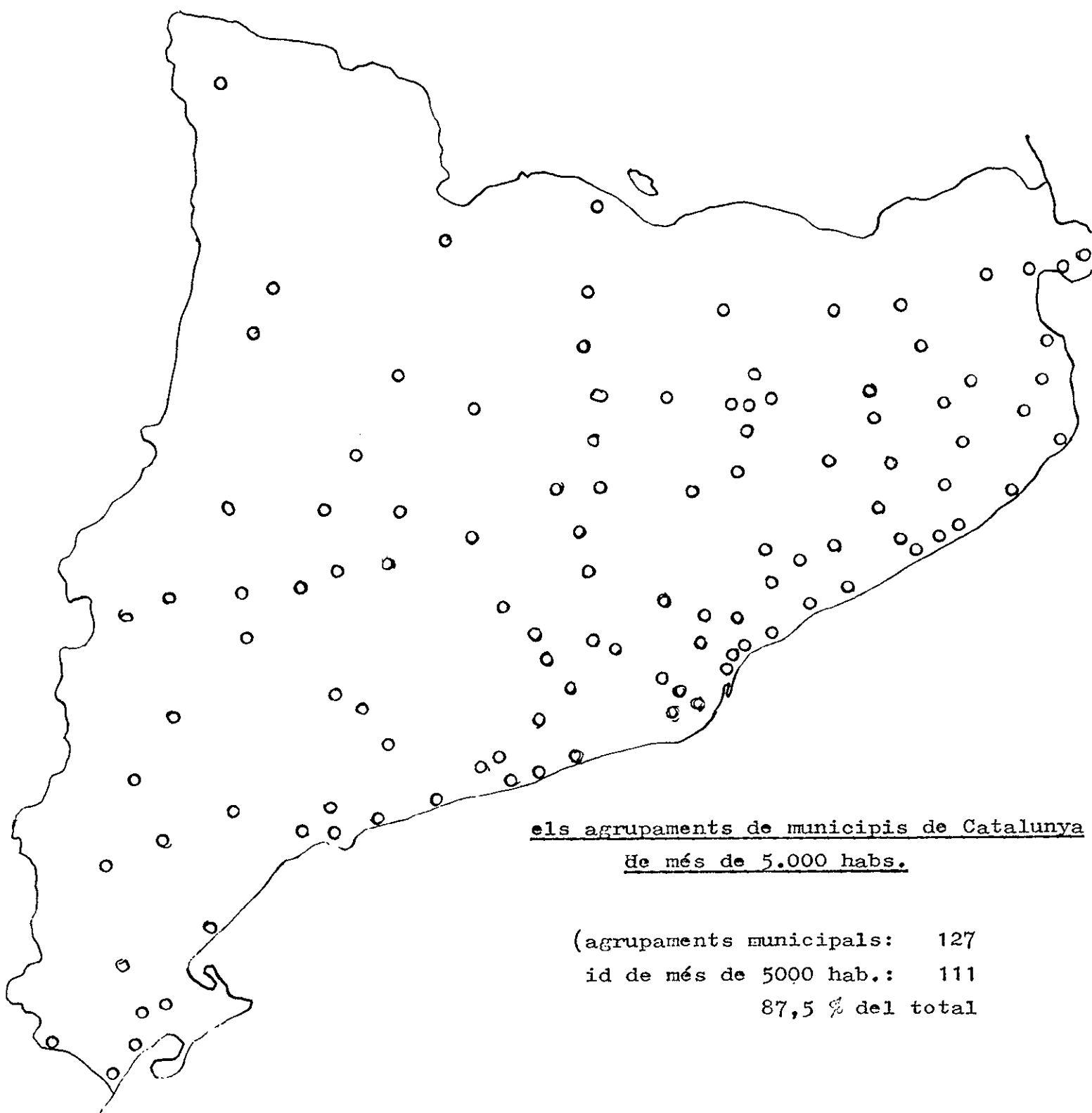
22

els municipis de Catalunya
de més de 5.000 h

(municipis: 945
id de més de 5.000: 133
14 % del total)

ur

els agrupaments de municipis de Catalunya
de més de 5.000 hab.

(agrupaments municipals: 127
id de més de 5000 hab.: 111
87,5 % del total

M/

habitants són titulars d'una part de la responsabilitat general.

S'ha dit "tots som veïns de tots" i això indica quel com més que un simple fet de contigüitat. Ésser veí vol dir com partir els problemes i prendre les decisions que convinguin a tots. Per tant, vol dir que tots hem d'assumir la capitalitat.

Catalunya -valgui la repetició- és la pàtria comuna de tots els catalans i tots som responsables de les decisions que s'han de prendre per al bon regiment de la cosa pública.

És a dir, tots som responsables d'exercir la nostra quota de capitalitat. Tots hem de formar la capital de Catalunya, sense marginacions, amb una exigència més gran quan correspongui, però sense regateigs, en qualsevol sentit que es miri.

d'agregacions i d'eliminació d'independències "supèrflues", no els manquen arguments tècnics.

Per evitar-ho i per respecte a la voluntat de tots els ciutadans, caldria afavorir una política de modificació del mapa municipal de Catalunya i caldria portar, amb els agrupaments que es formin que haurien d'establir unes unitats que sempre que fos possible no baixessin dels cinc mil habitants, la possibilitat d'extendre a tots els indrets de Catalunya l'operativitat municipal i la pràctica plena de sentit d'una responsabilitat compartida.

En els dos esquemes adjunts es pot veure el buidament actual de moltes àrees del territori català. Només es troben municipis de més de cinc mil habitants al llarg dels cursos fluvials importants, al llarg de la costa, al llarg d'alguns dels eixos viaris més importants i, com a enorme formiguer, al voltant de Barcelona.

En canvi, efectuat l'agrupament en sistemes de més de cinc mil habitants, la pràctica de l'administració, la responsabilitat i l'eficàcia es fan presents arreu. Amb el seu nou protagonisme.

un comitè

ALS PAISOS CATALANS -I D'UNA MANERA SINGULAR, A LA CATALUNYA CENTRAL- EL TEMA DE LA DIVISIO TERRITORIAL HA ACOMPANYAT TRADICIONALMENT TOTES LES REIVINDICACIONS CONTEMPORANIES D'AUTOGOVERN I / HA DESVETLLAT ABUNDANTS EXPECTATIVES I IL·LUSIONS PERQUE MOLTS -/ CIUTADANS I COL·LECTIUS HAN CREGUT SINCERAMENT EN LA POSSIBILITAT D'ORGANITZAR TERRITORIALMENT EL PAIS D'UNA MANERA TAL QUE S'INCREMENTES L'EFICACIA DE L'ADMINISTRACIO I LA SEVA PROXIMITAT ALS CIUTADANS, QUE S'ACONSEGUIS DE MODIFICAR PROGRESSIVAMENT ELS DESEQUILIBRIS TERRITORIALS I QUE S'ASSEGURES UNA INFLUENCIA MES DIRECTA/ DELS ADMINISTRATS EN EL PLANEJAMENT URBANISTIC, ECONOMIC I DE LA PRESTACIO DE SERVEIS DEL PAIS.

EN POQUES PARAULES, AQUESTA FILOSOFIA IMPLICA UNA ORGANITZACIO TERRITORIAL RADICALMENT DIFERENCIADA -I FINS I TOT ANTAGONICA- D'AQUELLA ALTRA QUE L'ESTAT IMPLEMENTA, AL LLARG DEL SEGLE XIX, - BASADA EN LA DIVISIO PROVINCIAL, LES DIPUTACIONS, ELS GOVERNADORS ...

HE TINGUT LA CURIOSITAT DE RELLEGIR L'INTERCANVI DE NOTES -- QUE ES PRODUI L'ANY 1.945, A L'EXILI, ENTRE HUMBERT TORRES I ANTONI ROVIRA I VIRGILI, QUAN ENCARA HOM CREIA QUE NO ES TRIGARIA GAIRE A TORNAR A CATALUNYA I A REPRENDR LA TASCA INACABADA DE LA DIVISIO TERRITORIAL. A BANDA D'ALTRES QUESTIONS, RESULTEN INQUETANTMENT CONTEMPORANIES ALGUNES DE LES REFLEXIONS DE ROVIRA I VIRGILI:

"I HA RESULTAT QUE AL CAP D'UNA PILA D'ANYS, TENINT UNA DIVISIO PROPIA JA LLESTA I ESTUDIADA, PRACTICA I APLICABLE, NO ACABEM D'IMPLANTAR-LA I MANTENIM LA CARRONYA DE LES PROVINCIES, ARA AMB UN MOTIU, ARA AMB UN ALTRE. JO CREC QUE EN TORNAR A CATALUNYA NO HAURIEM DE MANTENIR LES PROVINCIES. SERIA UNA AUTODETERMINACIO A/

L'INREVES. (...)

L'EXPERIENCIA DEMOSTRA QUE ES PERILLOS D'ARROSSEGAR MASSA -- TEMPS AQUESTES QUESTIONS. SI COMENCEN A BELLUGAR-SE INTERESSOS LO CALS, RIVALITATS DE CAMPANAR, GELOSIES DE COMARCA, LA COSA S'ESPAI LLA PER BONA QUE SIGUI EN PRINCIPI."

SÓN UNA REFERENCIA INTERESSANT DEL BREU PERIODE REPUBLICA I / SEMBLA UNA PREMONICIO, AQUESTES PARAULES. ¿QUE ES EL QUE TENIM, / AVUI PER AVUI? UN PROJECTE DE CONFIGURACIO DE CATALUNYA EN PROVIN CIA UNICA CONGELAT, UNS CONSELLS COMARCALS SENSE COMPETENCIES I / UNA INEXISTENT DIVISIO SUPRACOMARCAL QUE GARANTEIXI UNA SUPERACIO DELS REELS QUE DESPERTA EL PROJECTE, NACIONALMENT PROGRESSISTA, / DE LA TRANSFORMACIO DE CATALUNYA EN PROVINCIA UNICA, COM A PAS -- PREVI CAP A INCREMENTS MÉS SUBSTANCIOSOS DE LA NOSTRA SOBIRANIA / NACIONAL.

HI HA UN ALTRE FACTOR OMNIPRESENT, EN QUALSEVOL REFLEXIO SO / BRE EL TERRITORI CATALA I LA SEVA ORGANITZACIO I AQUEST FACTOR ES EL SOBREDIMENSIONAMENT DEMOGRAFIC, ECONOMIC I POLITIC DE LA CAPI TAL -BARCELONA- I DE LA SEVA AREA D'INFLUENCIA IMMEDIATA. COM QUE FA SEGLES QUE VAM PERDRE LA CAPACITAT D'INCIDIR SOBIRANAMENT SO -- BRE LA MARXA I SOBRE L'ORGANITZACIO DEL NOSTRE TERRITORI, AVUI -- HEM DE RECONÈIXER QUE AQUESTA ES UNA REALITAT INDISCUTIBLE I, MÉS ENCARA, QUE LA CAPITALITAT DE BARCELONA I EL SEU PES ESPECIFIC -- HAN ESTAT -I POSSIBLEMENT, ENCARA HO SÓN- DECISIUS EN LA PRESERVA CIO DE LA NOSTRA ESPECIFICITAT SOCIAL, ECONOMICA, LINGUISTICA, -- CULTURAL... ARA BÉ, AQUESTA TAMPOC NO ES UNA RAO ABSOLUTAMENT --- IMMODIFICABLE QUE HAGI D'IMPEDIR, D'ENTRADA I SISTEMATICAMENT, -- IMAGINAR UN MODEL DE DESENVOLUPAMENT TERRITORIALMENT MÉS EQUILI -- BRAT.

NATURALMENT, NO ES AQUEST EL MOMENT D'APROFUNDIR EN EL TEMA / RECURRENT DE LES RIVALITATS ENTRE EL GOVERN DE CATALUNYA I EL DE / LA CAPITAL, AMENITZADES ARA PEL RERAFONS OLÍMPIC, PERD SI QUE ---

(3)

M'AGRADARIA DESTACAR TRES PUNTS. EN PRIMER LLOC, L'EVIDENT -I FIN A CERT PUNT, LEGITIMA- CONFRONTACIÓ D'INTERESSOS POLÍTICS QUE HI HA DARRERA D'AQUESTA CONTROVERSIA. EN SEGON LLOC, LA INEVITABILITAT DEL CONTRAST ENTRE UNA ESTRUCTURA MUNICIPAL HISTORICAMENT AVESADA A COMPENSAR, EN ALGUNS ASPECTES, LA MANCA D'UN GOVERN AUTONÒM I UNA GENERALITAT POLÍTICAMENT LIMITADA PER UN MARC CONSTITUCIONAL I ESTATUTARI RESTRICTIUS I QUE, DE RETRUC, ES RECONCENTRA SOVINT EN UN EXERCICI GELOS DE LES SEVES COMPETENCIES MES ESTRICTEMENT ADMINISTRATIVES.

DE CARA ENFORA, DE CARA A ALLÓ QUE ALGÚ HA PROPOSAT DE DIR-NE L'OFF-BARCELONA -ES CURIOSA, AQUESTA DEFINICIÓ PER EXCLUSIÓ, PERÒ NO EM SEMBLA PAS PITJOR QUE DIR-NE "COMARQUES"- AMB DUES PERSPECTIVES PROJECTEN OMBRES IGUALMENT IMPRECISES I, SOVINT, CARREGADES D'UN CERT PATERNALISME IRRITANT. ES GREU QUE HI HAGI QUI, DES DE L'ESQUERRA, DECLARI QUE L'OFF-BARCELONA ES EL PARADIS DEL VOT -- CONSERVADOR I QUE LA REFLEXIÓ NO VAGI MÉS ENLLÀ. PERÒ NO MENYS -- GREU RESULTA QUE, DES D'UNA ALTRA PERSPECTIVA, ES PRETENGUI ---- CONTRAPOSAR EL MITE DE LA CATALUNYA "PROFUNDA" O LA CATALUNYA "CATALANA" -QUIN DISBARAT!- AL MELTING POT DE LA CONURBACIÓ BARCELONINA.

S'HA DE DIR IGUALMENT QUE IDENTIFICAR MODERNITAT I CULTURA METROPOLITANA AMB BARCELONA I RESERVAR L'ETIQUETA POPULAR O COMARCAL, EN SENTIT RESTRINGIT, PER A L'OFF-BARCELONA CONSTITUEIX UN ERROR MOLT GREU D'APRECIACIÓ I UNA DEFICIENT AVALUACIÓ DELS MECANISMES QUE PROPICIEN EL CANVI SOCIAL EN AQUESTA VILA GLOBAL QUE ES EL MÓN CONTEMPORANI, ALMENYS A L'OCCIDENT EUROPEU. EL TEMA DE LA MODERNITAT METROPOLITANA ENCLOU UNA PETITA TRAMPA QUE CONSISTEIX A CREURE QUE AVUI ENCARA LES CIUTATS PETITES TENDEIXEN AUTO

TICAMENT A CONSERVAR, SENSE REMEI, ELS ELEMENTS MÉS TRADICIONALS / O ANTROPOLOGICS. EN CANVI, UNA ANALISI SOCIOLOGICA DESAPASSIONADA EL QUE DEMOSTRARIA ES QUE, A LES PETITES COMUNITATS, PODEN TRIGAR MÉS A GENERALITZAR-SE DETERMINADES INNOVACIONS O CONDUCTES. PERD / QUE A PARTIR D'UN CERT MOMENT, S'IMPOSEN AMB MOLTES MENYS EXCEPCIONS QUE EN UNA COMUNITAT GRAN.

AIXO ES VALID, PER EXEMPLE, EN EL CAS DE LA LLENGUA. EN L'HIPOTETIC CAS QUE EL CATALA HAGUES D'EXPERIMENTAR UNA REGRESSIÓ DEMOGRAFICA I FUNCIONAL DE GRANS PROPORCIONS, NO SERIEN PAS LES CADA COP MENYS RÚSTEGUES VILES MUNTANYENQUES NI LES PETITES CIUTATS, ELS DARRERS I IDIL·LICS REDUCTES D'UNA LLENGUA AGONITZANT QUE, COM ORLAND, CORRÉS A AMAGAR LA SEVA DESTRUCCIÓ, ENTRE SELVES I BOSCATGES. L'AVANÇADA URBANITZACIÓ DEL PAÍS, LA VELOCITAT AMB QUE TOTAMENA DE CANVIS I INNOVACIONS S'IMPOSEN EN ZONES ON FINS FA POC EREN DESCONEGUTS, FAN PREVEURE, MÉS AVIAT, QUE EN AQUESTES AREES, LA REGRESSIÓ DE LA LLENGUA S'INICIARIA AMB RETARD, PERD TAMBE S'ENLLESTIRIA DE FORMA MÉS ACCELERADA I UNIFORME.

TORNANT AL TEMA DE LA DIVISIÓ TERRITORIAL, S'HA DE DIR QUE / AQUESTA CATALUNYA DE LES COMARQUES ES, CADA COP MÉS, LA CATALUNYA DE LES VILES I CIUTATS, DEIXANT A BANDA, NATURALMENT, EL CAS DE BARCELONA. NOMÉS CAL OBSERVAR COM EN EL RECONeixEMENT RECENT DE / NOVES COMARQUES, EL QUE S'HA FET HA ESTAT APRECIAR I DONAR CARTA / DE NATURALES A AL CREIXEMENT I ENFORTIMENT DEL PES ESPECÍFIC DE VILES COM MOLLERUSSA O EL PONT DE SUERT. PER TANT, HI HA UNA CATALUNYA-CIUTAT, PERD HI HA TAMBE UNA CATALUNYA DE VILES I CIUTATS QUE AGLUTINEN I CONSOLIDEN EL POTENCIAL DE DETERMINADES AREES QUE NO / SEMPRE COINCIDEIXEN PERFECTAMENT AMB LES COMARQUES TRADICIONALS.

A BANDA HI HA, PERD, CIUTATS MITJANES AMB UNA CAPACITAT D'IRRADIACIÓ I LIDERATGE QUE DEPASSEN ROTUNDAMENT EL LÍMIT D'UNA O MÉS COMARQUES. REUS, TARRAGONA, TORTOSA, LLEIDA, GIRONA... SÓN --

REALITATS DIFÍCILS DE DEFINIR AMB EXACTITUD, PERÒ NO HI HA DUBTE QUE SÓN REALITATS IDENTIFICATÒRIES AMPLIES, AMB UN POTENCIAL ESCASSAMENT ESTUDIAT I QUE CONSTITUEIXEN LA TRAMA, SÒLIDA O FEBLE, -- QUE REL·LIGA EL CONJUNT DEL PAÍS I QUE ESTABLEIX CANALS DE RELACIÓ I DE DIAL·LEG AMB AQUESTA SOBREDIMENSIONADA CAPITAL QUE TENIM.

EN PERÍODES DE DISGREGACIÓ, DE MANCA DE L·LIBERTAT I D'ANORREAMENT NACIONAL -COM EN EL CAS DE LA DICTADURA FRANQUISTA- AQUEST -POTENCIAL FOU, EN ALGUNS CASOS, RECONDUIT PER LES ESTRUCTURES DE/ PODER ESTATAL, CAP A CONDUCTES I ACTITUDS FURIOSAMENT LOCALISTES/ I PROVINCIANES, DISGREGADORS I MOLT IDEOLOGITZADES, COM EL LERIDANISMO O EL TORTOSINISME. COM QUE EXIGIR UNA IDENTIFICACIÓ IMMEDIATA I DIRECTA AMB EL CONCEPTE DE NACIÓ ESPANYOLA ERA EMOCIONALMENT I POLÍTICAMENT COMPLICAT, NOCIÓNS COM LA "PATRIA CHICA" O EL "TERRUÑO" SERVIEIEN PER ESTABLIR UN PONT EFICAÇ ENTRE LA INOFENSIVA EXALTACIÓ DE LES VEL·LETTATS LOCALISTES I AQUELLA UNITAT DE DESTI UNIVERSAL QUE PRETENIA ESSER LA PATRIA, LA GRAN NACIÓ ESPANYOLA.

SUPERATS AQUELLS JORNS AMARGS, SUPERATS AQUELLS PERILLS, HE DE DIR QUE, MALAURADAMENT, NO ACABO DE VEURE ENLLOC UNA VOLUNTAT DECIDIDA D'IMPLEMENTAR UN PROJECTE D'ORDENACIÓ INTEGRAL, MODERNA I OBERTA DEL TERRITORI. I, SOBRETOT, NO SEMBLA QUE ES PERFILI -- UNA FILOSOFIA CAPAÇ D'ARTICULAR, AMB MENTALITAT DE PROGRES I AMB ELEVADES ASPIRACIONS DE SOBIRANIA, ELS PERFILS I LES NECESSITATS DE LA BARCELONA GRAN, DE LES ASPIRACIONS COMARCALISTES I D'AQUESTA XARXA POC ARTICULADA DE VILES I CIUTATS QUE PODRIA CONTRIBUIR EXTRAORDINARIAMENT A BASTIR UN PAÍS MES EQUILIBRAT, MES ASSEQUIBLE ALS CIUTADANS I, EN EL MILLOR SENTIT DE LA PARAULA, MES EUROPEU.

MIQUEL PUEYO I PARÍS,
PROFESSOR DE L'ESTUDI GENERAL DE LLEIDA I DIPUTAT DEL PARLAMENT DE CATALUNYA

PER UNA CATALUNYA POLICENTRICA

Les idees que exposaré no són noves. Les he anades esbossant des de fa anys en articles, conferències i comunicacions. Avui, tot i que un plantejament globalment nacional de la qüestió requeriria tenir en compte els Països Catalans com a marc, em limitaré a tractar el tema estrictament al Principat de Catalunya.

Així, el 1984 escrivia que tan important com la normalització de la llengua catalana a l'escola i al carrer, com l'efectivitat de les competències legislatives al Parlament, com el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, com una televisió catalana, com la implantació real de la policia pròpia, com el reforçament del caràcter nacional català dels partits polítics, és que la nova llei de divisió territorial no fos un "subsistema de descentralització" -com diria el Secretari d'Estat senyor Borrell- de determinades competències de la Generalitat i de les diputacions provincials en un gran nombre de petites àrees, tot mantenint el contrapoder de les províncies.

La nova Catalunya que intentem de reconstruir necessita trencar l'esquema de les "quatre províncies", però també el de "Barcelona i comarques". La nova Catalunya necessita ^{la} Barcelona, però també necessita ^{d'}altres ciutats, a través de les quals els ciutadans de totes les comarques, per llunyanes que es trobin de Barcelona, se sentin membres d'una societat moderna, econòmicament pròspera, socialment justa, políticament lliure i culturalment potent a què aspirem que sigui Catalunya. Ciutats que no siguin "provincianes" (és a dir, que ^{no} es justifiqui per constituir un cap de pont passiu de l'estat central a Catalunya), amb un pes específic prou gran i amb una estructura social i econòmica prou completa que els permeti de reclamar un protagonisme polític sense el perill que per al conjunt del país foren les bosses de caciquisme o d'interessos sectaris a què la generalització de poders públics a pseudocomunitats molt reduïdes podria dur.

Per tal que això fos possible caldria que alguna de les lleis que formen part del bloc d'organització territorial ho assumeixi, però més enllà dels seus preceptes caldria potenciar aquests nous centre

territorials a través del conjunt de la producció legislativa, de l'acció de govern de la Generalitat, de la bona disposició de totes les comarques i municipis del país i de l'adequació dels partits polítics a la nova realitat territorial. I aquesta potenciació no hauria d'oblidar una condició essencial: que aquestes ciutats haurien d'esdevenir també centres culturals amb capacitat d'aglutinar una classe intel·lectual que participés, des de la seva perspectiva, en el debat cultural que ha de configurar la nova Catalunya.

Així es podria superar la vella imatge noucentista de la Catalunya-ciutat sorgida com a idea d'unió de tots els intel·lectuals catalans però que, ^{manca} d'un mecanisme de vertebració policèntric, podria resultar simplement una supeditació al món barceloní.

A la fi d'aquell mateix any 1984 completava aquests raonaments amb el comentari crític de dos escriptors que partien de punts de vista ideològics oposats: Gaziel i Oriol Bohigas.

Amb aquesta finalitat vaig rellegir l'assaig de Gaziel Les viles espirituals publicat el 1926 al llibre Hores viatgeres. Es un dels textos més significatius de la presa de consciència dels intel·lectuals catalans davant el gran i sobtat creixement de Barcelona, sobretot per la vinguda de més de dos-cents mil immigrants de l'Espanya meridional, durant els anys de preparació de l'Exposició Internacional de 1929. A diferència de l'actitud optimista i antirural, d'arrel noucentista, que es concretà en la proposta d'una "Catalunya-ciutat", Gaziel vol fer un toc d'atenció davant el greu desequilibri que representa per a Catalunya la desmesurada creixença de Barcelona: "... la capital ha anat absorbint -deia Gaziel- la saba de totes les comarques catalanes, deixant escolades les deus que hi brollaven tradicionalment... I no tenint-ne encara prou... ha devorat un veritable allau d'energies vingudes d'altres terres ibèriques... Barcelona ha perdut... el caràcter i la filosofia tradicionals de la seva catalanitat. Avui, no hi ha en tot Catalunya, malgrat les aparences capitalícies, res que sigui tan poc català com Barcelona... Això és absurd!-exclamava-. Catalunya ha de patir per força de macrocefàlia ". I en el cap de l'activitat cultural, els advertiments de Gaziel no eren pas més tranquil·litzadors: "Només hi ha una cultura; la cultura dels astres barcelonins i els seus pàl·lids satèl·lits. Només hi ha una sola i veritable capital: Barcelona. Tota la resta, a Catalunya, és província...".

No cal dubtar que aquesta posició és fruit de la prevenció que el nostre gran periodista conservador tenia davant la Revolució Industrial, culpable del fet que les "viles que encara en els segles XVIII i XIX eren ponderades i espirituals -segons deia- es convertissin en gegantines urbs tentaculars i materialitzades". Gaziell exposava aquestes idees sota l'influx de la lectura de la polèmica obra de Spengler Der Untergang des Abendlandes ("La decadència d'Occident"), en la qual la civilització és definida com el "llarg procés de descomposició final d'una cultura". Ens recorda Gaziell que, segons Spengler, abans d'esdevenir-se el trànsit de la cultura de la civilització els grans determinis espirituals eren presos pel món en el seu conjunt, però que després, "tres o quatre ciutats cabdals -les ciutats mundials- han absorbit tota la saba de la història" i la resta del territori de la cultura ha quedat rebaixat a la categoria de simple província. Per comptes d'un món, continua Spengler, tenim una ciutat, un pont on es resumeix la vida d'extensos països que mentrestant es mustiguen. Fins aquí, Gaziell abona totalment aquesta tesi, però davant el fatalisme del filòsof alemany, creu en la capacitat de reacció del poble català; davant el "problema de l'estructura cultural de la nostra terra -diu-, afanyem-nos a reaccionar. Ens hi va la vida espiritual de Catalunya... Voleu que us doni la fórmula de la nostra tasca? És ben senzilla de trobar...: fugir de la ciutat tentacular i emprendre el sant retorn a les viles espirituals".

Què és una vila espiritual segons Gaziell? "És una vila ni massa gran ni massa xica -afirmava-, assossegada, silenciosa, dansa, on els matins són més purs, els jorns més llargs i les nits més serenes i profundes que a les ciutats atrafegades, i on el temps sembla que s'escola com per art d'encantament... És una vila d'aquelles que, ... després lluen eternament amb els noms d'Atenes, Florència, Venècia, Königsberg o Weimar. Catalunya n'és rica d'aqueixes viles beneïdes. I imagineu-vos -afirmava, tot continuant la seva visió utòpica-, el que podria ésser la nostra terra, si una nova política cultural sàviament concebuda anés omplint de mirra aqueixos vasos dispersos... No caldria pas, per això, destruir la capital de Catalunya. Barcelona deu continuar essent el centre de la nostra cultura. I l'important -afegia encara

fóra... anar equilibrant tots els seus membres, fins a posar-los justa proporció i perfecta harmonia amb el seu cap actualment expressiu... I acabava plantejant el repte de "substituir" l'organització falsament metropolitana, centralista, uniforme i burocràtica de la cultura catalana moderna, per una estructura més àgil i variada, federativa i cantonal... No vulguem ésser provincians: no ho vulguem mai, costi el què costi. el mal del nostre temps, la macrocefàlia de la nostra terra, ha vingut de l'abdicació conformista de tots".

Gaziel -"l'escriptor de dreta més lúcida de Catalunya", com ha escrit Josep Benet- sabé aprofitar de les reflexions de Spengler el rigor de l'ànalisi de bon historiador i sociòleg, però en rebutjà les conclusions, fruit dels corrents irracionalistes i organicistes d'arrel nietzschiana que alimentaven el seu pensament filosòfic. El punt de vista de Gaziel ha tingut seguidors a Catalunya, però les ideologies dominants durant tota la primera meitat del segle en el camp del nacionalisme tingueren més aviat una tendència oposada: la de remarcar^{e1} paper progressiu, i positiu per a la defensa de la personalitat nacional de Catalunya, del fet urbà barceloní, del fet metropolità. Es a dir, la consagració de la Catalunya-ciutat.

A partir dels anys cinquanta, en plena acceleració de l'expansió industrial i demogràfica que l'urbanisme té necessitat no pas de plantejaments filosòfics, sinó polítics. Sota el règim franquista l'urbanisme oficial no respon^{ia} més que a criteris de rendibilitat econòmica privada immediata i, tanmateix, alguns que creien que en un futur millor es plantejava la necessitat d'una subordinació de la política urbanística a unes finalitats polítiques superiors. Oriol Bohigas fou un d'aquests i en un llibre de 1963, Barcelona entre el pla Cerdà i el barraquisme, optà per la necessitat de sacrificar un plantejament com el de Gaziel en favor del reforçament del paper central de Barcelona: "Creiem necessari de recordar -manifestava Bohigas-

la transcendència política que té per a Catalunya la fi
xació, en aquestes hores, del futur urbanístic de Barcelona... ens espanta
de comprovar que ningú no recorda el vesant polític del problema que, per al
tra banda, és el més important i el que pot arribar a ésser irremeiable".

"Les possibilitats de descentralització de Barcelona --continua Bohi-
gas--, que semblen engrascar ara tants urbanistes, la forçada limitació del
progrés industrial i demogràfic de la comarca, poden tenir unes conseqüèn-
cies polítiques gravíssimes. Caldria que alqu subratllés decididament aquest
problema. És segur que la Renaixença de Catalunya no fou decida, enmig d'al-
tres factors, al pes demogràfic i cultural d'una ciutat forta i densa com
Barcelona, llançada a la revolució industrial molt més prematurament que no
qualsevol ciutat de la península. És segur que les reivindicacions políti-
ques que Catalunya va obtenir ara fa trenta anys foren decides en bona part
a aquest pretès "macrocefalisme", a la influència d'aquest conglomerat urbà
de dimensions més europees... Només volem indicar que no hem d'ésser enqa-
nyats per la bucòlica fantasia d'un retorn als ritmes naturals i a les aqlo-
meracions modestes".

L'organització territorial ^{nostre país,} del hauria de superar la idea progressista, pe-
rò simplificadora, de la Catalunya-ciutat, tal com fou plantejada pels nou-
centistes, a la vegada que les idees excessivament neoruralistes d'un Gaziell,
o l'exclusivitat de la necessària potenciació de la capitalitat de Catalu-
nya, tal com formulava Bohigas l'any 1963; així podrà esdevenir l'instrument
d'una nova Catalunya equilibrada i solidària, amb una solidaritat en la qual
Sabadell i Tortosa, Olot i Vilanova, Vic i Badalona, Girona i Manresa, Figue-
res i Lleida, Terrassa i Igualada, Mataró i Tarragona, Reus i Granollers, Vi-
lafranca i l'Hospitalet... no se sentin imorades per una política "falsament
metropolitana, centralista, uniforme i burocràtica", com insinuava Gaziell,
però en la qual tampoc ens deixéssim enganvar per "la bucòlica fantasia d'un
retorn als ritmes naturals i a les aglomeracions modestes", com advertia Bo-
higas.

En tot cas caldrà no oblidar que la Catalunya moderna no és fruit només
de l'impuls barceloní. Mataró, al segle XVII, s'avançà a Barcelona en la pro-
jecció cap a un model econòmic modern; Sabadell i Terrassa no actuaren en la
industrialització de Catalunya com a suburbis de Barcelona, sinó com a capi-
tals de la indústria catalana de la llana; sense la solidesa del grup vicatà
la Renaixença no hauria aconseguit la popularitat que la conduí al camp polí-
tic. ¿És que Girona, Reus, Manresa, Vic, Vilanova o Igualada no participaren
amb mèrits propis en la construcció de la Catalunya moderna? ¿És que és pos-
sible de prescindir de la personalitat creadora d'Olot en la història artísti-
ca de la Catalunya contemporània? Lleida, Tortosa o Vilafranca ¿no han acon-

seguir la condició de centres d'àrees agrícoles avançades amb el treball i la capacitat de creació dels homes de les comarques que s'hi senten vinculades?.

Des d'aquell 1984 a què m'he referit al començament d'aquesta ponència s'ha avançat en el camí de l'estructuració territorial de Catalunya, especialment a través de la reimplantació de la divisió comarcal, tot i la incertesa de la seva plena eficàcia política com a conseqüència del manteniment paral·lel de l'estructura provincial. La supressió de la divisió provincial no sembla pas desproveïda de dificultats, però el procés legislatiu que l'ha de fer possible s'ha iniciat, bé que molt lentament, al Parlament de Catalunya a través d'una ponència conjunta.

Es unànime el rebuig del model provincial, pensat com a divisió jacobina de l'estat espanyol i destinat a facilitar la unificació dels països no castellans a l'Espanya per primera vegada uniformement unitària ideada pels darrers representants del despotisme il·lustrat. No foren les corts constitucionals ni tan sols els governs liberals qui introduïren l'actual divisió en províncies: fou una de les reformes del darrer cap de cabinet de Ferran VII i primer de la reina Maria Cristina, l'absolutista moderat Francisco Zea Bermúdez qui la imposà el 1833, quan encara l'òrgan suprem de govern de la monarquia s'anomenava Consejo de Castilla. Aquesta obra de desmembració dels antics regnes de les Espanyes fou completada de 1834 a 1836 amb la creació de partits judicials, les diputacions provincials i els governadors civils, per Francisco Martínez de la Rosa, per José Maria Queipo de Llano, comte de Toreno, i per Juan Álvarez Mendizábal, abans del restabliment del règim constitucional.

A Catalunya l'objectiu de la supressió de les províncies és consubstancial amb la reivindicació de l'autogovern i amb el nacionalisme, de la mateixa manera que ho ha estat el de la implantació d'una divisió territorial basada en les comarques. Tanmateix, una divisió comarcal per sota les províncies desvirtuaria tot el sentit de retorn a l'autèntica estructuració geogràfica, econòmica i cultural del país. Quin sentit té una comarca del Solsonès que continui depenent de Lleida? O bé una Cerdanya --de fet, una Baixa Cerdanya-- dividida en dues dependències tan injustificades com Girona i Lleida; o bé unes Terres de l'Ebre adscrites a Tarragona; o bé les comarques interiors d'Osona, Bages, Berguedà i Anoia com a apèndix d'una regió barcelonina que es debat per estructurar equilibradament la seva metropolitaneïtat; o bé la divisió del vell Penedès entre Barcelona i Tarragona. Que la divisió provincial ha creat interessos i realitats socials i econòmiques, és evident. Però això no vol dir pas que les províncies ja formin part de la nostra tradició, que

hagin creat consciència provincial. Si admetéssim com a natural l'alienació nacional en totes les seves manifestacions, el nacionalisme no tindria sentit.

Cal que tinguem ben present que ^(la, l'estructura) ~~la divisió~~ comarcal no pot servir per fer de Catalunya ^{la unitat} una gran ciutat que acumuli la meitat de la població del país amb quaranta-una, en la seva gran majoria, petites comunitats autònomes lligades directament a la metròpoli. Això seria la seva destrucció. Cal que no oblidem que Catalunya s'ha estructurat al llarg dels segles --i la realitat econòmica i cultural d'ara ho confirma-- al voltant d'un conjunt de ciutats que han fet possible el relatiu equilibri econòmic del país, l'existència d'una forta civilització urbana fora del nucli barceloní, el caràcter no exclusivament antropològic de la cultura no metropolitana i, per tant, la gran capacitat de resistència enfront de la desnacionalització. Les divisions territorials antigues (bisbats, comtats, vegueries, corregiments) recollen, amb més o menys fidelitat, aquesta realitat plural del fet urbà a Catalunya. És evident que la revolució industrial ha marginat algunes de les ciutats medievals i barroques i que ha fet aparèixer altres nuclis urbans abans imperceptibles; però en cap cas ha reduït el fet urbà a les capitals de província. Ciutats com Vic, Manresa, Reus o Tortosa, i encara d'altres, no podien quedar equiparades amb els més modestos centres comarcals en l'estructura administrativa i política de Catalunya.

Però un cop establert el model, no podem renunciar-hi, encara que només sigui parcialment, perquè els preceptes constitucionals obliquen a recórrer a instàncies no catalanes, com és el cas de la supressió o modificació de la divisió provincial. Que el Parlament de Catalunya ho planteji a les Corts Espanyoles en virtut de la seva facultat de fer proposicions de llei i que els parlamentaris catalans que tinguin la comesa de defensar-ho, ho facin sense renúncies prèvies.

Si la proposició de llei no prosperava caldria incorporar-la en el programa de tots els partits polítics catalans en les noves eleccions al Parlament espanyol. Si, en canvi, hom opta per limitar-se a introduir la divisió en comarques és segur que es consolidaran les províncies i hom haurà perdut una oportunitat de fer del nostre país una comunitat políticament i culturalment equilibrada.

MAX CAHNER

ELS TRANSPORTS A CATALUNYA

Catalunya és un país amb molt pocs recursos naturals. Hi ha tres explotacions mineres d'un cert gruix i les tres tenen un futur incert: els lignits de Fígols, degut a la mala qualitat del carbó i a les pèrdues que produeix la seva explotació; les sals potàssiques de Cardona-Súria-Balsareny, perquè hi ha dubtes sobre les reserves del jaciment; el petroli del Delta de l'Ebre, com a conseqüència de la gradual buidada de les bosses existents. Si parlem d'un recurs natural tan fonamental com l'aigua, ens trobem amb una Catalunya molt seca i una Catalunya relativament humida, amb uns rius molt aprofitats, però sense cabal. La geologia catalana tampoc afavoreix el desenvolupament econòmic. El país és trencat i escrostonat, amb poques planes que facilitin una agricultura intensiva. La costa ofereix només dos ports naturals -el golf de Roses i La Ràpita-, que no coincideixen amb cap gran ciutat.

Els catalans no hem comptat amb cap actiu regalat a l'hora de buscar el nostre camí de desenvolupament. Un país tan insuficient com el nostre ha de buscar productes d'intercanvi per obtenir fora el que necessita. L'especialització vinícola i l'exportació de vi i d'aiguardent fou el primer camí utilitzat, ja al segle XVIII. El segon fou la manufactura tèxtil, a base d'importar primeres matèries i vendre-les transformades a un mercat peninsular o americà, fortament protegit de les importacions. Aquestes exportacions i un gran nombre d'hores de treball en la bona direcció permeteren una capitalització, base del procés d'industrialització realitzat el segle XIX i consolidat el segle XX.

La base de l'economia catalana és, per tant, l'intercanvi i la transformació de productes prèviament importats. Tenint en compte aquest fet, es pot entendre la importància de les comunicacions a l'interior de Catalunya i amb l'exterior. El nivell d'aquestes comunicacions condiciona el nivell de l'economia catalana, ja que sense una comunicació fà-

cil i a baix preu, el producte resultant resulta massa car per poder competir.

Les comunicacions resulten també fonamentals per a un actiu amb el qual l'economia catalana no comptava i conseqüència d'un fenomen que apareix a la segona part del segle XX: el turisme de masses, procedent del nord d'Europa.

Homes i mercaderies poden comunicar-se i transportar-se per:

- carretera
- ferrocarril
- transport aeri
- transport marítim
- transport per canonada.

Analitzem-los des d'una perspectiva econòmica i nacionalista, és a dir, comptant els avantatges o inconvenients que aquestes comunicacions tenen per facilitar el desenvolupament d'una comunitat política, en aquest cas el Principat de Catalunya.

- - - - -

Carreteres

Fa poc, un alt dirigent de la Generalitat de Catalunya, del sector del transport, deia que sense autopistes no hi hauria autonomia a Catalunya. L'expressió és potser excessiva, però indica alguna cosa. Afegim immediatament que les autopistes catalanes foren construïdes per la iniciativa privada i ja tindrem un altre element de judici.

L'any 1960, el primer govern mitjanament tecnòcrata del General Franco

encarregà un estudi econòmic sobre l'economia espanyola a una institució internacional. El Banc Internacional per a la Reconstrucció i el Desenvolupament el presentà dos anys més tard.

En analitzar la xarxa de carreteres, el Banc Internacional comprovà que la seva major part havia estat construïda o reconstruïda durant la Dictadura del General Primo de Rivera i que calia una forta inversió per posar-la al dia. El Ministeri d'Obres Públiques espanyol havia previst un pla de carreteres, que feia pensar en els radis d'una bicicleta: totes les carreteres previstes confluen des de la perifèria cap a Madrid. Els tècnics del Banc estudiaren el tràfic existent i acabaren fent una sola recomanació: la que ells anomenaven "autopista de Llevant" i especialment el seu tram Barcelona-La Jonquera. Aquesta autopista canalitzaria l'exportació de cítrics del País Valencià i de l'horta murciana, una bona part del moviment turístic, i l'exportació i importació de productes industrials catalans.

Els catalans fa prop de vint anys que tenim autopistes. I autopistes de peatge. Fa uns mesos -1988- el Ministre d'Obres Públiques i Urbanisme va fer unes declaracions a Barcelona dient que els ciutadans espanyols no volien pagar peatge i que els usuaris de les autopistes eren una minoria. Dit en el context català això és una provocació o una bestiesa. Una provocació perquè els catalans paguem peatge per força, però preferim pagar-lo a no poder-nos moure. I una bestiesa perquè l'autopista és a Catalunya un mitjà de transport obligat i, per tant, popular. A Catalunya no es podria viure sense elles. Imaginen el que suposaria anar a Girona, Tarragona, Tortosa o Lleida, des de Barcelona, o a la inversa, seguint les anomenades carreteres nacionals? El turisme ens arriba, sobretot, a través d'elles i per la connexió de les autopistes catalanes amb tota l'Europa del Mercat Comú. Moltes multinacionals han establert les seves plantes industrials a Catalunya, gràcies a què poden comunicar fàcilment per carretera amb el mercat europeu. Barcelona i el seu cinturó, Sabadell i Terrassa, Girona, Tarragona, ^{Igualada,} Lleida, troben fàcilment el camí de les seves exportacions, a través d'una entrada d'autopista que no els deixa fins a Hamburg, Bruselles, Amsterdam, Paris, Milà o Viena.

En contrast, el cas de Madrid és simptomàtic. És una de les tres capitals europees no connectades amb la xarxa europea d'autopistes. Les altres dues són Lisboa i Atenes. La capital no podria absorbir ni de lluny els tretze o quinze milions de turistes que passen anualment per les autopistes catalanes. Madrid és en aquest sentit una ciutat de difícil i costós accés per carretera. El seu millor mitjà de transport és l'aeri i potser per això diuen "De Madrid al cielo", perquè els problemes de circulació per terra són considerables.

A nivell de l'interior de Catalunya queden encara molts problemes per resoldre. A nivell de xarxa de carreteres o, sobretot, a nivell d'organització del transport. El caràcter escostonat de l'economia catalana fa difícils i costoses les comunicacions. La necessitat de túnels, ponts, viaductes i grans moviments de terra encareixen el cost de la construcció.

Finalment, hem de tenir en compte que l'objectiu nacional d'una bona xarxa no consisteix en fer una trama densa de comunicacions, que arribi a tot arreu. Els factors ecològics han de tenir-se també en compte en relació a algunes comarques, el desenvolupament de les quals ha d'estar vinculat a una pau i a un silenci que no són totalment compatibles amb el gran tràfic. Cal tenir facilitat per als grans desplaçaments, i trobar carreteres còmodes, però tranquil·les i sense grans obres públiques, per a la resta, d'acord amb una demanda de qualitat.

Ferrocarril

Catalunya optà per una opció moderna en crear la seva xarxa ferroviària durant el segle XIX, superant amb ella el nivell d'unes carreteres molt abandonades. Aquesta xarxa es finançà bàsicament amb diners propis, en contra del que succeí a la resta de l'Estat, on les gran línies es finançaren amb inversió estrangera.

La Renfe, la institució estatal que integrà després de la guerra civil la majoria de grans línies ferroviàries de l'Estat, ha estat un gran fracàs. La conseqüència és que per a la majoria de ciutadans el transport ferroviari -passatgers o mercaderies- és un transport antiquat i ineficaç.

A Catalunya, el transport per ferrocarril suposa el 5 o 6% del total. Si tenim en compte que aquest percentatge és del 25 o del 30% a països com França, Itàlia o Alemanya Federal, ja ens podem adonar que el fracàs de Renfe ha estat rotund i que el ferrocarril hauria pogut ser un sistema apte per descongestionar les carreteres i per als trajectes mitjans. A Catalunya, de fet, els únics trajectes ferroviaris utilitzats són els de la xarxa al voltant de Barcelona, i algunes línies internacionals.

Les possibilitats del ferrocarril han reprès amb l'aparició dels trens de gran velocitat (TGV), implantats amb fort èxit a França i al Japó. Són solucions molt adequades per a trajectes no superiors a mil quilòmetres, tenint en compte unes velocitats punta de 250 o 300 quilòmetres/hora. En aquestes condicions, els TGV poden competir eficaçment amb algunes línies aèries.

Les connexions internacionals topen amb el problema de la diferent amplada de via. L'Estat espanyol decidí crear la seva xarxa ferroviària el segle XIX amb criteris diferents per evitar donar facilitats a uns possibles invasors de la península. Precisament, els ferrocarrils amb ample europeu quedaren al marge de Renfe sota l'apellació de Ferrocarrils Españoles de Vía Estrecha -FEVE-. La solució d'eixos mòbils ha estat una solució a mitges. El Govern espanyol, després d'haver mantingut una posició frontal contra l'equiparació de l'ample de via, per motius econòmics, ha fet darrerament un canvi de cent-vuitanta graus i ha acceptat els plantejaments fets anteriorment per alguns equips tècnics depenents de la Generalitat de Catalunya.

L'Estat espanyol ha acceptat igualment la implantació dels TGV. Per lògica i per moviment de tràfic la primera línia hauria de coincidir amb

l'autopista mediterrània, o bé establint la vinculació de Madrid amb la frontera francesa, a través de Catalunya per connectar amb la xarxa francesa. El Govern francès s'ha compromès a fer arribar el seu TGV a Perpinyà a partir del 1992. No obstant, el primer tram de TGV serà el de Madrid-Sevilla, un tram que es feia de nou, en tot cas, per facilitar l'exposició universal de Sevilla el 1992. Posteriorment, és ja oficial que la línia seguirà per Saragossa, Barcelona, Girona i Perpinyà.

El ferrocarril havia quedat sota zero, com a conseqüència de la mala gestió i mals serveis. La modernització de la xarxa existent hauria de poder duplicar fàcilment la seva importància dintre del total moviment del transport català. L'aparició del TGV dona un futur al tren per a aquells trajectes que oscil·len entre els 200 i 1.000 quilòmetres, assegurant velocitat, seguretat i comoditat.

Transport marítim: els ports

El transport marítim ha estat sempre el de més bon preu, el de cost més baix. Ho era a l'antiguitat en el qual l'energia era el vent que inflava les veles i ho és ara amb vaixells moguts per motors, que gasten fuel-oil. És més fàcil lliscar per l'aigua que per terra, sobre una carretera, o unes vies. I molt més barat que solcar per l'aire, tot i ser més lent.

Catalunya compta amb dos grans ports: el de Barcelona i el de Tarragona. Cal dir d'entrada que els dos són totalment artificials, o sigui que estan situats en una zona de costa que no donava cap facilitat natural com a refugi i com a lloc de càrrega i descàrrega de mercaderies. Això significa una major inversió i una major dificultat.

L'informe del Banc Intertacional per a la Reconstrucció i Desenvolupament, ja mencionat, demanava el 1962 al Govern espanyol, que concedís l'autonomia de gestió als ports espanyols, recomanant que es comencés pel port de Barcelona o algun altre. El Govern trià el port de Huelva. L'autonomia del Port de Barcelona es concedí ja en temps de democràcia, el 1977. Es el mateix any en què s'aprovà l'Estatut d'Autonomia. El Port de Barcelona, que era fins aleshores plenament dependent de l'Administració central és des d'ara autònom d'aquesta i de la Generalitat de Catalunya. Però encara depèn de la primera per a qualsevol nova inversió, fet que converteix la seva autonomia en una situació molt descafeïnada.

El Port de Tarragona és el port petrolier català. El petroli és la primera mercaderia pel que fa a moviment en tots els ports del món. Espanya importa la quasi totalitat del seu petroli -amb l'excepció del que es produeix als jaciments off-shore de Tarragona-, i aquest arriba per mar fins a la proximitat de les refineries. Catalunya ha estat sempre el principal mercat petrolier de l'Estat espanyol i el darrer en tenir una refineria. Hi havia refineria a Bilbao, La Coruña, Algeciras, Santa Cruz de Tenerife, Cartagena, Puertollano i fins i tot a Castelló. Era aquest un de tants càstigs exemplars que imposà la dictadura franquista a una Catalunya poc fidel a les seves idees. La refineria de Tarragona, o més ben dit de la Pobla de Mafumet, és de l'any 1973.

El Port de Barcelona mou sobretot containers i mercaderies sòlides, mentre el de Tarragona mou especialment productes petrolers. Les deficiències del primer han provocat un cert trasvassament de mercaderies al segon.

El Port de Barcelona necessita eixamplar-se, i organitzar el rerapaís. I això significa inversió nova, aprovada per l'Administració central, que sempre s'ha mostrat gasiva a l'hora d'aprovar-les. Els problemes del port són enormes i complexes, ja que la capital catalana està situada en una franja de terra entre el mar i la muntanya absolutament atapaïda i cada hectària de terreny que es busqui per a serveis portuaris crea problemes i desequilibris de tota mena.

El transport aeri

El turisme entra, sobretot, a Catalunya per carretera. Les mercaderies entren i surten per carretera i vaixell. El transport aeri és el que correspon especialment al món de l'administració, dels negocis i de la vida política catalana en un sentit ample.

El turisme que arriba per via aèria és relativament petit. El turista que ve a Catalunya pertany a la classe obrera o mitja europea i prefereix utilitzar el cotxe o l'autocar. El transport aeri respon més a un turisme de categoria, que no és el decisiu a Catalunya. És clar que l'aeroport de Girona-Costa Brava és bàsicament turístic, però en canvi el de Barcelona no ho és gaire, si tenim en compte que les oscil·lacions entre els vols els mesos d'estiu i els de l'hivern són petits.

El transport aeri té, però, una extraordinària importància per donar prestigi i imatge a la ciutat. I a l'hora d'establir relacions econòmiques entre diferents països. Hi ha tota una classe empresarial americana, per exemple, que considera que una ciutat europea sense vols directes amb els Estats Units, no es prou important i no mereix ni anar-hi, ni invertir-hi.

El món dels negocis i de les finances és també un gran usuari de l'únic transport que permet els desplaçaments ràpids i aprofitar el temps.

L'aeroport de Barcelona ha estat el segon de l'Estat, si tenim en compte el número de vols, els passatgers i les mercaderies, el 1988. És el tercer si es té en compte només el nombre de passatgers, després de Madrid i de Palma.

El 1987 l'aeroport de Barcelona estava totalment col·lapsat. En els deu anys anteriors no s'havia produït increment en el número de vols i només s'havia comprovat un lleuger augment en el dels passatgers i en el de les mercaderies. Les instal·lacions no donaven per més i l'Adminis

tracció central anava donant llargues a una ampliació dels seus serveis. A l'Estat espanyol hi ha tres aeroports de primera categoria, segons la CEE: Madrid, Málaga i Palma de Mallorca, mentre que el de Barcelona és de segona categoria.

El fet que ha obligat a un canvi de política ha estat la concessió dels Jocs Olímpics de 1992 a favor de Barcelona. L'Estat espanyol no pot fer el ridícol en front de la comunitat internacional i ara s'ha aprovat una reestructuració de l'aeroport. Els experts diuen que el nou projecte serà ja insuficient per al 1992, però suposarà en tot cas una gran millora i una descongelació de la situació que hi havia fins el 1987. L'any 1988 s'ha produït per primera vegada en deu anys un increment considerable, tant de vols, com de les mercaderies i passatgers transportats.

Barcelona està molt ben connectada amb Europa. En canvi, els seus vols intercontinentals són molt deficients. El 1970, per primera vegada, una companyia americana va establir un vol Barcelona-Lisboa-Nova York, després de lluitar durant molt temps amb l'Administració espanyola, que no acceptava que el vol no s'aturés a Madrid, i sí a una capital estrangera. El vol es cancellà anys després com a conseqüència de la crisi econòmica de la companyia americana, i fou mig substituït per altres vols, que feien escala a la capital de l'Estat, primer, i després també a Lisboa, alternativament. Haurem d'esperar al 1989 a tenir el primer vol directe Barcelona-Nova York, a càrrec d'Iberia. Al marge d'alguns vols amb països del nord d'Àfrica no hi ha altres vols intercontinentals.

L'anomenat pont aeri Barcelona-Madrid era ja un trajecte molt rendible per a la companyia Iberia en anys de pèrdues. De fet, es van incrementar les tarifes del pont per subvencionar altres línies deficitàries de l'interior de l'Estat.

El transport per canonada

Hi ha productes líquids o gasosos que poden ser transportats per canonada. Aquest sistema exigeix una inversió inicial molt important, però després els costos de manteniment són baixos. A més, la canonada redueix fortament el risc de transport de materials inflamables o de transport perillós per carretera. La tragèdia dels Alfacs és encara viva.

A Catalunya, el transport per canonada afecta només a productes petrol·liers i sobretot al gas natural. Hi ha oleoductes, que porten petroli i derivats des de Tarragona fins a Barcelona, Lleida i Saragossa, però el transport que comença a ser important és el del gas natural.

Avui dia hi ha una xarxa de gasoductes força impressionant a Europa. Els jaciments de gas natural de Sibèria i el Càucàs, estan connectats amb tots els països d'Europa central i amb la xarxa que s'inicia als Països Baixos, també forts productors de gas.

Catalunya fou la pionera en la introducció del gas natural a Espanya, a través de l'empresa Gas Natural, S.A., vinculada a Catalana de Gas. El gas es portava de jaciments libis i algerians en vaixells especials, que el transportaven en estat líquid. A Barcelona se li retorna l'estat de gas, i allí s'inicia la xarxa transportadora. Les instal·lacions de gas natural foren incorporades a l'empresa de l'INI, Enagas, que té el control estatal d'aquesta font d'energia.

Posteriorment, s'ha trobat gas a l'Estat espanyol. Hi ha en explotació el jaciment de Serrablo, al Pirineu d'Osca i el de Gaviota, que és "off-shore" davant de la costa del País Basc. La xarxa estatal s'ha iniciat, sortint d'aquests dos llocs de partida i de Barcelona, i pretén cobrir Catalunya, Aragó, Navarra, el País Basc i arribar a Madrid.

A Catalunya, la distribució del gas correspon a Catalana de Gas, que

el subministra a cinquanta-un municipis catalans, al voltant de Barcelona, i pretén arribar en un futur immediat als principals centres industrials i de consum de Catalunya. El 88% del consum espanyol es dona al Principat.

La baixa utilització d'aquesta font d'energia, en relació a la dels països europeus més industrialitzats, permet creure en un fort desenvolupament del seus ús a Catalunya en els propers anys.

Competències sobre transports

Segons l'Estatut d'Autonomia, la Generalitat té competència exclusiva sobre les "carreteres i camins l'itinerari dels quals passi íntegrament per territori de Catalunya" (art. 9.14). Queden dependents de l'Administració central totes les carreteres "nacionales" i les connexions internacionals. Per delegació, la Generalitat també té competències sobre l'autorització de serveis públics de transport de passatgers.

Les autopistes catalanes són d'explotació privada per una companyia concessionària fins a l'any 2007. ACESA, que és aquesta companyia, està controlada per les caixes d'estalvi catalanes, encapçalades per la Caixa de Pensions i la de Barcelona.

A Catalunya trobem la xarxa de Renfe i els Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya. Són línies absolutament desconnectades. La Generalitat controla l'antiga línia dels Ferrocarrils Catalans i la del Barcelona-Sarrià, fins a Sabadell i Terrassa. Aquesta darrera és l'única a Catalunya que compta amb l'ample de via internacional.

Els plans ferroviaris de Renfe i de la Generalitat, molt allunyats en

un primer moment, s'han apropiat des que l'Administració central ha acceptat anar cap a l'ample de via internacional i la presència dels TGV.

El Port de Barcelona és autònom, com ja hem dit, o sigui que gestiona els ingressos derivats dels seus serveis, però depèn de l'Administració central a l'hora de les inversions. El Port de Tarragona depèn directament de l'Estat, com a segon port d'interès general a Catalunya (art. 149.20 de la Constitució espanyola). Ells concentren la quasi totalitat del moviment comercial català.

Hi ha trenta-cinc ports més, que depenen de la Generalitat de Catalunya. Tres són industrials, concedits a empreses petrolieres o cimenteres; quinze són ports esportius i divuit alternen activitats comercials, pesqueres i d'esbarjo.

Els aeroports espanyols van estar totalment vinculats a l'administració militar fins a l'arribada de la democràcia. Des del 1979 depenen del Ministeri de Transports i del de Defensa. Tot i que l'Estatut d'Autonomia dóna competències exclusives a la Generalitat sobre els aeroports, el Tribunal constitucional ha declarat que els catalans són d'interès general i sotmesos a la jurisdicció central.

Francesc Cabana i Vancells
17 d'abril de 1989

III JORNADES SOBRE EL NACIONALISME CATALA A LA FI DEL SEGLE
XX. IGUALADA. 5, 6 i 7 de MAIG de 1989

COMUNICACIONS, TRANSPORTS I EQUILIBRI TERRITORIAL

Gaspar Jaén i Urban

¿Quin és, quin pot ser i quin hauria de ser el paper de les comunicacions i del transport a la fi del segle XX, des d'un punt de mira nacionalista de Països Catalans? i ¿com s'han d'entendre i tractar els equilibris i desequilibris territorials a la fi del segle XX, des d'aqueix mateix punt de mira?

Som ja molt lluny d'aquell principi de segle en el qual, per a construir la identitat nacional i cultural catalana, entre altres coses, calia posar en cada poble una biblioteca i una estació de ferrocarril, per tal de permetre, d'una banda, la comunicació física de pobles i ciutats entre ells i amb Barcelona i, d'altra banda, la comunicació intel·lectual dels habitants amb la resta del món i dels homes, mitjançant els llibres.

Som lluny també dels criteris per a una divisió territorial basats en el trajecte que un carro podia fer per a poder anar i tornar en una jornada a la capital de la comarca per a portar-hi mercaderies i fer-hi compres.

Aquests dos exemples són paradigmàtics del paper històric atorgat a casa nostra a les comunicacions i el

transport i el plantejament que hi ha a la base és un antecedent il·lustre de la qüestió que ens ocupa. Avui, a més, ens poden servir com a imatge gràfica dels grans canvis produïts al llarg dels últims cinquanta anys.

Vivim un final de segle electrònic, magnètic, informatitzat i robotitzat. I una de les seues característiques fonamentals és precisament la multiplicitat i facilitat de les comunicacions possibles, el fet que, les més d'elles, siguin impersonals i mecanitzades, i el monopoli i la manipulació de la informació que sol donar-se.

Si parlem de comunicació i territori, tot i ser important, ja no podem referir-nos només als medis de transport i a la possibilitat de traslladar-nos a distàncies llargues o curtes mitjançant l'automobil, el ferrocarril, el vaixell o l'avió. Cal també considerar els medis de comunicació de masses, premsa, ràdio, televisió, informàtica, així com la comunicació que s'estableix mitjançant la producció cultural i artística, vehiculada moltes vegades pels mateixos mass-media. Açò vol dir considerar no sols el transport de persones i de mercaderies, sinó també, i sobre tot, el transport d'informació. Coses que, tot plegat, tenen una relació immediata amb l'activitat industrial i productiva.

Els aspectes culturals i industrials s'hi multipliquen cada dia, des de la informàtica com a comunicació, fins la introducció massiva del telèfon, la introducció del fax, etc.

Tot aquest panorama múltiple i complex, es desenvolupa

sobre el territori, ens trobem immersos en mig d'ell, i de tot això cal parlar i debatre.

Si una característica sobresurt de l'estat de la qüestió és la multiplicitat de medis de transport i de comunicació que tenim al nostre abast, així com la gran importància de les vies de comunicació, tant per al desplaçament de persones com per als mass-media.

Si alguna cosa, per damunt de totes, ens interessa de tots ells sense excepció, és la possibilitat que ens ofereixen d'establir contactes, de rebre informació, d'iniciar i mantenir relacions personals, laborals i econòmiques, i, en última instància, d'obtenir coneixements de tota mena.

Si tot açò ha de servir per a fer un projecte nacional, d'igual manera que els prohoms de començament de segle, i, malgrat els anys que ens separen, pensem que el coneixement del propi territori, de la pròpia gent i de la pròpia cultura, és un aspecte bàsic d'aqueix projecte, tant per a adonar-se'n dels punts de contacte i de semblança dels habitants d'unes parts i d'altres, o per a intercanviar productes o coneixements, com per a mantenir l'idioma, depurar-lo, estandaritzar-lo i fer-lo més ric, o per a adquirir una mínima consciència nacional, o d'identitat, si més no.

Des d'aquest punt de mira, l'objectiu que s'hauria d'aconseguir és l'establiment i manteniment d'una gran quantitat de possibilitats de comunicació, per tal

d'augmentar les relacions, els trasvassaments d'informació i l'obtenció de coneixements, a més d'enriquir el llenguatge i assolir una mínima conscienciació. No és nou dir que el paper de la premsa i, sobre tot, de la televisió, són cabals com a vertebradors d'una cultura, i per al manteniment d'un idioma.

Per a que les possibilitats de comunicació siguin moltes, cal, en primer lloc, que totes les vies possibles es mantinguin obertes i en us. Volem enllaçar amb un clam que alguna vegada ha fet Jaume Fuster i en el qual demanava l'abolició de fronteres internes entre els Països Catalans.

Res pot ser més província, desequilibrador i deformador en la nostra època que els monopolis, les aduanes i les fronteres que es posen o s'intenta posar a la comunicació, la informació i el coneixement, ja siga impedit el trànsit de persones o mercaderies, prohibint la difusió de llibres, limitant l'atorgament de subvencions o impedit l'emissió de senyals televisives.

Si a finals del nou-cents, arreu el món és necessària la llibertat per a establir comunicacions de tota mena, físiques i informatives, més important ho és encara dins d'un mateix país, encara que tinga tres administracions autònomes diferents. La possibilitat d'establir comunicacions i travessar persones, mercaderies i informació ens sembla fonamental, entre altres coses perquè mentre no haja un augment del coneixement dels Països Catalans a l'interior d'ells mateixos, poca consciència de la identitat pròpia o

dels trets comuns de les diferents zones podra existir.

Que les comunicacions siguin possibles entre les diverses parts del territori vol dir, naturalment, l'establiment i intensificació de medis de transport públic, la creació i millora d'infraestructures per al transport amb medis privats, i també l'establiment de canals de comunicació de masses unitaris o intercanviables.

En un territori com el nostre, que forma un eix longitudinal vora la mar, amb unes illes a llevant i comarques poc habitades a ponent, amb les grans concentracions urbanes vora la Mediterrània, situades longitudinalment, la comunicació ha passat de basar-se en els ports, com element territorial, a fer-ho en els aeroports. En aquest país llarg i illenc, el paper de l'avió ha estat crucial, com també el dels eixos de carreteres i ferrocarril.

Respecte als desequilibris territorials, una vegada llunyans els temps en els quals la comunicació i el transport eren difícils, i s'ha establert un model territorial i productiu en el qual la comunicació ràpida no sols és possible, sinó fonamental per al manteniment del sistema, per a entendre i combatre els desequilibris territorials, en una àrea tan reduïda com la dels Països Catalans, no ens sembla tan important l'aspecte demogràfic i productiu ni una redistribució poblacional, impossible a hores d'ara, com, també aquí, l'aspecte informatiu i d'accessibilitat.

D'una banda hem de considerar que totes les parts del territori, considerat a escala de comarques o municipis,

juguen el seu paper dins el conjunt; d'altra banda, cal tenir present que els veritables desequilibris territorials, els que s'originen en un desigual repartiment de la riquesa, no es donen tant entre unes àrees i altres, comarques o municipis, com dins mateix de les ciutats o de les comarques, on es troben les grans àrees de pobresa i marginalitat i on moltes vegades són més difícils les comunicacions i els desplaçaments, no ja interurbans, sinó també intraurbans.

Així, a principi de la darrera dècada del segle XX, plantejaríem una altra idea de l'equilibri territorial, en la qual els medis de transport i els mass-media han de ser l'element fonamental per a trencar l'aïllament de parts del territori. Des d'aquest punt de mira no importaria tant la distribució homogènia de la població sobre el territori com la proximitat real de tot el territori als nuclis de poder, creació, producció, decisió i informació, en tant que s'hi té una accessibilitat directa, o en tant que s'hi pot accedir a la recepció dels mass media, especialment escrits, radiofònics i, per damunt de tots, audiovisuals, produïts per aquells nuclis.

Per posar un exemple, la ciutat d'Elx, a l'extrem sud dels Països Catalans, vora la frontera lingüística, només pel fet de comptar amb un aeroport a deu quilòmetres de distància i amb nombrosos vols diaris, es troba més prop de Barcelona que moltes poblacions del Principat. Per seguir amb el mateix exemple: la proximitat originada per la facilitat de comunicació física, així com la integració dins el conjunt

dels Països Catalans, es multiplicà amb la comunicació informativa, mercé a la recepció des de fa uns anys de TV3, la qual cosa fou perfectament ben acceptada i significà un gran avanç en el manteniment de la valencianització, puix que, també entre nosaltres, l'ús del valencià fou més normal després de veure Liz Taylor parlar català a la televisió. No cal dir com es veuria malmesa aquesta situació si es disminuïren o s'impossibilitaren els canals de comunicació i transport.

Per a acabar: si la formació d'una consciència nacional, o d'un sentiment d'unitat, o de proximitat o de contigüitat, si es vol, ha de basar-se en el coneixement mutu entre les diferents parts, com es en la comunicació i si mirem al nostre voltant i observem les transformacions produïdes durant els darrers vint anys, podrem adonar-nos-en de l'acceleració del procés de desintegració i de pèrdua d'identitat col·lectiva en el que ens trobem immersos, en gran part per la introducció de modes i fenòmens aliens: idioma, producció, pensament, etc. Tanmateix, la mateixa facilitat de transport i comunicacions, de viatges i de coneixement d'altres llocs es pot utilitzar, si se sap donar-li la volta i s'aprofiten els mateixos fenòmens per a un projecte nacional.

Gaspar Jaén i Urban

Elx, 09-04-1989

DEPENDÈNCIA ECONÒMICA I POSSIBILITATS D'UNA
POLÍTICA ECONÒMICA NACIONAL

1.- Introducció

Cal reconèixer la controversia teòrica existent, entorn l'abast dels temes que defineixen les "Polítiques Econòmiques Nacionals".

No s'ha de confondre el significat d'una Política Econòmica Nacional amb d'altres plantejaments i estratègies polítiques relatives a preservar els drets d'un poble o a la seva forma d'organitzar-se i administrar-se....

La qüestió objecte de debat: dependència econòmica i possibilitats d'una política econòmica nacional, pot enfocar-se des de dues posicions diferents: una més hipotètica, és a dir, analitzar una política econòmica nacional "desitjable", des d'un plantejament polític determinat i per tant al marge dels límits establerts en el bloc constitucional; i una segona, diguem-ne més "pragmàtica" en el sentit d'aprofundir els continguts d'una política econòmica nacional dins els límits del que avui s'estableix en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i en la Constitució Espanyola.

Aquesta reflexió pretén aprofundir, des d'una visió nacionalista, en la política econòmica que, entenc ha de desenvolupar el Govern de la Generalitat de Catalunya, dins el marc de les funcions i competències reconegudes en la cosntitució i en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

2.- Dependència econòmica i possibilitats d'una Política Econòmica Nacional són dos vessants que tenen una complementarietat.

La qüestió que ens plantejem és si existeix, o si és o no possible portar a terme una política econòmica nacional, en el context social-econòmic i polític en què es troba Catalunya a la fi del segle XX. La resposta és "evidentment que sí". Precisament perquè a la fi d'aquest segle, cal entendre la Política Econòmica Nacional com aquella que, per damunt de qualsevol altre objectiu, redueix el nivell de dependència econòmica de Catalunya, en qualsevol de les seves dimensions o activitats.

Una política econòmica nacional ha de permetre fer créixer, equilibradament l'economia catalana, alhora que enfortir-la reduint el seu nivell de dependència i preparada per assolir el màxim nivell de competitivitat, per afrontar aquest procés de major integració econòmica a Europa.

El repte, avui, en el camp de la política econòmica, no és, doncs, crear institucions, entitats de caràcter públic, que puguin actuar en els sectors econòmics, regulant, fomentant o planificant. Ni tampoc, articulant els instruments per dissenyar una Administració "clàssica" per intervenir en l'economia catalana.

El repte, avui, és fer que l'economia catalana sigui cada vegada menys depenent i més capaç de competir en els mercats interns i externs. El repte és, si les empreses i sectors econòmics de Catalunya podran enfortir-se del procés d'internacionalització en el que estan immersos.

També cal tenir present que fer que l'economia catalana sigui cada cop menys depenent, no és exclusivament obtenir un creixement del P.N.B. de Catalunya més elevat del que experimenten els demés països occidentals. El PIB català és un indicador del nivell d'infraestructura productiva existent en el país; determina una capacitat d'ocupació de la població activa i de desenvolupament tecnològic. Però, també, les característiques del conjunt de les entitats i institucions econòmiques i professionals que contribueixen a l'elaboració del Producte Interior Brut de Catalunya, són un factor clau en el disseny d'una Política Econòmica Nacional i en les relacions de dependències econòmiques.

Per tant, fer que l'economia catalana sigui cada cop menys depenent, vol dir que les seves entitats i institucions econòmiques i professionals també ho siguin en el seu nivell i a l'hora d'actuar en els seus respectius mercats.

Així donc, una Política Econòmica Nacional ha de comptar amb el protagonisme dels sectors i entitats econòmiques existents a Catalunya, integrant les seves estratègies en el conjunt de les que dissenyi el poder polític, en la consecució d'un creixement equilibrat i autossostingut de la economia catalana.

Aquesta major i qualitativa capacitat econòmica és la que ens fa menys depenents d'altres interessos econòmics i la que ens proporciona majors possibilitats d'actuar, de fer progressar el país, de millorar la seva renda i de contrarrestar les actuacions d'altres economies.

3.- Quin és el marc general en el que ha de transcorre una política econòmica d'interès per a Catalunya al llarg de la propera dècada?

Quatre possibles escenaris ens defineixen un context general sobre el que s'ha de definir unes actuacions programàtiques.

1er.- A partir de 1986 la societat catalana exterioritza un canvi de mentalitat. La dècada anterior va ésser un període de crisi i de recuperació econòmica. Ara, s'estan deixant enrera les mentalitats i característiques més pròpies d'aquest procés de recuperació, i d'una economia en crisi, per entrar i cada cop més al llarg de la propera dècada, en la mentalitat pròpia d'una economia de progrés i de creixement i amb una dinàmica de creació i de distribució de riquesa. Progrés, creixement equilibrat, redistribució de riquesa, han estat sempre signes d'identitat del nacionalisme català en el camp econòmic i social.

2on.- Amb la integració a la C.E.E. l'economia catalana ha donat un tomb a les seves perspectives de creixement. La dimensió del mercat català s'ha multiplicat. Tota política econòmica per a Catalunya a la fi del segle XX s'ha de plantejar en el context que comporta la nostra plena integració a la C.E.E. La propera dècada ha de ser de creixement sòlid i equilibrat, on la competitivitat, la innovació, la investigació tecnològica, la formació, el disseny i la internacionalització del mercat, han d'ésser els aspectes fonamentals per aproximar-nos als nivells europeus.

3er.- Un altre escenari que influenciarà tota Política Econòmica Nacional, és l'aplicació d'un nou procés de redistribució de la riquesa.

Major creixement i preparació econòmica han de permetre millorar el nivell de vida dels ciutadans de Catalunya a través d'una redistribució del creixement de la renda i de la seva capacitat de generar riquesa.

Cal tenir present la participació activa i la corresponsabilització de les parts socials. Cal garantir un clima de diàleg i d'estabilitat social, com a requisit per un creixement estable i per a una millor redistribució de la riquesa.

4rt.- El grau de desenvolupament del Govern de Catalunya i de les Institucions Polítiques Catalanes, en el context de l'Estat Espanyol i de la Comunitat Europea, determinarà l'abast i extensió de la Política Econòmica que Catalunya requereis per aquest període de final del segle XX.

El desenvolupament de l'Estatut i el paper a desplegar de les regions en el context europeu, incidirà en un darrer marc de referència de tota política econòmica nacional.

4.- Quines han d'ésser les línies fonamentals d'actuació programàtica de la Política Econòmica, que des del Nacionalisme Català, s'ha d'impulsar per a la dècada dels anys 90?

En primer lloc, incidir en l'adequada política macroeconòmica d'ajust que ha d'aplicar el Govern de l'Estat per reduir progressivament els principals desequilibris que encara presenta l'economia.

La taxa d'inflació, el dèficit públic, la revalorització de la pesseta, l'índex d'atur, el dèficit de la balança comercial són diversos desequilibris que encara requereixen d'una política rigurosa i equilibrada de control.

L'economia catalana requereix pel seu adequat desenvolupament que la política macroeconòmica de l'Estat i a partir de 1992 de la pròpia Comunitat Europea sigui estable i continui reduint els desequilibris que presenta l'economia, la persistència dels quals actua com a fre al desenvolupament de les potencialitats de l'Economia Catalana.

En segon lloc, cal intensificar les polítiques microeconòmiques a mig termini, avui per avui poc definides en el context de l'economia espanyola, capaç d'orientar el comportament dels sectors econòmics i de les empreses i permetre millorar la seva capacitat de competència i de penetració en el mercat internacional.

Entre els aspectes que cal destacar, assenyallem la creació d'un marc fiscal de finançament de la Seguretat Social, de regulació mercantil i laboral, que potenciï la creació i creixement de les empreses, la inversió, la creació de llocs de treball i la innovació tecnològica.

La manca d'una intensa política microeconòmica a nivell de l'Estat, repercussió negativa a la Economia Catalana, atesa la característica de la seva indústria.

En tercer lloc, una altra de les línies prioritàries que han de definir la Política Nacional Catalana de fi de segle, és superar la deficiència d'infraestructures econòmic, des de les perspectives de les comunicacions del país amb l'exterior (Trens TGV, Autopistes, Aeroports, Ports...) de les Telecomunicacions, dels serveis, que avui està constituint un dels més importants colls d'ampolla del desenvolupament de l'economia catalana.

En quart lloc, és la preparació i formació professional de la població catalana, que és un dels actius econòmics més importants de la societat del futur: Potenciar l'ensenyament ocupacional, les noves professions, la investigació i la innovació tecnològica.

En cinquè lloc, actuar en el procés de reequilibri territorial. Una Economia en creixement equilibrat significa aplicar una concepció integral del desenvolupament en l'àmbit territorial. El reequilibri Territorial de Catalunya esdevé un dels més importants reptes dels propers anys i un instrument bàsic de redistribució de riquesa.

El nacionalisme català ha d'enfocar la política econòmica i social de la darrera dècada del segle XX, prioritzant el reequilibri territorial, preservant el Medi Ambient i la protecció de l'entorn.

Aquests cinc eixos d'acció han de definir la Política Econòmica Nacional a mig termini, la qual ha d'aconseguir fer més capaç a l'economia catalana per a incidir en el seu entorn econòmic, espanyol, europeu i internacional.

La gestió del territori

Ponència presentada per **Jaume Terradas**

Jornades sobre Nacionalisme.
Igualada, maig de 1989

Introducció

La gestió del territori és un tema excessivament ampli; per tant, estic obligat a precisar una mica el meu punt de vista, parcial per descomptat. Es ben clar que el territori és poblat per homes, que no només han creat ciutats i camins i ports, sino també institucions. Damunt els homes i les institucions ha anat caient la sorra del temps. D'ells i amb ells han anat apareixent expressions culturals que s'han afegit al paisatge. Tot això és tan evident, i tan important, que per molt de temps els punts de vista social, econòmic, polític i, potser, el cultural i històric, han estat considerats els necessaris i suficients per a prendre decisions de govern. De fet, encara és essencialment així. L'Administració és, sobretot, el govern dels homes i llurs relacions.

No és menys cert, no obstant, que de sempre s'ha inclòs també en la feina de l'Administració la gestió dels recursos necessaris per a l'activitat humana. L'adquisició de recursos materials (per exemple, miners) o, simplement, del recurs espai, ha estat causa de la majoria de conflictes bèlics entre societats. Aquesta consideració dels recursos, el mateix nom ens ho diu, és decididament utilitarista. Els recursos ho són per afavorir el funcionament social o fer-lo simplement possible, i aquest és l'únic aspecte d'ells que realment interessa.

Avui vivim una crisi ambiental, que és present de forma continuada en els medis de comunicació, i que comença a tenir fins i tot una incidència política. La crisi ambiental no és una novetat en ella mateixa. S'en han produït altres en diferents països i diferents moments històrics. Potser el que és nou és el caracter global d'aquesta crisi. Alguns problemes semblen posar en qüestió el futur del planeta, de la vida o, almenys, de la humanitat per la destrucció de les condicions ambientals a les

que nosaltres, els humans, estem adaptats. L'efecte hivernacle, degut a l'augment de concentració de diversos gasos, i sobretot del diòxid de carboni, a l'atmosfera sembla en potència capaç d'alterar profundament el clima a escala planetària. La disminució de la capa d'ozó pot ésser un altre factor de risc generalitzat. L'amenaça de la guerra nuclear no ha desaparegut, i en essència la seva capacitat de destrucció global es deu als efectes ambientals (contaminació radioactiva, hivern nuclear) més que no pas als directes. I, sobretot, els models econòmics imperants semblen abocats a un consum desenfrenat i progressiu dels recursos, en primer lloc de l'energia, generant ensems contaminació com a resultat de l'immens tràfec de materials i del propi consum energètic que col·lapsa els sistemes naturals de transport a l'aire o a l'aigua, i destruint els hàbitats naturals. Els anys 1987 i 1988 s'han cremat de forma intencionada a l'Amazonia respectivament 205 i 250 mil kilòmetres quadrats de selva tropical (la suma és quasi la superfície de l'Estat espanyol), el que constitueix probablement el pitjor desastre ecològic provocat per l'home.

La consciència d'aquest caràcter cada cop més global i amenaçador de la crisi ambiental tot just si ha començat a encetar la pell del que s'han anomenat els complexos politico-industrial-militars que governen les societats humanes. S'han fet declaracions (fins i tot abundants) genèriques, s'han pres algunes (encara poques) decisions destinades a canviar en una direcció més prudent la marxa dels aconteixements. En termes generals, crec que es pot afirmar, de tota manera, que es dona més importància cada cop a la noció de que cal gestionar els recursos i, el que és més important, hi ha una tendència a eixamplar el contingut del concepte de recurs. Ara es parla de recursos renovables i no renovables, però a més també es parla de recursos econòmics, recreatius i culturals del medi i s'usen altres expressions similars per indicar que certes coses que no tenen un preu de mercat són, no obstant, factors a considerar en el funcionament dels nostres sistemes

(externalitats). Un dels recursos més importants és el propi espai, i no cal dir que es tracta d'una consideració bàsica a l'hora d'ocupar-nos de la gestió del territori.

Hem decidit, doncs, que podiem enfrontar-nos amb la crisi ambiental, a escala global o a altres nivells, ampliant la noció de recurs fins abastar coses elementals que creiem garantides (allò que en principi no és limitant no es sol considerar com un recurs, però els problemes recents han posat de manifest que embrutar l'aire té un cost i que l'aire net pot ser un factor limitant). Hem afegit a tots els discursos, a totes les legislacions, allà on apareixen expressions com gestió dels recursos econòmics i productius una cua de l'estil de "i de tot ordre". No obstant, a la pràctica, l'Administració segueix ocupant-se molt més del petroli, el carbó, la fusta, l'aigua, els minerals o els aliments que no pas de l'aire o dels hàbitats naturals. Alguns "recursos" de l'entorn, sobretot del paisatge, són part essencial en la formació de la nostra consciència, la nostra identitat col·lectiva i individual, són recursos culturals si es vol dir així. Però la conservació de la natura es segueix massa sovint veient amb recel per part dels governants, com una causa d'impediments a projectes que es suposen creadors de riquesa (de vegades a partir d'anàlisis econòmiques massa parcials).

La gestió del territori avui segueix essent, en definitiva, ans que res, una gestió dels recursos amb immediata projecció econòmica. Si parlem d'altres coses tot seguit vos diran "sí, sí, també". I això és més o menys cert arreu del món. A mí m'agradaria avui de centrar-me en una òptica certament humana, però menys antropocèntrica que la habitual. La ciència, si es pot definir d'alguna manera, potser és com un esforç històric per abandonar el subjectivisme i, en general, l'antropocentrisme, una recerca de l'objectivitat. Recordem el significat, en la història del pensament, de fites com Copèrnic i Galileu o Darwin. En aquest context es situa també la modesta

aportació de l'ecologia, que potser es pot reduir, en la pràctica a un bon consell : deixem de creure'ns tan especials i redescobrim els nostres lligams amb la natura, i això no pas per cap mena de misticisme, sino perquè som parts de sistemes més amplis, i no ens hem sustret, malgrat tot, a les lleis que els regeixen. Hi ha uns límits que no podem depassar sense posar en perill el funcionament d'aquests sistemes en els que viatgem. Més enllà, no vol pas dir que tot desaparegui, però potser el sistema es recompondrà sense nosaltres (al cap i a la fi, la durada mitjana de l'existència de les espècies de vertebrats no deu depassar els deu milions d'anys, i nosaltres semblam ben capaços d'anar encara més depressa). M'agradaria doncs de situar-me en aquesta perspectiva ecològica menys antropocèntrica, més que no pas en una mera redefinició cosmètica del concepte de recurs.

Feta aquesta llarga consideració preliminar, passem ara a parlar de nacionalisme. Es evident que, si hom vol posar-se en un punt de vista una mica distanciat, per veure el comportament humà en un marc general, hom s'allunya dels particularismes, i el nacionalisme n'és un. Tot i així, jo crec que hi ha dos temes a considerar en el context d'aquestes jornades, en els que el punt de vista que proposo pot ésser interessant :

1. La gestió del territori nacional
2. El nacionalisme en la perspectiva d'una crisi ambiental global.

La nostra problemàtica ambiental i el territori

El primer punt és, sens dubte, el més compromés, donat que té obvies implicacions polítiques. Es cert que els ambientalistes i els conservacionistes dels països occidentals, per raons diferents, han tingut tendència a estendre llurs crítiques en

aquest terreny a tot l'espectre polític, i aixó es compren bé en tant que, efectivament, la preocupació ambiental no existia (i, a casa nostra, encara només es pot dir que comença a arrelar) ni en el conjunt de la societat ni, com potser s'en pot desprendre, en les diferents opcions polítiques que hi prenien cos. Aixó vol dir que el fet de criticar la política ambiental (o, fins i tot, la inexistència de tal política) en una determinada administració no implica pas que d'altres de diferent signe ho facin millor, o tinguin millors plantejaments, des de les òptiques ambientalista o conservacionista (amb aquests termes em refereixo a les dues grans línies que configuren els moviments d'aquest tipus, una que atribueix els mals de l'entorn al model de societat i en demana el canvi més o menys revolucionari, i l'altra que, dins un ampli ventall ideològic, tot i propugnant la defensa del medi natural, tendeix de vegades a lliscar cap a la idealització de la natura per oposició a l'home). Tot i aquesta generalització de la crítica, el cert és que quasi sempre les administracions criticades reaccionen amb una forta susceptibilitat, i es refugien massa sovint en els defectes dels altres per justificar els propis.

El fet és que, per qualsevol administració, el tema és difícil i els camins a seguir no estan sempre traçats. He descrit en altres ocasions quines són algunes de les dificultats que planteja el tema ambiental per a l'organització mateixa de l'Administració, ja que una de les característiques que presenta és la d'aparèixer en el àmbit de qualsevol de les grans divisions tradicionals (Obres Públiques, Sanitat, Educació, Justícia, etc.). Així, una gran part de les decisions de govern que es prenen té conseqüències ambientals, i es fa difícil assignar la qüestió simplement a algun departament, marginant els altres, o crear una nova divisió, donant-li la capacitat per a supervisar les demés. Resultat d'aixó, sembla que inevitable, són els constants conflictes de competències. A Catalunya aquests conflictes han existit i existeixen (sense excloure altres casos) sobretot entre els Departaments d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Política

Territorial i Obres Públiques i Indústria de la Generalitat, fins i tot entre diferents direccions d'un mateix departament, entre serveis de les Diputacions, entre diverses regiduríes (Serveis i Sanitat, per exemple) dels Ajuntaments, etc. A nivell estatal, entre el MOPU i el Ministeri d'Agricultura, entre altres. De dos en dos, amb gairebé totes les combinacions possibles. Una situació lamentable i confosa, de la que no és fàcil sortir, i que produeix la irritació dels qui voldríem veure els problemes resolts i ens és igual qui els resolgui, és a dir, dels ciutadans corrents preocupats per aquests temes (una minoria, sens dubte, però amb tendència palesa a créixer, no ho oblidem).

Es evident que les baralles de competències no són positives, i han cremat moltes de les energies que hauria estat millor invertir en resoldre qüestions concretes i en dissenyar una estratègia de conjunt. A altres països s'han assajat diverses fórmules. Una d'elles és la creació d'una agència governamental independent, dotada amb medis, i encarregada sobretot de tasques de vigilància, estudi i control. De vegades, s'han creat departaments o ministeris de medi ambient, generalment amb poca fortuna. No soc un estudiós de les tècniques d'administració comparades, però aci hi ha sens dubte un punt crucial que caldria estudiar amb molt d'interès. Ara bé, sembla clar que cap solució organitzativa és capaç de resoldre res si no hi ha un acord molt general de principis de govern sobre aspectes fundamentals. Es a dir, si no hi ha l'estratègia global, abans esmentada, amb un consens clarament establert. Ignasi Castelló parla d'una Constitució del medi ambient. Documents com l'Estratègia Mundial per a la Conservació de la Natura (del WWF i la UICN) han estat poc difosos, i menys assimilats, a casa nostra. L'escala de valors dels nostres polítics i gestors (i el de la societat en conjunt) ha de modificar-se, i la qüestió ambiental ha de pujar forces esglaons. Hi ha moltes raons perquè aixó es faci, i es faci depressa. Unes raons objectives, derivades de la importància real dels problemes, sovint menystinguda per una ja inadmissible, però tant freqüent,

ignorància sobre la cultura científica i tècnica, o de una deformació economicista que comença a ésser perillosa (la incapacitat per quantificar, i per tant, per apreciar les externalitats). Hi ha també raons d'altre ordre, per exemple ideològiques, en part de caràcter ètic: el món que deixarem als nostres fills ens hauria d'importar, i només un plantejament ètic pot recollir aquesta mena de preocupació. I en part, per qui prefereixi aquests arguments, de caràcter nacionalista. Ja que som en unes jornades sobre aquest tema, no l'eludirem.

La major part de les principals forces polítiques catalanes es diuen nacionalistes, però sembla que la defensa del país físic queda sovint oblidada rere altres prioritats, de caràcter socioeconòmic i cultural: la llengua, l'autonomia política i de gestió. S'oblida així que el paisatge i l'home, natura i cultura, estan profundament imbricats, que la llengua i la seva riquesa, i la de totes les expressions culturals del nostre poble, tenen la seva rel i la seva explicació en la relació íntima entre l'home i un entorn físic concret. Així, és ben clar que els mots no viuran si moren les coses que ells designen. Pot un nacionalista deixar de banda quelcom tan bàsic? És una incoherència i, a més, i encara és pitjor, també és un error polític, que deixa unes banderes molt clares en mans de moviments més romàntics i menys assenyats, i que ignora la tendència de la preocupació ambiental a estendre's cada cop més en la opinió pública (molt forta ja en gran part del nostre àmbit geogràfic, i amb una segura incidència econòmica que travessarà les fronteres).

Però, podeu dir, és tan greu la situació ambiental a casa nostra? Sense fer demagogia, cal respondre que hi ha molt seriosos motius de preocupació. El país és petit. La població, encara que ara sembla aturada i es parla molt de l'estagnament demogràfic, ha passat en només trenta anys, entre 1950 i 1981, de 3240 313 a 5956 414, els celebres quasi 6 milions, és a dir, gairebé el doble. Mentrestant, el consum d'energia ha crescut considerablement, assoleix ja

xifres per càpita que ens acosten als països més industrialitzats. La conseqüència d'ambdós canvis és que el poder de transformació del medi s'ha multiplicat enormement. Un percentatge molt gran de la població viu en ciutats de més de 20 000 habitants, i així s'ha distanciat, en esperit i en coneixement, del medi rural i del medi natural. Un percentatge que s'acosta a la meitat de la població té, a més, les arrels culturals en territoris llunyans, no s'identifica amb els nostres signes d'identitat i, en proporció elevada, no es troba en camí d'integrar-se culturalment, ja que territorialment no ho està, com a resultat del creixement urbà desequilibrat durant les onades migratòries més recents. En el mateix període abans esmentat, la població de la regió metropolitana barcelonina ha passat de 1 966 291 a 4 238 876 habitants, que és força més del doble. Si es considera només la població que correspon a l'antiga Corporació Metropolitana, exclòs el municipi de Barcelona, el canvi ha suposat passar de 257 878 a 1 344 121 habitants, és a dir, aquesta població s'ha multiplicat per més de cinc.

Com s'expressen, principalment, els problemes de la gestió del territori català? Al meu entendre, es podria fer un llistat de problemes bàsics d'estructuració i un altre de riscos. Altres tipus de problemes seran tractats amb coneixement per en Solans. Jo m'ocuparé més dels de caracter ambiental. Qui en volgui un inventari detallat pot trobar-lo al llibre Natura, ús o abús (Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans), obra que, llevat d'alguns aspectes en que potser no s'ha revisat el text original de 1976, pot sintetitzar la major part d'aquests problemes pel que fa al medi natural. . Alguns aspectes ambientals que afecten, no ja al medi natural, sino directament a l'home son també dignes d'esment, és clar. M'agradaria destacar la següent llista :

Degradació originada per obres públiques (sobretot viàries) i
 activitats extractives
 Contaminació de conques hidrogràfiques, tant en superfície
 com en
 els freàtics.
 Eutrofització dels embassaments.
 Contaminació de les aigües litorals.
 Contaminació atmosfèrica.
 Degradació i pèrdua de sòls productius per erosió o per
 ocupació.
 Degradació de les pastures per abandonament.
 Increment de la freqüència dels incendis forestals.
 Degradació de la qualitat visual del paisatge.
 Excessiu increment del transport horitzontal que determina
 una
 situació de tensió ("stress") en certes àrees urbanes i
 periur-
 banes, tant per el funcionament dels sistemes com per a
 les
 persones.
 Increment del risc industrial (indústria química, nuclears, etc.).

El nacionalisme i la crisi ambiental

He plantejat abans un altre tema que volia tractar avui. Es el
 del nacionalisme en la perspectiva d'una crisi ambiental global.
 Si el tema anterior era compromés per les repercussions
 polítiques, aquest és complicat per altres raons, de caracter
 més ideològic. Els primers casos de contaminació
 transfronterera van alertar ja sobre el fet que les decisions
 dels estats no els afectaven solament a ells.

Ara mateix, la protecció de l'Amazonia de Brasil depen d'un
 govern que es mostra molt insensible a la preocupació
 ambiental, però sabem que les selves tropicals tenen un paper
 decisiu, pels seus intercanvis gasosos, en el conjunt de la

química de l'atmosfera, i aquest és un problema de tots. No obstant, cada país segueix considerant-se amb dret a tenir una plena capacitat de decisió sobre les polítiques a aplicar a l'interior del propi territori, i aquesta actitud es defensa sobre la base d'una argumentació nacionalista. El mateix passa quan es vol mantenir la producció de substàncies ambientalment perilloses, per el dret que té cada país a assolir el mateix desenvolupament a que altres ja han arribat, i per tant a no assumir els costos econòmics de la higiene ambiental fins que aquest objectiu prioritari no hagi estat satisfet. Sembla que es planteja aci un dilema complicat. Per mí, és clar que la Humanitat és una part de la Biosfera; un territori concret, com el català, amb tots els seus components, també. La pregunta és si existeixen uns límits superiors al comportament nacionalista, marcats per l'obligació de contribuir al bon funcionament del tot del que formem part. En el cas d'organitzacions multiestatals com la CEE, la necessitat d'una normativa global sobre el medi ambient està acceptada, però les possibilitats d'incrementar les mesures reguladores topen sempre amb fortes resistències en països que es consideren més afectats. Ara, bé, la coexistència d'uns problemes ambientals semblants i d'uns interessos econòmics creuats sembla facilitar encara l'acceptació forçada de certes normes. L'afer és molt més complicat si es considera el conjunt del planeta.

D'aquestes consideracions, i de moltes altres, com les que abans he esmentat sobre l'exigència de tenir en compte el patrimoni que heretaran els homes del futur, es despren que cal probablement una nova ètica per abordar els temes de l'ambient. Una part de les idees científiques sobre el funcionament dels sistemes naturals giren en torn d'una aproximació holista que es tradueix en la noció d'ecosistema. Recentment, i mentre es produïa dins l'ecologia una crítica interna i un profund debat per clarificar els límits i les possibilitats d'aquest tipus d'aproximació, Lovelock proposava la seva hipòtesi de Gaia, que considera el planeta sencer com

una mena de superorganisme : la vida a la Terra crea i després manté les condicions que li són favorables, mitjançant complicats mecanismes homeostàtics. Tot i que ningú posa en dubte que l'ambient terrestre és condicionat per l'activitat dels organismes (i especialment ho és la composició de l'atmosfera), algunes expressions de la idea bàsica, sobretot per part de seguidors i divulgadors, tenen un clar caracter metafísic. En qualsevol cas, és evident que han començat a aparèixer grups polítics, sectes filosòfiques i, fins i tot, religioses i altres manifestacions que reivindiquen una revisió de la posició de l'home a la natura, i que sovint cerquen alguna inspiració en la tradició oriental. Encara que probablement aquests moviments no s'extendran molt, l'impacte dels fets i la seva mera existència contribuiran segurament a modificar poc o molt les escales de valors cap a un major respecte dels demés éssers vius i d'ambients i paisatges. Almenys, aixó sembla desitjable. El pensament nacionalista hauria doncs d'aprendre a incorporar una visió una valoració dels valors de l'entorn específic, i també de llur lligam amb sistemes més amplis.

Algunes tendències de futur

En el cas català, el nacionalisme, en general, ha tingut una forta tirada cap a Europa, cercant-hi una esperança en front d'opressions més immediates. Per aixó crec que estem ben preparats per assimilar la necessària solidaritat ambiental, com l'econòmica. No obstant, d'Europa no ens arribaran només, probablement, unes normes raonables de protecció. També poden venir-nos problemes i una necessitat de reconsiderar coses en les que potser no s'havia pensat massa. Voldria plantejar algun cas.

Estem força acostumats al fenomen turístic. Sabem les considerables conseqüències de tot ordre que s'en han derivat per a nosaltres i, en el cas de la gestió del territori, el que ha suposat l'ocupació dels espais litorals. Un inventari complet

dels problemes ambientals que s'han produït estaria ací fora de lloc. Com en tants altres casos, la manca, en els anys del "boom" turístic, d'unes normatives reguladores apropiades va permetre de fer grans negocis particulars, però va comportar també considerables despeses públiques, ja que era, finalment, el diner públic el que havia de assumir els costos d'infraestructura i serveis que un creixement immobiliari desordenat generava. El turisme, no obstant, segueix essent un motor potencial importantíssim de la nostra economia, com ho és encara potser per davant de la indústria (tot i el seu enorme desenvolupament) en un país de condicions climàtiques semblants, com és Califòrnia. Seguirem tenint, doncs, turisme. Però podem esperar alguns canvis de tendència que podem esdevenir molt importants.

En primer lloc, hom pot preveure que el turisme quasi exclusivament solar que coneixem vagi de baixa. Els banys de sol intensius són vistos cada dia amb més prevenció, degut a l'increment dels càncers de pell. Això, a Estats Units, ha començat ja a incidir en els comportaments. El problema de la disminució de la capa d'ozó, que com sabem detura la radiació ultravioleta, pot incrementar la preocupació per aquest tema en un futur molt proper. Les poblacions europees, cada dia més sensibilitzades per la qüestió ambiental (sobretot a rel dels accidents de Txernòbyl, el Rhin o Seveso i de la decadència dels boscos), poden començar aviat a canviar la demanda turística. Els països meridionals seguiran essent més atractius, però caldrà fer un esforç d'imaginació perquè cada visitant dedicarà segurament menys temps a les hores de platja. Aquest esforç d'imaginació passa, sens dubte, per una revalorització de l'oferta interior. La nova demanda, però, serà cada cop més exigent respecte de la qualitat de vida, i per tant de la qualitat de l'entorn.

D'altra banda, s'endevina també una ampliació del fenomen migratori a nivells no estacionals sino permanents. També en

aixó podem fixar-nos en l'experiència nordamericana, en que l'atracció de la qualitat de vida ha estat la causa d'un procés de creació de noves indústries que ha beneficiat especialment a Califòrnia, Arizona, Florida i altres estats en àrees de clima més benigne, en front de les zones industrials antigues de l'est. Així doncs, hem d'aprendre des d'ara a considerar la qualitat de vida com un recurs bàsic per al desenvolupament, i saber que tindrem competidors molt forts en aquest terreny (Andalusia, en particular, té un immens potencial).

En aquests moments, ja, continuar primant el desenvolupament industrial tradicional, amb indústria pesada altament contaminant (ciments, cel·lulosa, etc.) o una agricultura molt industrialitzada (ací hi ha un altre punt en que les idees estan en revisió total, degut als enormes excedents agrícoles de la CEE, que ha portat a que el programa agrícola comunitari propugni i estimuli l'abandonament de conreus i l'extensificació, amb la substitució d'una part dels conreus intensius per plantacions d'arbres i amb altres mesures) es pot considerar com una greu manca de visió de futur. Els països més avançats protegeixen el seu entorn, i estan disposats a comprar-nos el ciment i la cel·lulosa mentre nosaltres ens quedem amb els efectes ambientals negatius. Un desenvolupament econòmic a cavall de la destrucció de l'entorn i d'un nou impuls a la construcció ens deixarà, en un futur molt proper, en molt mala posició per a competir per a una industrialització menys agressiva per l'entorn i amb molt més potencial econòmic. Crec que ens cal apostar per el software i no per el hardware, per usar termes de moda que ja em perdonareu.

Un corrent migratori de persones atretes per un procés de nova industrialització tindria, no gensmenys, conseqüències en un altre ordre de coses que no hem d'amagar, i que cal preveure. L'uropeització en aquest cas podria comportar un nou procés de dilució cultural. Un punt essencial és que, si

aquesta onada migratòria "cap-el sol", no ja de turistes sino de professionals, es produeix, tinguem una estratègia territorial pensada. Un creixement urbanístic amb nuclis formats per estrangers fora molt poc desitjable des d'un punt de vista d'integració cultural. Aci també hi ha un repte molt important en una perspectiva nacionalista, que només té resposta per el planejament, per un consens ampli de govern i per una política territorial coherent.

No vull fer una presentació només alarmista de la situació. El cert és que s'ha començat a fer una tasca important per a millorar la situació. Un primer resultat d'aquest esforç ha estat el desenvolupament que ha tingut lloc en el terreny jurídic. En els darrers deu anys, deixant de banda l'entrada en vigor de disposicions comunitàries o estatals importants en diferents àmbits de l'utilització del territori, i reconeixent que sé poc de la situació al País Valencià, a les Illes i a la Catalunya Nord, també a nivell de la Generalitat i del Parlament de Catalunya s'ha produït una activitat important relativa a l'ordenació del territori, la protecció d'espais naturals, l'ús dels boscos, les activitats extractives, l'ús i protecció de les aigües continentals, les mesures de protecció ambiental, etc. A més, dins l'organització de la Generalitat hi ha dues direccions generals (de Medi Ambient i del Medi Natural) molt especialment preocupades per la problemàtica territori-ambient. Les possibilitats de control i vigilància per a fer complir les normatives són encara poc satisfactòries, però en alguns camps, certament, s'ha produït un progrés sensible (així, el programa Foc Verd va permetre un considerable increment dels medis per a la prevenció i extinció dels incendis forestals). En el tema d'espais protegits també s'observa una trajectòria ascendent notable, i podem esperar que gairebé una quarta part del nostre territori estigui aviat inclosa sota alguna fórmula de protecció. De tota manera, encara cal avançar en els plantejaments globals a que ja ens hem referit. Les polítiques sectorials són insuficients per lluitar contra el que s'ha

anomenat la "tragèdia dels bens collectius". No tenim encara aquella Carta Magna del medi que ens permeti una gestió territorial ben fundamentada. Estem invertint en tecnologia dura (incineradores, depuradores, etc.), però molt menys en una prevenció basada en un disseny ben pensat, que ens estalviï les actuacions quirúrgiques sempre que sigui possible, ja que aquestes intervencions costoses són, en definitiva, socialitzacions dels costos externs.

Acabaré citant-me a mí mateix, encara que sembli pedant o poc imaginatiu, amb paraules que vaig escriure ja per un "sermó" llegit amb motiu de l'Any Europeu del Medi Ambient. El que cal és que anem cap un país més ric i més ple, però també més agradable i segur, en el que no s'ens esborrin les marques de la història dels homes ni les rels físiques de la nostra cultura, del nostre amor a les ciutats i pobles, camps i paisatges. Un país que nosaltres hem de triar i anar dissenyant a poc a poc, amb mà destra i serena, com qui fa una casa per viure-hi de gust. Tinguem-lo a recer dels saquejadors que fugen de matinada, reposat i ordenat, perquè pogui ésser una pàtria, i més nostre si l'hem anat fent.

ELS INTEL.LECTUALS AL PAIS VALENCIA.

DE LA CONSCIENCIA CRITICA A LA DISPERSIO.

Rafael Xambo

Per raons de mètode, i atés que se m'hi demana que analitze l'evolució i la situació dels intel.lectuals al si de la societat valenciana, cal, primerament, indicar de qui parlem, és a dir, qui són els intel.lectuals.

Podriem deixar-nos anar fàcilment pels viaranyes de l'eterna disputa i, mentre discutim qui és i qui no és intel.lectual, acabar sense contar res del que s'ha esdevingut al País Valencià. Tanmateix, potser valga la pena fer alguns aclariments.

Per a uns, serien intel.lectuals totes les persones amb formació superior, tant si va avalada per títols universitaris com si es tracta d'un autodidactisme que demostra les seues capacitats per mitjà de realitzacions concretes. Així, sota aquesta definició tan extensa, cabrien tots els professionals anomenats lliberals i totes les activitats, progressivament funcionaritzades, que exigeixen un títol superior: advocats, economistes, metges, enginyers, professors dels diversos nivells educatius, arquitectes, periodistes, escriptors, antropòlegs, artistes, psicòlegs, químics, biòlegs, sociòlegs, filòsofs i un llarguíssim etcètera. D'altres han reduït el camp per a considerar intel.lectuals a aquella fauna que coneguem com a persones de lletres, ampliada per alguns per tal d'encabir-hi també

els professionals de les ciències socials, potser pel fet d'una mateixa procedència en allò que es deia Humanitats. També s'ha dit que els intel.lectuals són els posseïdors de la paraula.

Antonio Gramsci, com sabeu, distingia entre l'intel.lectual orgànic, vinculat ideològicament a la classe en ascens en el marc d'un bloc històric en evolució, i l'intel.lectual tradicional, ocupat en la legitimació de la tradició i, per tant, de l'ordre establert per les classes dominants. Karl Mannheim entenia els intel.lectuals com a subjectes actius d'algun tipus de consciència ideològica dins del procés històric. Consciència ideològica i subjecte actiu, dues idees que ens remeten a les funcions dels intel.lectuals tal com les entenen la major part dels autors que han tractat la qüestió.

Així, els intel.lectuals són creadors i difusors de cultura, de valors, de normes, d'ideologia, d'actituds davant la realitat, amb una projecció pública, més o menys àmplia, dels seus plantejaments. Exercici de la paraula, capacitat d'articular ideologies, influència en algun sector social i, eventualment, la capacitat de desvetllar alguna manera nova d'entendre i explicar la realitat, serien les seues característiques principals.

La tasca dels intel.lectuals consistiria a legitimar l'ordre social hegemònic versus un ordre utòpic, on es contraposa la figura de l'intel.lectual tradicional o

conservador a la de l'intel.lectual revolucionari. Sense projecte utòpic, l'activitat se centrarà en l'anàlisi crítica de l'existent. Per això, moltes vegades s'identifica la seua activitat amb la cultura del discurs crític. És evident que hi caben moltes possibilitats d'oscil.lació individual - tradicional, revolucionari, erudit, crític - tal com ens mostra la història del nostre segle. I no hi ha dubte que la capacitat crítica es troba repartida desigualment i no és aliena als interessos dels individus.

D'altra banda, la complexitat de la vida social i la diversitat de procediments per a analitzar-la, interpretar-la i criticar-la, i també la trajectòria vital dels individus, porten a un ventall ampli de comportaments i produccions intel.lectuals que fan molt escorredissos els límits entre l'intel.lectual i l'expert. De fet, són de vegades els experts els que prenen la iniciativa en la crítica dels resultats i problemes que ha provocat el desenvolupament de la seua ciència o tecnologia. Per a Sartre, l'expert és o esdevé intel.lectual en la mesura que es planteja, i fins i tot explicita públicament, les conseqüències sociopolítiques i humanes de la seua activitat.

L'etiqueta d'intel.lectual, per tant, per a uns només podria ser atribuïda a aquells que alcen la veu contra l'status quo mitjançant arguments de raó i no d'autoritat, mentre que altres hi inclourien els seus opositors, és a

1

dir, aquells que produeixen els discursos legitimadors de l'estat actual de les coses. Les anàlisis sociològiques actuals prefereixen distingir tipus d'"intelligentsies" i papers intel.lectuals i ideològics en funció de la posició política, de la seua situació en l'estructura de la divisió del treball i del tipus d'interessos i compromissos adquirits.

Atés que són molt escasses i fragmentàries les aportacions quant al País Valencià en aquest camp, només es poden oferir algunes hipòtesis de treball, juntament amb la descripció dels canvis principals que s'han esdevingut a la societat valenciana; relatar, de vegades a les palpentes, com s'ha arribat a la situació actual, tot centrant-nos en l'evolució dels intel.lectuals nacionalistes.

A principis dels seixanta, el País Valencià començava a espolsar-se l'adormiment en què vivia després de vint anys de postguerra, silenci, censura persecució i aïllament. La societat tancada que havia imposat el franquisme començava a tenir alguns clavills. El procés industrialitzador s'estava iniciant, tot i que l'agricultura encara era el recurs principal. L'asfixia i pobresa intel.lectual del medi, on sobrevivia les primeres tertúlies i les comptadíssimes iniciatives culturals, seran sacsejades per l'onada de transformacions que es produiran durant la dècada dels seixanta i primera meitat dels setanta.

El llibre de Joan Fuster, " Nosaltres els valencians ", i l'activisme cultural d'un grup de joves estudiants d'aleshores -nucli bàsic d'on sortiran un bon grapat d'intel.lectuals nacionalistes- seran el punt d'arrancada d'un procés intens d'activitat cultural que s'orientarà vers la recuperació, dignificació i difusió dels senyals d'identitat propis dels valencians; la història, la llengua i la literatura i els trets culturals seran, al començament, els centres principals d'interés, juntament amb les ànsies de llibertat i democràcia que només es podien expressar en els cercles clandestins.

La tasca dels intel.lectuals durant aquest període es mou dins l'élite pròpia i la seua influència es limita als cercles universitaris, cosa que permetrà la seua reproducció i expansió durant els setanta. Nacionalisme i socialisme aniran lligats indistricadament per a la major part dels intel.lectuals. Bona prova d'això és que quasi tots formaren part o mantingueren lligams estrets amb el PSV, el qual fou fundat el 1960 i desaparegué el 1968.

Amb la descomposició del franquisme, ja en la dècada dels setanta, l'accés a la Universitat, per primera vegada de manera significativa quantitativament, d'una fornada de joves de les capes mitjanes i populars de les comarques, i la creació d'una infraestructura cultural, encara que mínima (editorials, Secretariat de l'Idioma, llibreries, premis

Octubre, revistes...), permetran l'expansió del nacionalisme.

D'una banda, s'hi assegura la continuïtat generacional. La major part de l'élite intel·lectual dels seixanta són professors universitaris en els setanta. La seua producció assagística, de caràcter històric, econòmic i sociològic, predominarà en l'activitat editorial sobre les obres de creació literària estricta. De l'altra, el discurs nacionalista arriba per primera vegada a tots els racons del País. La nova cançó, els aplecs, la intensa activitat conferenciant dels intel·lectuals porten el nacionalisme a una fase de maduresa. Hi apareixen nous grups polítics d'esquerra nacionalista, el PSPV, el PSAN i Germania Socialista, i progressivament, la resta dels grups de l'esquerra tradicional i els nascuts sota l'influx del maig del 68, incorporaran al seu programa les reivindicacions nacionalistes.

La dècada dels setanta és el període de més activitat cultural. Quasi totes les ciutats mitjanes i grans tenen alguna associació per on passen periòdicament conferenciants, grups de teatre, cantants. Tots els esforços s'adrecen a la recuperació nacional i la liquidació del franquisme. La utopia revolucionària d'aleshores es concreta en l'alliberament nacional i de classe. L'intel·lectual s'ha de comprometre amb el seu poble. No s'accepta allò de la torre de marfil. S'han de combinar teoria i praxi, reflexió

i acció, pensament i lluita cultural i política. Són innegables les influències del maig francès, el moviment contra la guerra del Vietnam de la joventut nord-americana, el triomf de la revolució cubana, el Che Guevara, etc. I, conseqüentment, entre els intel·lectuals predominen els corrents diversos del pensament marxista.

La major part del nacionalisme valencià d'aleshores està format per estudiants, intel·lectuals i artistes. Tanmateix, les possibilitats de suport popular que se'ls suposa -cal recordar que sota el franquisme no hi havia manera d'esbrinar-ho-, la justícia de les reivindicacions nacionals -només que fos en termes estrictament democràtics- el compromís amb els plantejaments d'esquerra i el prestigi assolit pels intel·lectuals, faren que tots els sectors democràtics, incloent-hi la dreta civilitzada, donen suport a l'exigència d'autonomia per al País i al reconeixement públic del català.

La dreta reaccionària no s'hi havia estat quieta. Des de l'aparició el 1962 del llibre de Fuster, havia orquestrat una forta campanya difamatòria i anticatalanista. Des del nacionalisme es treballava pel trencament democràtic, tot esperant que, amb l'acabament del franquisme, aquest sector restaria anul·lat. Els intel·lectuals esdevenen fonamentalment difusors del nacionalisme i activistes polítics. Els llibres en català són mercaderia habitual als prestatges de les llibreries valencianes. L'idioma es

recupera entre els joves i parlar en català és símbol d'una actitud rebel, d'una exigència de llibertat i de posicionaments progressistes. L'anticatalanisme, estretament vinculat amb l'extrema dreta, pren el camí de l'acció violenta. Atemptats, cartes-bomba i agressions se succeixen.

Durant la transició democràtica, el nacionalisme aconsegueix els primers reconeixements oficials. La senyera quatribarrada penja als balcons de molts ajuntaments del País Valencià i a les diputacions, mentre l'anticatalanisme creix entre els botiguers i la classe mitjana tradicional de la ciutat de València i rodalies amb una virulència inèdita en la nostra història en proporcions tals, i avivat per una dreta interessada en reduir el nacionalisme i que, alhora, veu en la maniobra rendibilitat electoral. A les eleccions de 1977, el discurs de la UCD a la ciutat de València se centra en l'anticatalanisme més ferotge. Parlen d'extirpar el virus, de donar ganivetades i coses per l'estil.

De l'any 77 al 81 el nacionalisme va reculant, mentre continua creixent l'anticatalanisme sense més programa que l'atac sistemàtic. El PSPV es dissol dins del PSOE, i aquests darrers pacten amb la dreta l'Estatut de Benicàssim per la via de l'article 143 de la Constitució Espanyola, i la senyera amb el blau i l'Himne Regional com a símbols del País.

El grup d'intel·lectuals que s'havia format al caliu de la Universitat durant els anys seixanta prendrà camins

diversos, des de la incorporació al PSOE al manteniment en la resistència d'organitzacions nacionalistes afeblides pel fracàs i sotmeses a enfrontaments ideològics que les divideixen encara més, d'altres faran la seua travessia del desert immersos en el silenci i l'aïllament.

Els universitaris dels 70, decebuts pel resultat d'anys de lluita, abandonen l'activitat política majoritàriament, tot i que alguns s'incorporen al PSOE. Són els anys de la decepció. I tothom s'apressa a resoldre's la vida. Adés la revolució personal, adés els plaers de la vida, i també l'assoliment d'un status professional, seran els objectius del moment, segons persones.

L'any 82, amb la victòria electoral dels socialistes que accedeixen al govern de la Generalitat, la tendència majoritària consistirà a confiar en les possibilitats d'avançar que obre la nova situació política. No obstant, alguns canvis s'han produït en les actituds polítiques del sector que impulsava el nacionalisme. El quinquenni d'auge de la pressió anticatalanista ha crispat els ànims de la població, fins el punt de l'esgotament en què ningú no vol saber-se'n de res, i ha frenat el creixement del nacionalisme. Aquest no ha aconseguit prou suport popular com per a tenir representació parlamentària, l'absorció del PSPV pel PSOE, la feblesa de la consciència nacional al País Valencià i la divisió de les organitzacions nacionalistes en serien les causes principals. La consolidació de la

transició democràtica, després del colp de Tejero, fomenta delegar l'acció política en els representants elegits mitjançant el vot.

Així, la majoria dels intel·lectuals que no s'han incorporat al PSOE redueixen la seua activitat política o l'abandonen completament, tot i que col·laboren amb els socialistes eventualment per a donar suport a la incorporació del català al sistema educatiu i en activitats culturals concretes. El procés d'aquesta incorporació mostra la feblesa del partit en el govern, disfressada de cautela, quant al retrocés sistemàtic de les pròpies disposicions legislatives (Llei d'Us i Ensenyament del Valencià), cada vegada que l'anticatalanisme a València o l'espanyolisme a Alacant es manifesten contra l'idioma.

D'altra banda, no deixen de ser dades importants sobre la complexitat de la realitat valenciana, que posen en relleu les dificultats amb què topa qualsevol mesura de normalització, per tímida que siga, més encara, si qui l'ha de dur a terme no està massa convengut. Des d'un seguiment exhaustiu i crític de les iniciatives de la Generalitat en matèria lingüística -escasses, febles i ambigües sempre quant al nom de l'idioma- es pot veure que no és una qüestió de pragmatisme, possibilitats, prudència, etc., sinó de manca de voluntat política.

A hores d'ara, i després de set anys de govern socialista, no s'ha fet mai una campanya extensa i intensa per

l'ús social de la llengua. L'ensenyament en català és molt minoritari i només s'ha consolidat com a assignatura. Un factor positiu a destacar és el creixement que s'ha produït en el sector editorial, el qual es manté, sobretot, de l'ensenyament. Però, també és cert que, durant aquests anys, la Generalitat Valenciana ha subvencionat o editat una gran quantitat de llibres i revistes en castellà, a més de subvencionar generosament la " Asociación de Escritores Valencianos en Lengua Castellana ", mentre ha marginat els escriptors en català i les ajudes a la traducció. D'altra banda, el caramellet de les ajudes i subvencions, en absència d'un impuls col·lectiu, ha reactivat l'autocensura per suposades raons de supervivència, de vegades comprensible i d'altres vegades fins a límits de vergonya aliena, llevat de les dignes excepcions habituals.

La política cultural de la Generalitat Valenciana té dues etapes. A la primera, incorporen al seu projecte la major part dels gestors culturals i professionals intel·lectuals formats als setanta, cosa que és possible, com ja he dit, per les expectatives de canvi. D'aquesta manera, fagociten la societat civil, impliquen els elements més dinàmics d'aquesta en la seua acció i els fan servir per a contenir les possibilitats de protesta que ja estaven prou reduïdes. L'operació, des de la perspectiva del poder, no pot ser més redona. Més encara, si parem esment que les iniciatives del sector que s'han atret són, com és evident,

1

controlades políticament i , per tant, rebutjades en moltes ocasions per raons de prudència o econòmiques. Així, s'aconsegueix neutralitzar i desarticlar l'activitat cultural no controlada directament. Tot passa per les subvencions i es paga en docilitat. Les activitats en català són estudiades amb mil ulls, perquè es consideren conflictives.

L'acció cultural dels socialistes esdevé faraònica i autopublicitària. Si a la primera etapa hi ha un intent poruc i ambigu de fer realitat les reivindicacions nacionals, a la segona en predomina l'abandonament. Del 86 ençà no s'ha avançat ni un pam, com no siga que es consideren avanços la paròdia del II Congrés d'Intel.lectuals, del qual foren absents majoritàriament els intel.lectuals valencians, la broma del 750 aniversari, la producció teatral majoritàriament en castellà, o , per no allargar-me, el 2.2 per cent d'alumnes d'EGB escolaritzats en català.

Pel camí, durant els 80, han caigut en desús els valors utòpics -solidaritat, lluita contra la dominació de tota mena- i els projectes emancipadors. La democràcia representativa ha demostrat una gran capacitat desmobilitzadora, tot orientant les actituds perquè es delegue en els polítics. En perdre's el sentiment d'amenaça i l'impuls de transformació de la dècada anterior, el voluntarisme fa aigua per totes bandes. El treball ja no es valora per la qualitat cultural o l'interés social en funció d'objectius polítics. Els diners esdevenen el valor principal de les coses. Hi

predomina la tendència a canalitzar les aptituds i interessos vers la rendibilitat econòmica, més enllà de l'assoliment d'unes condicions de vida dignes. Qui no entra en el joc és marginal. La producció intel·lectual és un article més a la venda i hi predomina la literatura de consum sobre les obres assagístiques. La funció crítica no és moda.

Davant el triomf de la tecnocràcia -burocratització, control, rendibilitat econòmica i polític-elctoralista de l'acció cultural- els intel·lectuals han pres diverses opcions que no són sempre excloents. Uns, ja ho he dit, practiquen el silenci i l'aïllament des del desànim per l'aturament del procés de vertebració; d'altres, han optat per l'acomodament i reconversió en experts o tècnics, tot deixant en suspens la funció intel·lectual; uns altres encara, n'han fet renúncia explícita i s'han llançat a la recerca de poder i d'un status elevat de consum; finalment, també hi ha qui ha esdevingut titella del poder. Els comportaments individuals travessen, de vegades, les diverses opcions i, sortosament, sempre en queden uns pocs disposats a exercir la crítica. D'altra banda, la tasca acadèmica, endògena per naturalesa, limitada al grup d'especialistes en la matèria, ha estat un dels refugis preferits davant la desmobilització de la societat.

Un dels principals problemes per al futur del nacionalisme valencià rau en la continuïtat generacional, la

qual s'ha vist molt disminuïda en els 80. L'efecte més negatiu d'aquest darrer període ha estat la poca audiència del discurs nacionalista entre els joves. Mentre uns callaven per exhauriment i decepció, d'altres mantenien un discurs que no comunicava amb els joves. La Universitat, font principal de nacionalistes durant els setanta, ha esdevingut àmbit de qualificació professional per mitjà dels títols i poca cosa més.

Per tal d'avançar i eixir d'aquesta situació crítica ens cal, primerament, vencer els encotillaments ideològics que hem heretat dels setanta. És a dir, necessitem obrir el debat dins del nacionalisme per tal de posar al dia la nostra concepció del País Valencià. Han passat 27 anys des de l'aparició del llibre de Fuster. El País Valencià s'ha industrialitzat, ha rebut un fort corrent migratori que depassa el 25% de la població total i que, a més, en la major part dels casos i per raons conegudes, no ha estat integrat. La societat valenciana ha estat terciaritzada, és a dir, hi predominen els serveis. Mentrestant, el discurs nacionalista s'ha mantingut encastellat en les tesis clàssiques i amb el llenguatge dels setanta. Sembla com que ens trobem una mica perduts davant les noves condicions socio-polítiques que s'han imposat als 80. Per això, cal obrir el debat intel·lectual dins del fusterianisme i adequar la nostra acció i el nostre missatge a les circumstàncies actuals, cercar noves perspectives i maneres

d'actuar per a l'activitat cultural i social -novament prepolítica- en la perspectiva de la integració europea. En definitiva, recuperar la iniciativa que hem perdut durant aquesta dècada.

No podem confiar en l'aparició d'un llibre que ens mar- que les línies. Es tracta d'un programa que hem d'elaborar col·lectivament, si encara hi resten ànims i disposició. Entenc que cal fer una crida a la generació post-68, els que foren universitaris en els setanta, els quals, com he dit, abandonaren l'activitat política majoritàriament en la transició, però, no per això renunciaren a la consciència nacional. Ara és potser el moment, després dels anys de silenci i de predomini de l'individualisme, de recomençar la producció col·lectiva en l'àmbit de les idees. No es tracta de crear una nova plataforma política, sinó d'incidir sobre la societat valenciana amb un llenguatge actual. Les circumstàncies del moment, amb tots els problemes i nous reptes que se'ns plantegen din d'Europa i amb una conjuntura de disminució del visceralisme anticatalanista, demanen plantejar-s'hi noves estratègies d'actuació.

Si bé és cert que el nacionalisme s'ha contret durant els 80, no es pot negar que la identitat cultural i lingüística de valencians i catalans ha avançat dins la població malgrat tot. Qüestió diferent serà trobar les idees que permetran treure'n guanys i establir procediments per tal d'ampliar la base social entre la generació dels 80.

Cal fer una matització prèvia a la conferència que donaré: ni el tema ni la tesi que pretenc desenvolupar no són, exactament, els mateixos que podrien fer creure el títol que s'havia anunciat al programa. He de demanar excuses perquè, quan aquest ja estava editat, vaig redefinir el tema del qual volia parlar però ja no va haver possibilitats d'especificar el canvi. La meva conferència, doncs, coherent amb el que tractaré, respon a l'anunciat següent:

CULTURA I ^{CONFUSITAT} ~~XXXXXXXXXX~~ NACIONAL: CRÒNICA DE TRES DESERCIONS.

En el marc d'unes jornades com aquestes, a Girona, Salvador Cardús, basant-se en textos de Jenö Szucs, va fer una definició del nacionalisme que personalment em sembla clau: el nacionalisme, deia, és allò que polititza les diferències culturals i, alhora, culturalitza uns objectius polítics. En aquest sentit, doncs, i de forma inevitable, la voluntat política està identificada amb un projecte cultural que li proporciona identitat. Aquesta afirmació, vàlida en molts contextos diferents, em sembla rotunda en el cas dels fets nacionals que, com el nostre, no tenen un desenvolupament normal. Pel que fa a la nostra història, tota la reivindicació nacional (i aquí obro un parèntesi: permeteu-me que al llarg de la ponència parli de la voluntat, reivindicació, cultura o política nacional i no nacionalista. Crec que el mot "nacional" respon més a la realitat que som, la qual no qüestiona, mentre que el mot "nacionalista" insinua una voluntat de ser més que un fet inapelable. En aquest sentit, crec que no és estratègic utilitzar-lo en excés). Deia que, pel que fa a la nostra història, tota la reivindicació nacional ha tingut la seva base més sòlida i sovint la seva única base, en la força i la innegabilitat de la diferència cultural. Quan es pot dir que gairebé hem fracassat en molts altres camps -empresarial, bancari, policial, en els quals no hem estructurat una manera de fer diferent, ni hem aconseguit una dinàmica pròpia-, la força i el dinamisme de la nostra cultura ens ha permès basar i articular un discurs polític que defensés i alhora legitimés la diferència. Contemporàniament, hem estat sobretot perquè hem estat culturalment, i damunt d'aquest "ser cultural" hem pogut bastir un "ser polític" que canalitzés la voluntat de ser país i de ser poder. Potser per aquest motiu i amb un profund sentit de futur, la societat civil, el col·lectiu

intel·lectual i el poder polític, quan l'hem tingut, han treballat perquè la cultura tingués els marcs de desenvolupament idonis segons el moment històric. Aquest fet ha estat decisiu si es recorda que la nostra cultura no s'ha mogut en situació normal, sinó que ha hagut de fer-se forat allà on tot tendia a impedir la seva consolidació. S'ha establert una forta complicitat entre la dinàmica cultural i la societat, una complicitat d'objectius polítics comuns que ha permès que allò que políticament se li demanava a la cultura, vehicular i reforçar el dret a l'autogovern, s'anés aconseguint. Si més no, la cultura d'aquest país -el seu teatre, la vitalitat de la llengua, les seves escoles pictòriques, la importància d'algunes de les obres literàries- han consolidat de cara enfora, la idea que el fet català era inevitable. Altra cosa és el que han fet els altres amb aquesta inevitabilitat.

Diu que una nació necessita dues exigències essencials, la complicitat dels seus membres i la voluntat de fer-ne autoritat. Històricament, com ja he dit, aquesta complicitat s'ha concretat en el fet cultural i s'ha concentrat en l'esforç de tres estaments socials: el col·lectiu intel·lectual, disposat a jugar també un rol polític; la societat civil, que ha assumit papers de l'administració pròpia quan aquesta era inexistent; i el poder polític, que ha fet seva la complicitat i ha actuat en conseqüència.

Demano excuses si la introducció s'ha fet llarga o si ha sonat a massa coneguda. Em calia recordar, tot i que de manera evidentment esquemàtica, el paper que en alguns moments ha jugat la cultura en la lluita per la nostra consolidació com a poble. Em calia, deia, perquè crec que ara estem en un moment delicadíssim, de franca regressió del compromís i replantejament d'alguns dels conceptes que fa quatre dies eren gairebé bíblics. Aquest canvi de posicionament, que es dona en els tres estaments de què abans he parlat, pot representar, crec, un punt d'inflexió en contra nostra que cal analitzar.

D'una banda cal parlar d'una primera deserció de la militància: la de la societat civil, potser fatigada per l'excés de protagonisme que ha hagut

d'assumir durant tants anys. No sóc sociòleg i per tant la meva anàlisi no respon a un estudi permenoritzat, però crec que aquesta deserció respon a un fenomen complex del qual només una part és de dinàmica pròpia, i la resta té a veure amb la crisi de militància general en el món actual.

Pel que fa a la primera part de l'enunciat, no és d'estranyar que una societat com la nostra, que ha hagut d'assumir rols de poder polític durant molt de temps, quan aquest era ~~impossible~~ ^{impossible}, i que ha hagut de sostenir econòmicament i cívica una cultura -i gosaria dir que, a través d'ella, tot un país- amb esforç més que considerable, una societat que ha impregnat la seva actuació amb objectius clarament polítics, no és d'estranyar, deia, que senti autèntica fatiga de protagonisme. El seu paper dinamitzador ha perdut part del sentit, o així s'ha interpretat, quan s'ha creat el marc legal que permet assumir des del poder aquests objectius. La protecció de determinats aspectes, la creació de possibilitats, la legitimació, en definitiva, d'una cultura que no és la de l'estat i que, per tant, no parteix des del reconeixement, ja no cal que només vingui de la iniciativa privada, sinó que pot respondre a l'acció de govern. En els aspectes de més pur servei, doncs, sembla que la societat civil s'ha descarregat de responsabilitat.

Inevitablement, però, l'acció cívica anava més lluny en la reivindicació del que pot anar i va l'acció de govern. Això ha fet que algunes de les expectatives s'hagin frenat i que, la fatiga de què parlàvem, s'hagi aprofundit amb aquest fre. Hi ha un element més, aquest de desconcert, que també suma: l'ambigüitat amb què ha jugat el govern a l'hora de definir l'univers simbòlic en què es movia el país. En marcar políticament un "nosaltres" diferent al que s'entén culturalment, la nitidesa dels objectius que feien còmplice un col·lectiu de gent, s'ha trencat i ara ni es tenen clars quins són aquests objectius ni qui pertany exactament a la complicitat. És el mateix problema que plantejava Vicenç Villatoro quan explicava el per què no es feia una televisió de països catalans: "és l'estat, deia, qui, com a detentador del poder simbòlic, és capaç de definir un nosaltres eficaç. Territoris com la informació esportiva o la creació d'un "star-system" informatiu transparent particularment en la

identificació entre l'àmbit de l'Estat i el "nosaltres" que actua com a marc de referència. No seria just acusar-ne directament els mitjans de comunicació concrets: és un marc de referència que actua per damunt dels mitjans, dels professionals i dels receptors. Un marc que, de tan còmplice, resulta transparent, imperceptible, mentre que quan s'intenta establir-ne un altre sense el suport equivalent polític és percebut com a artificios o polititzat".

Aquesta contradicció entre el "nosaltres" polític que el marc legal ha acotat en un territori i el "nosaltres" cultural, definit pels límits de l'idioma, han diluït la càrrega política que tenia la cultura. Alhora, part d'aquesta cultura ha quedat fora de l'acció de govern, o, per dir-ho d'una altra manera, una única cultura ha quedat en mans de tres accions de govern -i per tant, de tres voluntats- diferents i sovint contràries. No em sembla agosarat dir que l'absurditat d'aquest fet ha desconcertat, ha fatigat i ha mobilitzat, en part, la deserció, sobretot en aquell col·lectiu de gent que havia arribat a la militància.

Però hi ha, alhora, un suprafenomen que se superposa al fenomen propi que he descrit, i que té a veure amb la crisi de creences i d'ideologia de la societat actual. Angel Castiñeira, en el seu llibre d'anàlisi de la postmodernitat, dóna aquests elements de la crisi: "les creences, diu, que en el segle XIX acomiadaven Déu han trobat en el segle XX greus anomalies. El progrés i el benefici del capitalisme ens han dut al deteriorament de la Natura, a l'exhauriment de recursos, a l'escassetat. Del marxisme ha sorgit el Gulag i la burocràcia. El positivisme degenera en raó instrumental. Una peculiar lectura del superhome dugué Hitler a l'extermini de la raça jueva i a la proclamació violenta del domini de la raça ària. La crisi històrica actual acaba, sembla saturada d'utopies immanents, és una crisi de creences derivada de la raó utòpica moderna".

Es evident que no tinc la intenció de fer filosofia, però em sembla important fer una referència a la nova moral que està impregnant la societat

arreu, si vull analitzar això que jo anomeno la deserció de la militància cívica. No cal oblidar que part de les motivacions que mobilitzaven els grups que van assumir la potenciació de la nostra cultura, tenia a veure amb una moral diferent. Una moral prenyada de conceptes que ara s'estan revisant: el sentit de la participació, els projectes col·lectius, l'esperit de servei, la creença en unes finalitats concretes, el sol fet de poder i haver de creure, estaven en part darrera de l'acció d'aquests col·lectius. Ara, però, no només han entrat en crisi totes aquestes concepcions i s'han esfondrat les velles ideologies, sinó que, gosaria dir, ens hem instal·lat en la crisi, hem fet de la crisi la nova moral i no hem substituït els vells déus per déus nous. Com diu novament Castiñeira, "instal·lar-se en la crisi significa perdre tot horitzó de futur. Tot està ja donat, per bé o per mal. El millor dels mons possibles coincideix amb el real-actual, perquè no hi ha possibilitat de pensar-ne uns altres. És, doncs, també, la crisi d'aquells grups tradicionalment anomenats "portadors de futur". Alhora, és el moment dels venedors de pseudo-esperances, sectes, vidents, gurus, l'hora del simulacre i l'espectacle. No en va, comencem a ser una societat clarament iconòcrata, on impera l'aparença i on allò que no apareix com a imatge televisiva perd gradualment sentit. Comença a ser més real allò que surt per pantalla, fins i tot quan és ficció, que allò que passa al costat de casa, la qual cosa altrament, no coneixem perquè s'ha revisat el concepte comunitari. Com diu Braudillard, "els signes tendeixen a suplir les coses i transmuten la realitat física en simulacre". Al mateix temps, l'oci comença a ser allò que els filòsofs en diuen "el nou espai conflictiu" i apareixen en escena les indústries culturals, venedores de cultura i catalitzadores de les activitats culturals. Per una banda, la nova moral potencia l'individualisme. Per l'altra, controla des del màrqueting part de les activitats col·lectives.

Sembla difícil, doncs, imaginar-se en la nova societat, a la qual tendir a petita activitat de barri o l'obra de teatre preparada durant tot l'any per joves d'un poble. Sembla difícil que en la societat de l'espectacle, on tot

rellueix especialment, pugui tenir interès el petit espectacle que es fa des de la petita voluntat. A més, amb la vista tan avesada al luxe de detalls, també sembla difícil que res es pugui muntar amb pocs diners i allò que abans es feia sense recursos però amb enginy, ara no serveix. Aquesta seria, potser, l'explicació a la deserció de públic de tants petits teatres, ateneus, grups d'esplai, corals o centres d'animació. I també és l'explicació a la política proteccionista de governs com el francès o l'alemany que paguen amb diner públic la figura anomenada "l'animador de barri", una persona la feina de la qual és, només, esperonar i retornar a la gent la iniciativa.

Crisi, doncs, d'actuació dels grups més avançats i més ideològics per fatiga, deserció o desconcert, i crisi també de la iniciativa civil, crisi de la important vitalitat d'una societat com la nostra profundament compromesa -encara que a vegades només en el sentiment i no en la Idea-, una societat que ha estat, en alguns moments, l'únic paraigua d'aquest país. Ni la moral ambiental, que justament contradiu els compromisos, ni l'acció de govern que, com diré més endavant, els està bandejant, no esperonen gens ni mica l'actuació dels grups cívics. És, doncs, la primera deserció que anunciava en el títol de la meua ponència.

El segon element que vull analitzar és el paper de l'intel·lectual en la societat moderna i el paper concret que està jugant en la nostra. I vull començar l'anàlisi amb una frase de John Lukacs que diu: "vivim al bell mig de les ruïnes de la civilització, però moltes d'aquestes ruïnes estan instal·lades en el nostre cervell". L'afirmació, que és vàlida per a tothom, té una especial significació si l'adreçem als intel·lectuals perquè és evident que la subversió de rols i d'actituds que s'ha donat entre aquest col·lectiu ha partit d'ell mateix: és, i permeteu-me que ho afirmi amb rotunditat, una subversió des de dintre. Intentaré, ara, explicar què vull dir quan parlo de subversió.

Si la deserció de la militància cívica es concretava, en molts casos, en la inhibició i en la no-actuació, la deserció del col·lectiu intel·lectual

no respon al mateix paràmetre. En aquest cas no es tracta d'una no-activitat, sinó d'una activitat en un sentit diferent al paper que fins ara se li atribuïa. Aquest paper responia, crec, a un esperit inharent de revolta, a un sentit crític de l'ordre establert i a una voluntat d'avantguarda. Si més no, aquests serien els trets que definirien l'intel.lectual modern. Des de fa un temps, però, l'intel.lectual s'ha cansat de viure al marge, ha sentit nostàlgia per tot allò que havia rebutjat i ha descobert el dolç benestar del triomf. És un intel.lectual que busca, per sobre de la crítica, el reconeixement i més enllà de l'avantguarda, la consolidació en un estat de coses concret. De generar idees ha passat a ser l'especialista, el gestor ideal de les idees de la classe política, i de qüestionar la institució ha passat a ser-ne la base. Si el paper de l'intel.lectual, tal com l'entenc, responia a un paper d'esperó, de constant vòmit d'idees, més o menys agosarades, algunes de les quals eren vampiritzades pel poder i, òbviament, per la societat, ara sembla que el nou paper de molts dels nous intel.lectuals és el de revisar, millorar i articular correctament les idees que ja estan institucionalitzades. La recerca de la consolidació d'un estatus concret, la voluntat de l'èxit, i de l'èxit reconegut i immediat, no pas de l'èxit en el sentit romàntic que podia venir a través de l'obra i l'assumpció de totes les formes que abans havia bandejat, són, crec, els trets ètics més característics de l'intel.lectual de la dita postmodernitat.

En el sentit estètic, aquest mateix intel.lectual està aprenent a fer-se perdonar la inevitable profunditat que comporta la seva actuació i sembla que canti una mena de mea culpa per no gosar instaurar, sense manies, l'imperi de l'estil per damunt de l'imperi del concepte. Tanmateix, és evident que l'art s'està buidant de contingut i per aquest mateix motiu l'artista ja no s'entén com el gran investigador del món i de l'home, com el vertader especulador, sinó més aviat com el seu fotògraf. Molta de la nova narrativa que es fa respondria a aquest fet. També per aquest motiu és possible que allò que jo anomeno les para-arts, aquelles activitats buides de contingut conceptual però

amb una forta càrrega estètica, com ara dissenyadors, perruquers o estilistes, es puguin anomenar, sense pudor, artistes. No és, crec, una arrogància d'aquest col·lectiu, sinó una invasió del seu terreny per part dels altres. Hilton Kramer analitzava així el fenomen al seu país: "en el període que ha vist emergir Andy Warhol com a model del nou artista-celebritat, la superficialitat -i fins i tot la vulgaritat- no és vista com una falta. El mal gust pot ser, fins i tot, pres com un signe d'energia i vitalitat i l'"stupid art" pot ser apreciat pel seu feliç rebuig d'intel·lectualitat, profunditat i rigor crític".

L'anàlisi de tots els components d'aquesta nova moral seria llarg i crec que, a més ja ha estat fet. No vull, doncs, repetir-lo. A modus de conclusió, però, diria que el fenomen es concreta en tres punts:

.- PEL QUE FA A L'ACTITUD POLÍTICA, de generador d'idees, l'intel·lectual està passant a ser el gestador de les idees establertes. O a la seva gestió real o a mostrar la voluntat de fer-ho. En el nostre cas, tenim múltiples exemples.

.- PEL QUE FA A L'ACTITUD CREATIVA: hi ha una certa vergonya de ser allò que inevitablement s'és: un intel·lectual i, malgrat que no es renuncia al que comporta aquest fet, es rebaixa com es pot l'aspecte més "savi" d'aquesta pràctica.

.- PEL QUE FA A L'ACTITUD SOCIAL, hi ha un rebuig absolut de tot allò que respiri marginalitat i una voluntat expressada d'atènyer sense demora l'èxit reconegut.

No cal dir que l'actitud de l'intel·lectual, si la meva diagnosi no és incorrecta, és plenament coherent amb la moral que, com he dit, també està impregnant la societat civil.

Com afecta tot això al paper que l'intel·lectual té pel que fa a una cultura de procés problemàtic? Com afecta, concretant, a la realitat catalana? Crec que també aquí cal fer la crònica d'una deserció.

He dit en algun moment que una de les característiques de l'intel·lectual tenia a veure amb l'adscripció al compromís. Un compromís òbviament múltiple

que tant es podia concretar en el compromís ideològic d'homes com Sartre, en el profundament social d'homes com Baudelaire, en l'humanístic d'escriptors com Borges o en l'estètic de poetes com Valery. Tant si reivindicava l'art per l'art, com l'art com a vehicle -en un procés que va de Hölderlin a Maiakovski- l'intel·lectual de la modernitat se sentia vinculat al compromís que subscribia i aquest semblava inevitable. Els nostres intel·lectuals han sumat, per imperetius històrics, el compromís com a catalans al compromís com artistes i, igual que la societat civil, han assumit la càrrega política que la seva activitat, fins i tot pel sol fet d'existir, comportava. No cal dir que aquesta afirmació és genèrica i que podríem presentar excepcionalitats il·lustratives però, fins i tot així, n'hauríem de parlar. En genèric, doncs, la complicitat intel·lectual amb el nostre procés històric és inqüestionable. En alguns casos, fins i tot, aquest ha arribat a forçar i a variar l'obra: la reivindicació del passat més gloriós en la poesia de Foix, la denúncia constant de la realitat en la d'Oliver, el compromís dels narradors de la generació dels 70 són alguns dels casos més significatius.

Compromís social en molts d'ells, compromís nacional en pràcticament la majoria. Un compromís que en casos com el de Pla, malgrat l'adscripció política, s'ha viscut com gairebé inevitable. Malgrat l'avversió de Pla a qualsevol concepció nacional, no cal dir que la seva narrativa respira, per la banda de l'amor a la realitat concreta, petitíssima, detallada, una gran catalanitat. Més enllà d'ell mateix, és la reafirmació d'una realitat profundament diferent.

L'inici de la deserció, en el moment actual, comença pel menyspreu del compromís. Molts dels joves creadors necessiten prendre com a bandera la normalitat i fins i tot la facilitat de la seva pràctica i prenen la catalanitat com un fet real i per tant oblidable més que no pas com un objectiu a consolidar. Com deia abans, el millor dels mons és l'actual i no té sentit treballar per utopies. El fet català, doncs, és en molts casos l'accident de l'obra. No formulo aquí cap crítica concreta perquè la perspectiva històrica potser ens donarà una lectura diferent d'aquest fenomen. Només constato el que crec que

passa.

La segona deserció ve de l'actitud respecte el poder. Com també he intentat explicar, l'intel.lectual ja no se sent la veu crítica de la societat, sinó que aspira, amb profunda rapidesa, a detentar aquest mateix poder. Per tant, renuncia a forçar la maquinària i a qüestionar la pràctica política, abandona la cotilla amb que la cenyia i el seu paper de còmplice de luxe dels objectius nacionals es replanteja.

Intento constatar, doncs, la doble deserció: la de la societat civil, que ha relegat la responsabilitat de treballar per un futur comú a l'administració. I també n'ha relegat la pràctica cultural. I la dels intel.lectuals, que han desertat del seu rol de forçadors de l'administració, de vigiladors i per tant crítics dels errors o les concessions en la voluntat que aquest futur fos més pròxim.

Obviament, el que cal plantejar ara és la pràctica política del govern que assumeix com a seva la catalanitat. Aquí, crec, la deserció comença a ser claríssima des de fa un temps perquè aquesta pràctica està deixant de banda allò que la feia còmplice d'un futur comú. Si la societat civil ha passat el relleu i la intel.lectual ha renunciat a marcar el poder, aquest comença a instal·lar-se en la mera gestió, una gestió de la normalitat i comença a desertar de treballar per un objectiu nacional. Crec que des de fa un temps s'ha instal·lat en el nostre govern cultural allò que jo anomeno el grau zero de la ideologia, manllevent la frase a Roland Barthes, una ideologia de la no-ideologia, que bandeja el compromís i que instaura la nova tirania de la gestió. No estem ara davant d'una pràctica que treballi sobretot per uns objectius nacionals sinó d'una pràctica que accepta com a inevitable l'anormalitat de la situació, s'instal·la en ella i es prepara per gestionar-la de manera correcta. Coherent altrament amb la tendència mundial, l'administració es mou ara per paràmetres d'èxit o fracàs immediats i ja no s'amoïna tant pel futur. El resultat immediat, el bandejament de l'objectiu a llarg termini, substituït per l'eslogan, una certa política de l'espectacle i de foc d'encenalls, amb actes segurament lloables

però sobretot espectaculars i a tot això, una certa renúncia a treballar en la feina més grisa, i menys rendible, però imprescindible per a la reconstrucció nacional, la de crear infraestructura, serien els símptomes d'això que jo anomeno la deserció de la ideologia.

A més, i aquí és on seria més crítica, la tradicional independència de la gestió cultural pel que fa a l'estat, s'està revisant i, si no es canvia el sentit de la fletxa, podem anar a raure a un sucursalisme darurat que segurament ens pot dur a actes brillantíssims, ens pot convertir, i no dubto d'aquesta voluntat, sobretot en una gran ciutat, però que en el trasbàs, ens arrabassa totalment la iniciativa. Legitimar l'administració cultural de l'estat és un dard al cor de la força i la legitimitat de la nostra diferència. Si és cert, com deia, que a través de la independència i la dinàmica singular de la nostra cultura es vehicula part de la raó de ser d'aquest país, és inevitable que la pràctica política assumeixi la càrrega nacional que té aquesta cultura. Si no és així, avançarem, modernitzarem aquest país, el farem segurament més habitable, però no aconseguirem que es consolidi com un país diferent. La responsabilitat del nostre govern és certament que el país vagi bé, cosa que estic segura que intenta i aconsegueix, però també saber exactament cap a on va. Només, i abuso del terme, una política prenyada d'objectius nacionals, clarament còmplice d'una voluntat de futur comuna, que fa el que pot amb el marc que té, però que treballa per sota, que fa seva la diferència i la consolida, només una política anormal, no sols de bona gestió, sinó de gestió ideològica, pot ajudar a consolidar aquest país com el que és, realment un país.

De fet, no oblidem que és gestió ideològica el que es fa des de Madrid, on es paga amb diner públic, es protegeix i es potencia tot allò que respiri espanyolitat. En una clara i envejable voluntat de vertebrar un estat que saben que no està vertebrat, Madrid juga a apadrinar totes les bandes i no crec que sigui aconsellable obrir el canal d'entrada a casa nostra. NO oblidem que intervenir en les nostres decisions és fer el primer pas perquè les prenguin ells, la qual cosa és una temptació que tenen explicitada. La recent declaració

de Semprun sobre les Arenes, per exemple, a què respon si no? I no oblidem, tampoc, que la intervenció justament aquí, en el nucli de la nostra diferència, en la cultura, forma part d'aquest projecte de vertebrar l'espanyolitat. Qualsevol pas en favor d'això crec que és un pas en contra nostra. Per una mera qüestió de supervivència.

Què demanaria, doncs? La no deserció en cap camp, evidentment, però com a pas previ i imprescindible, la no deserció en la gestió política. El govern ~~crec que~~ ha de recuperar la complicitat, ha d'assumir els objectius polítics que comporta aquesta complicitat, ha de treballar de forma irregular si cal, per tal de corregir els problemes, ha de recordar que la nostra cultura es desenvolupa en un marc que li és contrari però que d'aquest desenvolupament en depèn part del futur del país. No ~~ens podem~~ ^{ens podem} permetre el luxe de relaxar-~~nos~~ i començar a fer la política cultural del triomf. De poc ens servirà l'espectacle si no s'han posat cadires, cortines i portes al teatre... No renuncio de cap manera al bon espectacle, però demano també la infraestructura. I amb les giragonses, els pactes, i l'habilitat que calgui, ^{goso} demano ~~ar~~ també la independència de la gestió perquè la considero imprescindible.

He fet, doncs, la crònica del que n'he dit tres desercions amb la voluntat que, amb l'anàlisi, vingui si ens vaga, la manera de corregir-ho. Jules Renard, jueu, va dir del seu poble: "tenir herois comuns en el passat, una voluntat comuna en el present, haver fet grans coses junts i voler-ne fer més, aquestes són les condicions essencials per a ser un poble". Jules Renard parla en aquest paràgraf de complicitat. Jo he parlat de la deserció de la complicitat en la meva ponència. Parlem ara, si es creu convenient, de com recuperar-la. Moltes gràcies.

Pilar Rahola.

CONSIDERACIONS A L'ENTORN DEL SISTEMA UNIVERSITARI DE CATALUNYA

La reflexió sobre la situació universitària de Catalunya i la seva valoració des d'una perspectiva nacional implica enfrontar-se amb una realitat complexa que ha anat conformant-se durant molts anys i que ha suportat la profunda crisi i conseqüent transformació produïda en els anys seixanta i setanta, marcada pel procés de creixement que ha portat a les nostres universitats un percentatge d'alumnes, en relació a la població, proper al de la majoria de països de l'Europa occidental. L'escassetat de mitjans i la manca de capacitat d'iniciativa organitzativa va fer però que aquest creixement produís nombroses distorsions i una forta massificació, en alguns casos molt dramàtica, i que encara avui patim.

El marc legal en el qual avui tenim inserit el sistema universitari ve donat bàsicament per la Constitució, que "reconeix l'autonomia de les universitats en la forma que la llei estableixi", l'Estatut d'Autonomia que atorga competències plenes a la Generalitat en ensenyament, i la Llei Orgànica de Reforma Universitària de 1983 del Parlament espanyol. Aquesta Llei ha definit i regulat el model d'autonomia universitària, ha establert la normativa i les condicions amb les quals les universitats queden situades en l'organització de l'Estat autonòmic, i a la vegada ha intentat incidir i solventar alguns dels problemes més aguts que trasbalsaven la vida universitària.

En realitat la LRU estableix un repartiment de competències en matèria d'ensenyament universitari entre l'Estat, les Comunitats Autònomes que assumeixen competències en ensenyament superior, i les pròpies universitats.

L'autonomia de les universitats es concreta amb la dotació d'aquestes de personalitat jurídica, i l'atribució de determinades competències que s'enumeren en el títol preliminar de la llei i abarquen aspectes institucionals, econòmics i acadèmics. Val a dir que, sobre el paper, l'autonomia és àmplia en el camp organitzatiu i pressupostari i es disposa també d'un marge considerable en altres aspectes acadèmics com per exemple l'elaboració de plans d'estudi i l'expedició de títols.

L'Administració de l'Estat s'ha reservat com a competència pròpia i directa alguns aspectes certament importants com són:

- la regulació de les bases del règim del professorat així com l'establiment del seu règim retributiu que ha de tenir caràcter uniforme a totes les universitats.
- L'establiment de les directrius generals dels plans d'estudi dels ensenyaments que porten a títols oficials.
- La regulació de l'accés a la universitat i la política de beques i taxes.

A més, és també força decisiu el pes de l'Administració de l'Estat en les funcions d'ordenació, coordinació i planificació

que la llei atribueix al "Consejo de Universidades", organisme col·legiat presidit pel Ministre d'Educació.

A les Comunitats Autònomes amb competències en el tema, cas de la Generalitat de Catalunya i de la Generalitat Valenciana, els hi corresponen també atribucions gens menyspreables en el conjunt de l'ordenació universitària:

- La coordinació del sistema universitari propi i la planificació de la seva evolució a través de la programació universitària.

- L'establiment d'una part important de la composició, i el nomenament del president dels Consells Socials, que són els òrgans de participació de la societat a la Universitat, i que tenen encomanada la supervisió de les activitats de caràcter econòmic i del rendiment dels seus serveis, així com la promoció de la col·laboració de la societat en la financiació de la universitat.

- Així mateix l'Administració autonòmica fixa les taxes acadèmiques, dins dels límits marcats pel "Consejo de Universidades", i estableix la subvenció anual a les universitats, és a dir una part avui per avui substancial i bàsica dels pressupostos universitaris.

Fins aquí és, repassada molt sintèticament, la situació legal que configura i condiciona la realitat universitària de la qual inevitablement partim.

Si d'aquesta en fem, com sembla que cal en el context d'aquestes jornades, una valoració des de la nostra òptica, hem de constatar en primer lloc la mancança de principi que ens priva de poder comptar amb un sistema universitari públic propi i independent, amb plena llibertat per disposar-la en tots els seus aspectes en funció de les necessitats nacionals pròpies, i amb plena capacitat d'iniciativa per desenvolupar les relacions, col.laboracions i intercanvis internacionals més convenients i necessaris. Semblaria doncs convenient no oblidar la contemplació, encara que avui sigui clarament només una utopia, d'un sistema universitari català veritablement autònom i obert.

Mentrestant però no podem menysprear ni inhibir-nos de la realitat concreta del conjunt polític-legal en el que s'han de desenvolupar les nostres universitats. No podem caure en la lectura esbiaixada que les veuria només com a universitats espanyoles traspassades, malgrat els problemes i els defectes que puguin detectar-se en l'anàlisi de la seva catalanitat lingüística i dels seus continguts concrets.

Més aviat cal que ens preguntem si és possible, i de quina manera, a partir de l'actual situació, avançar en la línia que porti a poder disposar d'unes universitats que siguin eficients científica, tècnica i culturalment en el camp de la docència i la recerca, i a la vegada estiguin arrelades a la societat catalana, participin de la seva mateixa pluralitat, atenguin les seves necessitats i es constitueixin en motor del desenvolupament cultural de la catalanitat en el seu sentit més ampli.

Segurament hi haurà qui desseguida respongui a aquesta pregunta negativament, amb el pessimisme derivat de la convicció que no es donen les circumstàncies adequades perquè això es pugui produir. Abans, però, de respondre pot ser útil reflexionar-hi una mica:

Fixem-nos en primer lloc en els problemes que ha d'afrontar el que constitueix avui la clau de volta del sistema: la mateixa autonomia de les universitats. Aquests problemes podem considerar-los de dos ordres: els que limiten o condicionen externament aquesta autonomia, i els que internament dificulten el seu desenvolupament.

Entre els primers cal destacar l'encotillament que la llei imposa en el tema del professorat: un alt grau de funcionarització, i la pertinença a cossos estatals, encara que la universitat pugui influir de manera important en la selecció.

No escapa a ningú que aquest és un condicionament molt important en la configuració de l'estructura de les universitats i que a més comporta riscos i problemes gens menyspreables, com per exemple el de la llengua, que es tracten amb més extensió en la ponència d'en Josep Ma. Torras.

I que ningú entengui que això vol dir posar en qüestió la mobilitat del professorat, ni qüestionar l'enriquiment que pot comportar per una universitat la incorporació de professors foranis. Cal fer notar més aviat com l'encotillament en aquest tema impedeix a la pràctica que la universitat assumeixi responsabilitats i pugui elaborar una política de professorat coherent i pròpia, que res impediria que fos ben universalista.

Quant a l'altra competència estatal que mediatitza el funcionament acadèmic de les universitats: l'homologació dels títols de caràcter oficial i les directrius dels seus plans d'estudi, considero que el sistema té flexibilitat suficient com perquè les universitats puguin actuar en aquest camp amb una certa capacitat de maniobra.

Però a més les universitats en l'exercici de l'autonomia que la llei els hi atorga topen també amb dificultats i resistències internes, que no afavoreixen la creació d'hàbits de govern racionalitzadors i eficaços i sí en canvi el manteniment de les inèrcies prèvies.

Algunes d'aquestes dificultats venen donades per la situació heretada: importants mancances organitzatives i d'infraestructura, massificació de determinants estudis, etc. Altres són produïdes pel mateix marc organitzatiu imposat per la llei a les universitats, ja sigui per defecte d'aquesta, ja pel simple fet que tota nova situació necessita una maduració.

En qualsevol cas caldrà que cada comunitat universitària vagi assumint la seva autonomia i s'estructuri adequadament per assumir-la amb totes les seves conseqüències. I tot i ser conscients, i fins i tot comprensius, dels escepticismes que la situació actual provoca, cal reconèixer que el camp per córrer en el desenvolupament de l'autonomia, si es compleix aquesta premisa, és encara considerable.

Repassem ara la incidència real d'un altre aspecte, aquest sí és

responsabilitat directa de la Generalitat: la coordinació i més particularment la programació universitària, que pren una especial transcendència com a conseqüència de la realitat universitària catalana actual.

- Unes universitats molt atapeïdes, que han estat obligades a créixer en els darrers anys pel damunt del que les infraestructures disponibles haurien aconsellat, i alguna d'elles, com la Universitat de Barcelona, molt per sobre del que raonablement considerariem la grandària màxima d'una universitat.

- Però al mateix temps un sistema universitari que necessita i està obligat, encara, a expansionar-se a causa del nombre d'estudiants creixent que haurà d'absorbir en els propers anys, per la mera demografia, pel progressiu augment del percentatge de població que vol accedir i accedeix a la Universitat i pel fenomen, que tot fa preveure que anirà també en augment, de l'arribada -o tornada- a la universitat de població adulta, que busca un reciclatge o una simple ocupació gratificant de l'oci disponible.

D'altra banda l'expansió del sistema universitari té una altra vessant que es concreta en la necessitat de diversificar els estudis, tot incorporant-ne de nous, i la conveniència de desenvolupar el tercer cicle i els estudis de post-grau.

Aquestes previsions expansives permeten, al meu entendre, mantenir l'esperança que sigui possible intentar millorar la situació actual, mitjançant l'adequada disposició del creixement que haurà de produir-se. I aquí cal remarca que la incidència del govern de la Generalitat, a través del paper que li toca, pot

ser ben decisiu.

Veiem, encara que sense voler ser exhaustius sinó només a tall d'exemple, alguns dels desequilibris, disfuncions o simplement problemes que el sistema universitari de Catalunya presenta en el punt de partida.

En primer lloc, no és difícil detectar amb claretat a través de l'anàlisi de les dades de pre-inscripció, que en relació a la demanda hi ha, a més d'un dèficit de places, un desequilibri entre l'oferta de places dels diferents estudis. En línies generals, i sempre seguint aquest criteri basat en la demanda, tindríem:

- Una remarcable mancança de places en els estudis de l'Àrea de Ciències Socials (Dret, Economia i Ciències Socials i de la Comunicació), i també, encara que menys acusat, en els estudis de l'Àrea de Ciències de la Salut.
- Un superàvit lleuger en els estudis de l'Àrea de Ciències i bastant acusat en els de l'Àrea d'Humanitats.
- Un cert equilibri en els estudis tècnics.

Tot i ser conscients que aquestes dades cal prendre-les amb una certa precaució, ja que cal avançar més en la tasca d'orientació preuniversitària i en els estudis de prospectiva sobre la previsible evolució de la demanda social de titulats, es pot, però, concloure ja que una línia de creixement bàsica i

quantitativament important de l'expansió del nostre sistema universitari haurà de situar-se necessàriament en el camp de les Ciències Socials.

Pel que fa als estudis de l'Àrea d'Humanitats, particularment importants també pel desenvolupament cultural de la societat, val a dir que han servit durant els dos últims decennis de coixí per esmorteir les agudes pressions de la massificació, i avui els trobem quantitativament inflats i en determinats casos patint una evident degradació. La seva resituació dins del conjunt del sistema universitari previsiblement no serà fàcil, però caldrà abocar-hi imaginació i voluntat per tal de no deixar-los abocats a la seva simple inèrcia, ja que no podem permetre que la nostra cultura es ressenteixi de les conseqüències que es derivarien de la mala resolució d'aquesta disfunció.

Un altre aspecte de la programació universitària que mereix un debat aprofundit és la relació universitat-territori. En aquest tema probablement a la majoria de nosaltres la primera intenció en abordar-lo amb les xifres al davant, que ens diuen que dels 146.000 estudiants universitaris de Catalunya el curs 1987-88, 96.000 cursaven els seus estudis al Barcelonès i 31.000 al Vallès Occidental, ens faria tendir a dictaminar que cal aprofitar l'expansió del sistema universitari per descentralitzar-lo i afavorir el desenvolupament de centres universitaris a les ciutats mitjanes de Catalunya, per tal de contribuir al seu enfortiment social, econòmic i cultural que permeti avançar cap a un cert reequilibri territorial del país.

Si observem l'actual mapa universitari de Catalunya observarem,

a més d'aquesta forta concentració barcelonina, que el camí d'aquesta descentralització i ubicació de centres en aquelles ciutats ja està iniciat. Tenim centres ubicats a Girona, Lleida i Tarragona-Reus, però també a ciutats com Vic, Vilanova, Mataró, Manresa, Igualada i Tortosa, encara que en la majoria de llocs la implantació sigui molt feble i a vegades s'hagi portat a terme amb poca racionalitat i obeïnt més a pressions o situacions conjunturals que a una programació coherent i sensata que eviti que aquests centres es converteixin amb simples estudis universitaris de segona, on hi accedeix la demanda sobrant de Barcelona.

En aquest sentit cal tenir molt en compte que més de la meitat de la demanda d'estudis universitaris es localitza a Barcelona, que aquesta s'eleva a més del 75 % si hi sumem la procedent de les comarques contigües, i que la resta de la demanda té una localització molt dispersa (només supera el 2% al Segrià, al Bages i al Tarragonès). Aquest panorama, produït per l'actual estructura demogràfica del país i agreujat encara pel fet que on hi ha més centres es genera més demanda, no fa pas fàcil ni potser abastable una descentralització que sobrepassi excessivament la realitat demogràfica del país.

Quant a la ubicació territorial de noves places i nous centres cal distingir entre el segon cicle i el primer cicle, diplomatures i enginyeries tècniques. Es precisament en els estudis curts, i potser també en els primers cicles d'alguns estudis llargs, on la possibilitat d'aprofundir la descentralització ja començada apareix més clara, i sembla a més adient la tendència a reforçar els nuclis esmentats ja existents abans que accentuar la dispersió.

Pel que fa a les carreres llargues, i especialment al seu segon cicle, la problemàtica és més complexa. Aquí una excessiva dispersió dels mitjans humans i infraestructurals produiria una merma de la qualitat i per tant sembla lògic que la seva descentralització sigui molt prudent i a més procuri no repetir ensenyaments amb plans d'estudi i especialitats idèntiques, ja que l'experiència demostra que només l'especialització i diferenciació dels centres no barcelonins respecte d'aquests permet assolir a aquells un nivell acceptable.

En definitiva doncs, el reforçament dels nuclis universitaris en diverses ciutats mitjanes de Catalunya, sobretot en base a primers cicles i carreres curtes, sembla convenient i possible i seria segurament una important contribució universitària al reequilibri territorial i cultural del país. Per això caldria potenciar aquesta descentralització alguns punts pel damunt del que l'estricta aplicació dels indicadors demogràfics inidiqui en cada cas.

Evidentment aquesta expansió del sistema universitari requerirà un finançament adequat, que també serà necessari per superar els deficients de la realitat universitària actual, i exigirà un aprofitament el màxim racional i exhaustiu possible dels recursos disponibles. Aquest serà sens dubte un dels reptes que caldrà superar necessàriament en els propers anys.

L'observació d'aquest panorama universitari des d'una voluntat de reconstrucció nacional, seria bo que ens portés cap a una actitud pragmàtica i activa que podria encaminar-se cap a:

-Respectar i fer respectar l'autonomia de les universitats, participant i contribuint en el desenvolupament i l'aprofitament d'aquesta. En aquest sentit caldria denunciar quan les universitats no utilitzessin a fons i adequadament les possibilitats que aquesta autonomia els hi ofereix. No oblidem mai que l'enfortiment de l'autonomia de les nostres universitats suposa l'enfortiment d'unes institucions que ens resulten bàsiques per al nostre desenvolupament nacional.

-Assumir i fer assumir que cal que la Generalitat exerceixi les seves competències en aquest camp, i per tant acompleixi l'important paper que li correspon amb independència, amb responsabilitat i amb el màxim encert possible. També en aquest cas la participació, la creació d'opinió, la denuncia quan calgui, es bàsica per ajudar a trobar els camins adequats que convé emprendre el sistema universitari català.

Mentrestant i al costat d'aquest pragmatisme que vol procurar a partir de la situació actual fer madurar un sistema universitari propi, cal no oblidar-se tampoc d'avançar formulacions innovadores de la situació legal actual encara que es moguin en el terreny de la utopia.

De formulacions d'aquesta mena, sorgides de instàncies properes al centre estatal i que pretenen esmenar l'statu quo en un sentit contrari al que nosaltres proposariem en podríem trobar més d'un exemple.

Es el cas sense anar més lluny de la recent iniciativa que es presenta com a proposta d'innovació legal assumida pel grup

popular, que preten modificar el sistema actual de nomenament dels membres dels tribunals dels concursos de professorat, reduint a un els de lliure designació per part de les universitats i reforçant per tant el caràcter estatal dels cossos de professorat universitari, per tal d'evitar, diuen, l'anomenada endogamia en la seva selecció.

Nosaltres podríem lògicament formular per exemple la proposta contrària: la supressió del sorteig i el nomenament de tot el tribunal per part de la universitat convocant. Proposta que segurament resultaria més eficaç per acabar amb aquella tendència a la endogamia, ja que responsabilitzaria a la universitat de la selecció del seu professorat i l'obligaria a desenvolupar una política de professorat adequada si volgués mantenir-se com a universitat competitiva.

Un altre exemple recent: la proposta, aparentment desinteressada i només racionalitzadora, que ha començat a difondre's desde instàncies ministerials, remarcant la conveniència de tendir al districte únic a tot l'Estat per tal d'afavorir la mobilitat estudiantil, la competitivitat de les universitats, etc...

Potser nosaltres podríem proposar que això mateix s'aconseguís per la via d'aplicar a l'Estat espanyol quelcom semblant al programa europeu Erasmus, amb acords previs entre les universitats. Això però, amb la condició previa que les nostres universitats assumissin plenament que aquests intercanvis mai han de suposar una descatalanització lingüística de la docència universitària, cosa que amb el sistema de districte únic seria gairebé inevitable.

Aquests consideracions tenen la única pretensió de servir d'obertura i invitació a un debat que es molt convenient que es produeixi en el si de col·lectius com el present en aquestes jornades.

JOSEP GUITART DURAN

Ricard Torrents

ORIGENS I CARACTERÍSTIQUES DE LA IDEA DE LA UNIVERSITAT CATALANA

Sumari

La idea de la Universitat Catalana, sorgida en el darrer quart del segle XIX, ha emergit diverses vegades al llarg del segle XXè a cavall de les vicissituds històrico-polítiques del país. Cal cercar-ne el naixement en el clima nacionalista del darrer Modernisme i el primer Noucentisme. Els moments del seu màxim esclat són en primer lloc el que gira a l'entorn de les aspiracions catalanes del tombant del segle; segonament el que es produeix en els dos decennis de lluites per l'autonomia de Catalunya d'ençà de la Mancomunitat fins al període republicà i, per últim, ja en l'època contemporània, el que es gesta a l'interior de les reivindicacions nacionals contra el franquisme fins a la implantació de la democràcia i de l'autonomia actuals. Els tres Congressos Universitaris Catalans celebrats el 1903, el 1918 i el 1978 fixen en la cronologia el punt culminant que ateny la idea de la Universitat Catalana en cada un d'aquests períodes.

El meu propòsit, però, no és fer història, sinó caracteritzar el procés d'aparició i d'evolució de la idea de la Universitat catalana, el qual, tot i les diferències de superfície amb què es manifesta en cada època, ofereix una continuïtat de fons ideològica i estratègica (1). Dedicaré, doncs, la primera atenció a assenyalar el tram conceptual on s'ha format la idea de la Universitat catalana i a continuació em detindré a descriure'n la fenomenologia amb què es caracteritza durant les successives aparicions i reaparicions fins al moment present.

1. Orígens i evolució de la idea de la Universitat Catalana

Es prou sabut que la Universitat anomenada "liberal" que prosperà a l'Europa del segle XIX no aconseguí a Catalunya sinó una implantació tardana i poc efectiva. Dels tres possibles models en què es podia concretar, l'anglosaxó, el centro-europeu i el napoleònic, aquí s'imposà el tercer, però s'imposà via Madrid (2). El resultat fou que, si a França el centralisme universitari d'encuny jacobí donà alguns resultats, a Espanya, com que no s'hi pogué implantar sinó la seva caricatura, -vegeu el pla Pidal de 1845- la forma liberal d'universitat a penes no hi tingué cap transcendència. A Catalunya, d'altra banda, on la Universitat, després del confinament de Cervera, havia de reincorporar-se a la trasbalsada vida política i social de la Barcelona vuit-centista, aquell model centralista topava amb dificultats ulteriors. Existeix una abundosa literatura sobre la misèria de la Universitat del vuit-cents, que fa innecessària qualsevulla insistència sobre el tema. Només algunes individualitats se salvaren per mèrits personals d'aquella baluerna anomenada Universitat.

Doncs bé, els primers que aquí varen optar per un maragallia "universitat espanyola, adéu!", apartaren l'esguard del model francès i l'adreçaren vers els altres dos.

Fou sobretot el prestigi de la universitat alemanya allò que enlluernà els universitaris catalans preocupats per les mancances de la Universitat d'aquí. Aquell model no sols se'ls imposava pels valors de rigor científic, profunditat i sistematicitat que atenyia en la docència i en la investigació. També hi pesaven algunes significatives analogies entre la Catalunya en conflicte amb Espanya -i amb si mateixa- i aquella Alemanya en crisi permanent d'identitat que assignava a les Universitats el paper institucional de formar la consciència nacional dels alemanys. Allà la reflexió filosòfica sobre la Universitat havia transcendit els cercles acadèmics i havia esdevingut un afer d'Estat; allà el rendiment científic aconseguia de fondre's

amb la formació moral i política. D'ençà de Kant la Universitat hi fou el centre de continuats debats teòrics que s'estengueren a les arenes polítiques i culturals i que es prolongaren al llarg de tot el segle XIX. I encara fins al nostre segle, el pensament sobre la Universitat, sobre les seves difícils relacions amb els poders establerts, sobre la seva autocomprensió com a episteme o doctrina de la ciència i com a paideia o transmissió de cultura, troba en els pensadors universitaris alemanys de Nietzsche^a Heidegger i a Habermas el corpus de doctrines més estimulants i pertinents.

Foren principalment els filòsofs clàssics de l'idealisme romàntic Fichte i Schelling, ~~Forster~~^{Steiffens}, Schleiermacher i Humbolt, els qui posaren les bases teòrico-pràctiques per a la refundació de les universitats d'Alemanya (3) i fou en aquestes bases que es varen inspirar al llarg del segle XIX molts països d'Europa i d'arreu del món, de tal manera que s'ha considerat que la Universitat moderna és filla directa de l'Idealisme clàssic i del Realisme romàntic. Es tracta d'una Universitat concebuda com a establiment d'ensenyament superior, on es corona el sistema educatiu i on les élites d'una nació es formen científicament i moralment per tal que després, ja sigui com a funcionaris de l'Estat, ja sigui en l'exercici de les professions -de les arts liberals-, transmetin a les classes populars l'esperit científic i nacional. La Universitat esdevé, així, el temple laic de la ciència i de la nació. Té ànima, és a dir una organització interna, formada per la unitat del Saber humà, pel compromís de recerca de la veritat i de difusió del bé social, i té cos, és a dir una organització externa, consistent en les facultats, els plans d'estudi, i els graus acadèmics. En paraules de l'època la Universitat és un òrgan de la Nació i alhora un organisme de la Societat. El sistema del saber és un tot que s'ha de traduir en un sistema d'elaboració i de transmissió d'aquest saber, el qual al seu torn s'ha de corporeitzar en unes insti-

tucions, en l'Acadèmia i en la Universitat; la primera destinada al foment de les ciències i les arts, la segona a llur ensenyament. L'una i l'altra articulades en l'Estat per ^(tal de) crear l'espai públic de la polis on el logos es pugui expandir. El component ideal d'aquesta concepció, derivada de la Grècia clàssica, i el component realista derivat de les transformacions polítiques de l'Europa post-napoleònica, constitueixen el canemàs teòrico-pràctic sobre el qual es construí la Universitat moderna del XIX, i sobre el qual subsisteix encara la Universitat a les acaballes del nostre segle. Amb altres mots, a la construcció de la Universitat i a la seva perpetuació hi han anat contribuint a parts iguals les exigències de l'ideal clàssic i del real romàntic. En els pares fundadors o refundadors d'Universitats a Europa la imatge d'Atenas i de Roma era indissociable de la de París, però fou sobretot a Alemanya on aquesta associació de classicisme i de romanticisme prengué forma en la projecció de la ciutat de Berlin com una nova Atenas.

Els capdevanters, doncs, en les reivindicacions de la societat catalana en transició cap a la recuperació nacional veieren en les universitats centro-europees un model per a transformar la vella màquina de la universitat d'aquí, inoperant en el camp de la ciència i hostil a la cultura catalana, i convertir-la en una eina fonamental tant de la modernització com del redreçament de Catalunya.

La idea de modernitzar i catalanitzar la universitat nasqué i prosperà en els dos darrers decennis del segle XIX, quan la intel·lectualitat del Modernisme aconseguí d'introduir el seu missatge en una societat catalana que aparentment la rebutjava. Es tracta del conegut missatge programàtic que ja l'any 1884 proclamava "L'Avenç" en aquests termes: "El moviment intel·lectual de Catalunya ha de marxar amb el segle. Defensem el conreu en nostra pàtria d'una literatura, d'una ciència i d'un art essencialment modernistes i nacionals". La ciència,

doncs, també formava part d'aquell programa modernitzador i nacionalitzador, no solament l'art i la literatura. La majoria d'estudiosos del Modernisme concorden avui a definir-lo en els termes d'una denúncia contra la cultura tradicionalista i espanyolista així com d'una proposta a favor d'una cultura moderna i nacional catalana.

El programa global del modernistes es començà de concretar, pel que fa a la Universitat, quan un grup de professors i estudiants, pertanyents al moviment polític nacionalista, varen celebrar el Primer Congrés Universitari Català, destinat a originar una sèrie de realitzacions. En aquell congrés ja hi participà activament el jove Eugeni d'Ors i un grup d'homes afins que a partir de llavors "orientaren la vida vers l'educació de Catalunya" (4). Elaboraren una pedagogia inspirada en Dewey d'una banda i en Fichte de l'altra, i oposada a Rousseau i a Pestalozzi. Dewey per a l'educació bàsica i popular, Fichte per a l'educació universitària. No sé si és coneguda l'avversió que d'Ors sentia envers el món de la primera ensenyança; més conegudes són la seva admiració pel món acadèmic europeu i la seva frustració en fracassar en unes oposicions a càtedra a Madrid, frustració que li durà fins que ho aconseguí de Franco. Però aquesta no és la qüestió que ara ens ocupa.

El fet a tenir en compte és que la dinàmica engegada a començaments de segle pel propòsit de conquerir la universitat o de crear institucions universitàries catalanes tingué un component elevat de filosofia alemanya, al qual no deixà de contribuir de trascantó el sector d'universitaris que es movia a l'entorn de la "Institució Libre de Enseñanza", d'ascendència filosòfica igualment germànica. I el segon fet, no menys rellevant, és el paper decisiu del pensament orsià sobre la ciència, la cultura i l'educació. En trobar en Prat de la Riba les capacitats polítiques necessàries per a concretar les aspiracions nacionals dels catalans, aquell pensament es convertí en

programa d'acció i de creació d'institucions. També entre nosaltres, doncs, la idea de la Universitat Catalana en oposició a l'espanyola nasqué de la síntesi, o si voleu, de la conjunció de dos components: el romàntic, representat en el nacionalisme modernista, i el clàssic, representat en el Noucentisme.

Per tal d'il·lustrar el que dic, em permeto de citar uns textos d'Eugeni d'Ors, pertanyents a un conjunt d'escrits encapçalats amb el títol El problema de la universitat i publicats per la revista "Quaderns d'estudi" els anys 1915 i 1916, la lectura dels quals recomano vivament a qui s'interessi per la història i l'actualitat de la nostra Universitat. El primer diu:

"No únicament a casa nostra és la Universitat un problema difícil. A tota Espanya, la dolorosa constatació de la seva general esterilitat científica, de la seva inèpcia didàctica, ha persuadit les consciències probes de la necessitat de reformar o substituir tan decaïda institució. A Catalunya el mal és complicat encara amb el fet d'un divorci entre l'ensenyament oficial i la cultura del país, expressada sempre en un distint instrument lingüístic..."

"Heus aquí l'element radical de dificultat en el problema: De l'organisme sintètic, de l'entitat de cultura que la Universitat fou un dia, avui poca cosa resta sinó el nom. Existeixen arreu, sens dubte, ensenyances de matèria tècnica o científica... Existeixen potser... Facultats, Escoles. Però, damunt elles, quina unitat superior? Damunt elles, quina idealitat comuna? Quina ànima que converteixi en cos viu l'agregat que Escoles i Facultats formen en juxtaposar-se? Quina funció de síntesi que elevi el coneixement a pensament, la ciència a cultura?... Una ampla casa alberga dintre dels mateixos murs Escoles i Facultats. Un complicat engranatge administratiu les fa rodar com parts d'una mateixa màquina. Això és tot".

El segon text pertany a la conclusió a què arriba d'Ors després d'exposar el problema d'un professor alemany que, havent començat d'

exercir a Heildeberg, on els deixebles es comptaven per unitats, i havent continuat a Würzburg, on ja eren dotzenes, es trobava a Munich sol·licitat per centenars d'estudiants que li impedien de dedicar-se a la investigació i de formar investigadors, amb el resultat que l'especialització no era compatible amb la Universitat i que, per tant, es destruïa la unitat que l'hauria d'animar. El text, doncs, conclou:

"El primer mal que ja pateixen irremissiblement les Universitats, segons hem detallat en aquestes converses, és l'absència de l'esperit de síntesi, la manca d'una ànima comuna... molts professors alemanys assenyalaren aquest defecte... mes d'altres respongueren, em penso que amb molta raó, que en cas d'arribar-se a una perfecció en l'especialitat, altra cosa ja donaria la síntesi i l'ànima, altra cosa que, per la seva concreta acció mateixa ni Universitats ni Instituts donaven directament, però la presència de la qual tot ho anima, com la seva manca tot ho dissol i mustiga. Aquesta altra cosa, existint la qual mai no és de témer el fred xinisme en la cultura, no és una institució, és un sentiment. S'anomena patriotisme (5).

Així doncs, d'aquesta trama conceptual, heretada dels fundadors de la Universitat moderna, i de l'ordit social en tensió entre Modernisme i Noucentisme, es formà el teixit d'on nasqué la idea d'Universitat Catalana, la qual ja en els primers moments prengué dues direccions que de fet han perdurat fins avui mateix: l'una vers la transformació i conquesta de la Universitat existent; l'altra vers la creació d'institucions universitàries al marge de la Universitat existent. La primera tendència, integrada en el moviment reformista de la universitat espanyola, aconseguí alguns resultats, el més vistós dels quals fou l'efímera autonomia republicana de la Universitat de Barcelona, juntament amb la de Madrid. A la llarga, però, fracassà. De fet la Universitat de Barcelona, la que es tractava de transformar o de conquerir per a Catalunya, no pogué sinó travessar el segle XXè encadenada a la

sort de la Universitat espanyola. La segona tendència ha seguit un camí diferent. Durant el primer terç del segle aconseguí notables realitzacions. En realitat a Catalunya ja existia la tradició de les escoles tècniques superiors que en el segle XIX havien hagut de cobrir un camp abandonat pel sistema educatiu. Però no fou fins al segle XXè que s'obrí camí la idea de fer Universitat en competència manifesta amb la Universitat existent, considerada incapaç d'assumir les exigències catalanes. Entre les realitzacions d'aquesta tendència destaquen els Estudis Universitaris Catalans, els Cursos Monogràfics d'alts estudis i intercanvis i la sèrie de publicacions periòdiques i monogràfiques que pel fet doble d'ésser científiques i d'usar la llengua catalana valien com l'expressió i l'instrument més genuïns de la d'Universitat Catalana. Les realitzacions, però, que encarnaren més plenament la idea d'Universitat Catalana en aquest període foren les tres següents: l'Institut d'Estudis Catalans, concebut com a Acadèmia nacional de les ciències; l'adopció de les Normes Ortogràfiques, pensades com a dotació lingüística moderna de la ciència catalana (6), i l'Escola de Bibliotecàries, la institució universitària on la Mancomunitat, aprofitant el buit de l'Estat, pogué acomplir en plenitud l'ideal de formació dels funcionaris al servei de Catalunya.

En el període posterior de la Mancomunitat la lluita per l'autonomia de Catalunya i l'autonomia universitària concentrà els esforços de totes les tendències sense abandonar els pressupòsits conceptuals anteriors.

Com a exponent del pensament universitari d'aquest període és molt eloqüent la conferència que Josep R. Xirau va pronunciar a l'Ateneu de Barcelona l'any 1934. La Universitat Autònoma, tot just nascuda, havia estat clausurada pel govern de Madrid i fins eren empresonats tres membres del seu Patronat. Com a resposta el Patronat va organitzar un cicle de conferències pronunciades per Puig i Cadafalch, August

Pi i Sunyer, Pere Coromines, Pompeu Fabra, Josep R. Xirau i d'altres. La de Xirau porta el títol La universitat futura. Els fragments que en destaco són:

"Per a Catalunya i per a nosaltres, en definitiva, el problema no es redueix a reformar la vella Universitat de Barcelona dels abusos inveterats; és sobretot, projectar i ordenar l'esperit del nostre poble en un òrgan de creació científica, de cultura superior... D'ara endavant, vulguem-ho o no, el problema universitari se situarà sempre al centre de les nostres preocupacions col·lectives".

"El que l'Estat ha de protegir fonamentalment a Catalunya és la cultura catalana, que és -i no hi ha paradoxa- la de l'Estat espanyol a Catalunya. A la Generalitat correspondrà, com a problema especial del país que regeix, la protecció de la cultura castellana, que serà en aquest cas un problema de Catalunya. De tal manera això és així que si l'organització universitària ens portés cap al camí de les dues Universitats, la primordial a organitzar, des d'un punt de vista espanyol, com a interès preferent de l'Estat, seria la catalana. I a la Generalitat correspondria el dret -més que el deure- de crear la castellana, com una organització especial de Catalunya".

"La Universitat és un òrgan de cultura. A la Universitat s'ha de formar el caràcter de les futures generacions. ¿Qui més que la Universitat està obligat a estudiar els mals de la pàtria i a emprendre l'educació política del poble?".

"... si Catalunya vol arribar a una plenitud espiritual i si vol deixar en totes les dimensions d'ésser província; si vol establir d'una manera inesborrable el seu contorn de poble amb fesomia pròpia; si vol que la seva veu soni amb un timbre peculiar en el món dels pobles civilitzats, cal que tingui l'òrgan superior de la cultura creadora que és la Universitat" (7).

Després de 1939 qualsevol manifestació d'Universitat Catalana fou

perseguida fins als extrems que tothom coneix, però en molts esperits de dintre i de fora de Catalunya es mantingué viva la història del segle i, ni que fos amb greus limitacions, persistiren algunes activitats universitàries catalanes al marge de la Universitat franquista, que mentrestant acumulà i intensificà tots els defectes i les aversions anticatalanes de la vella Universitat Espanyola. La duresa de la persecució al llarg dels primers decennis del franquisme així com algunes maniobres reformistes posteriors, com ara la creació de la Universitat pseudoautònoma de Bellaterra, no varen sufocar del tot la idea de la Universitat Catalana.

^{En efecte,} A mitjan decenni de 1960 tornà a tenir alguna presència en el medi universitari prenent altre cop aquelles dues direccions que havia pres a començaments del segle. L'any 1968 amb l'anunci de la creació de la Universitat de Bellaterra, anomenada autònoma, molts universitaris varen apuntar-se a les perspectives de modernitzar i catalanitzar la Universitat existent, mentre d'altres optaven per la via de la Universitat Catalana d'Estiu, que inicià les activitats l'any 1969, fora del territori de l'Estat espanyol. Ja en la transició el Congrés de Cultura Catalana (1977), del qual sorgí el Tercer Congrés Universitari Català (1978), marca la nova emergència de la idea de la Universitat Catalana tant en els ambients polítics com en els universitaris. En la dècada actual els fets a destacar són l'assumpció de competències universitàries per part del govern de la Generalitat (198) i l'assumpció de l'autonomia pròpia per part de les Universitats (198), competències i autonomia assignades per Madrid.

Com a expressió del pensament dels universitaris en aquest període he recollit uns fragments de l'actual rector de la Universitat Politècnica de Catalunya, Gabriel Ferrater, extrets de l'escrit que amb el títol L'Autonomia que volem i la que no volem va presentar al III CUC.

"... la gran transformació de la nostra Universitat encara està per fer, està per fer des de fa prop de dos-cents anys... és un fet indiscutible que la Universitat que hem tingut fins ara no ens serveix ni com a concepció política, ni com a organisme, ni com a finalitat... és curiós i trist alhora que una i altra vegada hàgim d'anar repetint incansablement el mateix".

Ferrater cita aquí uns mots d'August Pi i Sunyer que deia: "No volem l'autonomia universitària partint de l'estat actual. Les universitats espanyoles malmetrien la seva autonomia, fent-la pastura del més perillós caciquisme. No volem l'autonomia de la nostra Universitat per aquesta mida general..."

I continua Ferrater: "... perquè se superi el model burocràtic i centralista que ens imposa l'estructura global de l'Estat i perquè la nostra Universitat no estigui al servei de grups socials i econòmics aliens a Catalunya... és imprescindible que la seva autonomia ens vingui de la mà de l'autonomia política... Correspon a la Generalitat, doncs, la determinació del règim d'autonomia de les Universitats catalanes i l'establiment de l'ordre prioritari de necessitats socials..."

S'ha de precisar i ha de quedar ben clar que el que demanem és la nostra dependència directa de la Generalitat, dependència de totes les Universitats catalanes o a Catalunya" (8).

2. Característiques de la idea de la Universitat Catalana

Les característiques amb què es presenta la idea d'Universitat Catalana durant els cent anys de la seva existència són les següents: refús de la Universitat espanyola, proposta alternativa d'Universitat catalana, assumptió parcial de la proposta alternativa per part de la Universitat espanyola, creació paral·lela d'institucions universitàries catalanes.

El refús de la Universitat espanyola té una doble causa: les estructures inoperants de la Universitat i la seva impermeabilitat a les realitats lingüístiques, culturals i socials de Catalunya. El blanc constant de les diatribes més ferotges contra la universitat el constitueixen principalment el sistema d'oposicions a càtedres i el d'exàmens dels estudiants. Igualment és denunciada en tot moment la proscripció del català a les aules així com la inexistència d'assignatures d'interès nacional, llengua, història, literatura, dret. De cap més institució no es podria fer una antologia de textos tan nombrosos ni tan demolidors. Val a dir que en aquest aspecte fan front comú autors catalans i autors espanyols o latinoamericans, els quals coincideixen a condemnar la Universitat espanyola al llarg de tot el segle a desgrat de les múltiples i successives reformes. És significativa la conferència que Josep Ramon Xirau pronuncià a París l'any 1968 o la carta que ell mateix adreçà al III Congrés Universitari Català. Xirau, que amb el seu germà Joaquim es distingí en la lluita universitària per l'autonomia, s'autocita per a recordar la vigència de les denúncies que havia fet en els anys 30 i abans que ell havien fet els seus mestres en els anys 20 i que al seu torn repetien les de dècades anteriors contra la misèria de la Universitat espanyola en general i de la seva presència a Catalunya en particular.

Aquest refús crític de la Universitat espanyola sol anar acompanyat d'una proposta alternativa que es concreta en dues vies: reformar la

Universitat existent, la qual cosa significa reformar tot el sistema universitari espanyol, i crear organismes universitaris catalans al marge d'aquell sistema. Val a dir que molt sovint no són vies excloents sinó complementàries i que de fet la segona no va continuar més enllà dels darrers anys de la Mancomunitat, quan s'integrà amb l'altra. En efecte, després dels anys 20 es mantingueren algunes institucions universitàries anteriors, però no se'n varen crear de noves i tots els esforços es varen concentrar en la lluita per l'autonomia universitària. Podem dir que a partir de la comunicació que la Junta Permanent del II Congrés Universitari Català adreçà a la Mancomunitat de Catalunya l'any 1918, la reivindicació de l'autonomia universitària va xuclar en cada tombant històric la tendència reformista. Durant el franquisme ni l'una tendència ni l'altra no es pogueren manifestar fins cap a 1970. Com ja hem vist, a partir de 1969 començà d'actuar la Universitat Catalana d'Estiu i començaren també les primeres reclamacions d'autonomia universitària, escarnida en la Universitat de Bellaterra. L'autonomia universitària en el marc de l'autonomia política era altre cop vista com una síntesi de reforma i de catalanització de la Universitat. Val a dir que els universitaris autonomistes catalans han tingut més difícil que ningú la qüestió, perquè a les dificultats inherents a l'autonomia universitària s'hi afegixen les d'integrar-la amb la política. D'entrada la relació entre Universitat i Estat ja és equívoca, puix que, per a un autonomista universitari, si l'Estat d'una banda ha de garantir l'existència de la Universitat i la seva gestió funcionaritzada, ha de renunciar de l'altra a tota mena de tuteles espirituals en nom justament de l'autonomia del saber, que és la legitimació de la llibertat acadèmica. Per a un autonomista universitari català, però, la conceptualització de l'autonomia respecte de l'Estat es presenta mediatitzada per la representació

d'aquest en el govern autònom de la nació, o de la regió o de la "comunidad autónoma". I quan de la conceptualització es davalla a l'ordenació político-universitària llavors les dificultats poden altre cop augmentar.

La tercera característica és que les successives propostes d'Universitat Catalana plantejades al llarg del segle han obtingut una resposta doble. Durant els tres primers decennis fou de negació absoluta, la qual cosa abonà la tendència de crear institucions al marge de la Universitat existent. En els anys trenta es produí l'acceptació experimental d'una autonomia limitada dintre del sistema universitari espanyol. Durant el franquisme es repetí la negació absoluta i, en fi, en la nostra dècada, coneixem la implantació general de l'autonomia a totes les Universitats de l'Estat i, doncs, a les de Catalunya, autonomia que coincideix, igual que en l'etapa dels anys trenta, amb l'autonomia política. Val a dir que l'autonomia universitària actual no és sinó l'autonomia vigent per a tot el sistema universitari.

En termes generals es pot dir que l'assumpció de les propostes catalanes per part del sistema universitari espanyol, quan s'ha produït, ^{tant} ha estat doble. Pel que fa a les propostes de caràcter acadèmic i estructural han estat assumides amb la condició de ser aplicades a totes les universitats, a tot el sistema. Pel que fa a les propostes de caràcter català, com ara la llengua i les disciplines d'interès nacional, no han estat assumides pel sistema sinó simplement atribuïdes, ~~les unes~~ a les competències autonòmiques polítiques i universitàries, ~~i les altres al sistema general.~~

Per últim, la creació d'institucions universitàries paral·leles a la Universitat o la instrumentalització d'organismes no pròpiament universitaris per tal de dur a terme tasques de suplència de la Universitat constitueix la quarta característica, igualment constant, de

totes les formes amb què s'ha manifestat la idea d'universitat catalana. Com ja hem vist, aquesta característica distingeix sobretot els dos primers decennis del segle, però es manté poc o molt operant posteriorment, fins als nostres mateixos dies. Val a dir, però, que si en el període de la Mancomunitat es tendia a crear una xarxa doble d'institucions universitàries, la de l'Estat i la de la Mancomunitat, i que si durant la República els conflictes de la Universitat Autònoma amb el govern de Madrid varen arribar a un punt en què era inevitable el desdoblament en dues Universitats, la d'obediència catalana i la d'obediència estatal, en l'època actual s'ha posat tot l'èmfasi a tancar les portes a qualsevulla possibilitat de creació d'Universitat paral·lela. Fora de l'Institut d'Estudis Catalans, que ha aconseguit de mantenir la continuïtat històrica com a Acadèmia, només alguns organismes administratius de suport a la recerca, com la CIRIT, han estat creats al marge del sistema estatal. Les universitats a Catalunya són de fet integrades en el sistema universitari espanyol, a l'interior del qual gaudeixen de l'autonomia que la Llei de la Reforma Universitària (198) atorga a totes les universitats i que els arriba administrada pel Ministeri de Madrid directament o a través del govern de la Generalitat en virtut de les competències traspassades.

Conclusió

De les consideracions anteriors no voldria pas que se'n tragués la conclusió banal que "la història es repeteix". La història, els fets històrics continuen sense repetir-se mai. En tot cas allò que es repeteix, és a dir allò que persisteix sota la canviant fenomenologia dels fets són les idees i les aspiracions dels individus i de les societats. La Universitat Catalana és una idea i una aspiració d'aquestes que, després de més de cent anys d'existència, encara perdura. Si els fets, segons que diuen, són tossuts, més ho són algunes idees.

La conclusió que em sembla més pertinent a partir del panorama que presenta un segle de debat sobre la Universitat Catalana és preguntar si avui, com ahir i abans d'ahir, té plena vigència la doble via de reformar i/o substituir el sistema universitari que tenim. La situació actual sens dubte és nova, si més no en dos punts essencials: ja no existeix només la Universitat històrica de Barcelona, sinó que n'existeixen tres i tot fa pensar que en un futur no llunyà n'existiran més; algunes en ciutats de Catalunya que han recuperat la tradició universitària. Això vol dir que els estudis universitaris han deixat d'ésser un bé escàs i que la relació de la Universitat amb els poders constituïts i amb les aspiracions dels catalans estaran sotmeses cada vegada més a les demandes socials. Per primera vegada, doncs, la Universitat esdevé el centre d'un debat que transcendeix el gremi acadèmic i concerneix les instàncies polítiques nacionals així com tots els agents socials. En segon lloc és també una novetat la durada de l'ordenació universitària actual en estat d'autonomia. Per primera vegada en el segle podem parlar de consolidació.

Ara bé, és justament des d'aquesta situació consolidada que em pregunto si la vella i sempre renovada idea de la Universitat Catalana no ha de reprendre altre cop la confrontació amb la Universitat que tenim i si no ha d'optar altre cop per reformar-la i/o substituir-la.

En el medís preocupats pel futur de la Universitat a Catalunya rebrota la idea que la Universitat que tenim, a desgrat de la doble autonomització, no és la Universitat Catalana que la Catalunya dels temps actuals necessita. Els mals crònics de manca de recursos econòmics, burocratització, massificació, corporativisme, baix nivell de docència i discència, desnacionalització, centralització metropolitana, dependència del sistema espanyol, provincianització, tornen a ésser objecte de denúncia i de refús. Si fóssim, doncs, on érem, com molta gent s'inclina a pensar, caldria fer parada i fonda, i veure si es pot dur a terme l'enèsima reforma del sistema universitari establert o si a més a més (o si al contrari?) es pot fundar un sistema nou ni que fos un subsistema on el tempo nacionalitzador de Catalunya trobés resposta adequada.

NOTES

- 1.- Cfr. Primer Congrés Universitari Català 1903. Barcelona, Estampa d'En Josep Cunill, 1905; III Congrés Universitari Català. Barcelona, 10-15 d'abril de 1978. Actes. Ponències, comunicacions, conferències. Barcelona, Edicions 62, 1980. Sobre el segon Congrés cfr.: Autonomia Universitària. Projecte d'estatut de la Universitat Catalana. Barcelona, 1919; Miquel PUIG i REIXACH, Els congressos universitaris catalans. Barcelona, Editorial Undarius, 1977; Alfons TRIAS i MAXENCOS, Segon Congrés Universitari Català, inserit en les Actes del tercer Congrés, op. cit., pp. 211-223.
- 2.- El "Plan Pidal" de 1845 introduí en el sistema espanyol el model francès, que completà la llei Moyano de 1857, vigent fins a la II República. Contra el centralisme de Madrid, la transformació de la seva universitat en "central", única que podia atorgar el grau de doctor i presidir oposicions, i contra la imitació francesa, a Catalunya s'alçà Jaume Balmes: "Pero en la enseñanza, como en todo lo demás... se ve lo que hay en Francia y, sin examinar la diferencia de situaciones, ni atender a los inconvenientes que allí mismo se palpan, sólo se trata de imitar ciegamente; así se desprecia lo bueno que nos resta, contribuyendo a matar el espíritu de nacionalidad, que es uno de los más poderosos elementos para las regeneraciones bien entendidas". Articles sobre ^{educació} ~~el pla d'estudis del ministre Pidal de 1845~~. Cfr. Jaime BALMES, Obras Completas. Barcelona, Biblioteca Perenne, 1948, vol II p. 419 i ss.

- 3.- Die Idee der deutschen Universität. Die fünf Grundschriften aus der Zeit ihrer Neubegründung durch Klassischen Idealismus und romantischen Realismus. Herausgegeben von Ernst ARRISCH. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1964. Cfr. també, Jean-Marie VAYSSE, L'Université allemande. La paix armée des philosophes, inserit a Le passé et son avenir. Essais sur la tradition et l'enseignement. París, Éditions Gallimard, 1986, pp. 281-301.
- 4.- Octavi FULLAT; introducció al volum d'Eugeni D'ORS, ^(Pedagogia de) L'home que treballa i juga. Pròleg i tria de textos d'O.F. Vic, EUMO Editorial/Diputació de Barcelona, 1988, pp. XXIII-LX.
- 5.- Articles de "Quaderns d'Estudi" inserits a Eugeni d'ORS, Pedagogia de l'home que treballa i juga. Op. cit. p. 309 i ss.
- 6.- Sobre l'abast que Nietzsche donà a la llengua nacional com a llengua de la ciència així com sobre la necessitat del domini de la sintaxi i de l'estil per aconseguir la "claretat d'exposició" que Hölderlin considerava la font de la modernitat, cfr. Jean-Marie VAYSSE, op. cit., p. 299 i ss. Sobre el català, llengua de la Universitat Catalana, cfr. Josep R. XIRAU, Lletra al Congrés, dins III Congrés..., op. cit. p. 201 s.
- 7.- Conferència extensament citada en la que el mateix Josep R. Xirau pronuncià a París a l'estatge d'"Omnium Cultural" el 14 de març

de 1969, amb el títol La Universitat Autònoma de Barcelona, inserida a 8 Conferències sobre Catalunya. (Joan Corominas, Josep R. Xirau, Josep de C. Serra i Ràfols, Josep M. Batista i Roca, Yvette Barbaza, Claude Carrère, Josep Pallach, Víctor Hurtado). Barcelona, edicions Proa, 1971, pp. 33-65

- 8.- L'Autonomia que volem i la que no volem, pel professor Gabriel A. Ferraté. Parlament a la sessió de clausura del III Congrés Universitari Català. Publicat a III Congrés Universitari Català, Barcelona 10-15 d'abril de 1978. Actes. Ponències, comunicacions, conferències. Barcelona, Edicions 62, 1980, pp. 46-50.

Op. cit.

UNIVERSITAT CATALANA, UNIVERSITAT PROVINCIANA ?

Per Josep M. Torras i Ribé

Dintre dels ambients universitaris ha esdevingut tema de conversa l'impacte previsible que el mercat únic de l'any 1992 haurà de tenir sobre la circulació de professionals i l'homologació de titulacions acadèmiques entre els diversos estats europeus. Si bé sens dubte resulta necessari interessar-se per aquests problemes, no és menys cert que en el cas de Catalunya existeixen uns requeriments previs, des del meu punt de vista impregnats d'un nivell d'exigència i d'incertesa considerables, que afecten a la mateixa noció de supervivència d'una universitat catalana autènticament digna d'aquest nom, i no solament per la seva ubicació circumstancial en un determinat territori de la geografia peninsular. És per aquest motiu que crec convenient encetar unes reflexions sobre el tema, a les quals aquesta ponència voldria ésser una modesta contribució.

No penso que sigui necessari ponderar la transcendència que cal atribuir a la universitat en el procés de recuperació na-

cional de Catalunya. No solament cal fer ciència, cultura i recerca en català, i atendre a les exigències tradicionals de formació de les èlites intel·lectuals del país, sinó que es fa imprescindible, entre moltes altres qüestions, i de manera peremptòria, donar resposta als nous requeriments derivats de l'aplicació de les competències exclusives que l'Estatut confereix a la Generalitat de Catalunya. Per exemple en el camp dels diversos nivells educatius, la reivindicació de dotar de continguts catalans a les diverses assignatures, tant d'EGB, d'FP i de BUP, com en el mateix ensenyament universitari, esdevé indispensable si volem arribar a ésser algun dia un país culturalment i científicament normalitzat.

Naturalment que per assolir una actuació eficaç sobre aquests temes seria necessari haver formulat prèviament un projecte seriós de política universitària catalana, i no aconformar-nos --com sembla-- en gestionar les universitats intactes tal com varen ésser traspassades, amb tots els seus incomp- tables mancaments i defectes. I és des d'aquesta perspectiva, diguem-ne continuïsta, que ens cal analitzar la situació actual i les perspectives de futur de les nostres universitats. Penso que aviat ens posarem d'acord en considerar que en les circumstàncies actuals ha esdevingut un motiu considerable de preocupació el procés d'aplicació de la reforma de la universitat espanyola que tingué el seu origen l'any 1983 amb la promulgació de la Llei de Reforma Universitària. Hom ha vingut criticant des dels seus orígens tant la filosofia general de la llei com la seva posterior aplicació pràctica, que no

ha servit per resoldre la majoria dels greus problemes plantejats: escasses dotacions pressupostàries, deficiències clamoroses en els equipaments, massificació de l'alumnat, càrrega docent abusiva del professorat, etc. Aquest conjunt de problemes han portat a parlar de l'existència d'una llei basada en models anglo-saxons, però amb un finançament tercermundista.

De totes maneres, és en el terreny concret de la reforma dels ensenyaments, actualment en curs, on apareixen des del meu punt de vista evidents motius de preocupació per a l'esdevenidor. Efectivament, des de l'origen de les reunions de l'anomenada "comissió de savis", quedà palesat que l'objectiu final de la reforma era emparentar de manera obligatòria dos conceptes difícilment conciliables: la noció d'autonomia universitària proclamada sobre el paper en l'articulat de la LRU, amb les exigències restrictives aparegudes en els decrets posteriors de desenvolupament normatiu, com el 1497/1987 del 27 de novembre, en el qual s'estableixen els requisits indispensables "para que los títulos tengan carácter oficial y validez en todo el territorio nacional, así como de las directrices generales de los planes de estudio que deberán cursarse para su obtención y homologación". No cal ésser excessivament perspicaç per endevinar en aquesta formulació una clara intencionalitat igualitària i uniformitzadora, de tal manera que hom ha qualificat aquest decret com una autèntica LOAPA universitària.

Un dels instruments executors d'aquesta normativa és sens dubte l'existència de les anomenades "assignatures troncales", és a dir, aquell conjunt de matèries que hauran d'

ésser obligatòriament comunes a totes les universitats de l'estat per a l'obtenció d'un títol universitari oficial. Si bé ja resulta opinable l'existència del concepte de troncalitat en si mateix, molt més discutible és el seu grau d'exigència sobre els diferents plans d'estudi, fins a representar en molts casos un percentatge superior al 38 % de les assignatures, xifra que des del meu punt de vista significa una restricció difícilment acceptable en la pretesa autonomia de les universitats per fixar els seus ensenyaments i plans d'estudi. D'altra banda cal considerar la possibilitat que aquest pes de la troncalitat sobre el conjunt de les assignatures es vegi augmentat encara de manera subreptícia per la reducció a quatre anys en la majoria de les carreres universitàries, criteri que sembla imposar-se en els darrers temps entre els projectes del MEC. Aquesta rebaixa es pot tèmner raonablement que repercuteixi de manera molt desigual sobre els conceptes de troncalitat i opcionalitat, en clar detriment d'aquesta darrera expectativa.

Foren aquest conjunt d'inconvenients els que portaren el rectorat de la Universitat de Barcelona, per exemple, a formular una crítica global al projecte de reforma dels ensenyaments proposat pel Consell d'Universitats: "Les propostes del Consell d'Universitats pequen de la greu manca d'una determinació de les demandes i necessitats socials concretes a que han de respondre cadascun dels títols. L'esta-

bliment de títols ha d'anar acompanyat de les demandes de la societat en relació als corresponents titulats. Sense una identificació prèvia d'aquestes demandes no és possible una justificació racional dels títols [...]. La universitat de Barcelona vol deixar ben clar que les necessitats culturals i científiques són també socials. I que per tant, la formació i producció d'ensenyaments i investigadors, així com la generació i transmissió de la cultura de manera crítica i reflexiva, constitueixen també autèntiques exigències socials a què s'ha de respondre". I com a reflexió final i de conjunt penso que és útil transcriure l'opinió d'Antoni Marzal expressada en un article recent aparegut a "La Vanguardia": "No es posible la universidad catalana, deseable y necesaria, sin una política universitaria catalana previa [...]. Aquí, a la hora de la verdad, la autonomía universitaria sólo ha servido para que siga mandando Madrid, y no mande Cataluña, reducida a pagadora puntual de ese mundo, que se presupone nuevo. Esto último [...] es también el fruto de una dimisión política de la administración catalana. Por eso soy también aquí esceptico. La administración catalana, si se considera autogobierno, debería tener más coraje en esto. Responsabilizarse de una nueva política que diseñe ella, atreverse a preguntarse para qué quiere una universidad y qué clase de universidad quiere. Elegir, en una palabra. [...] Porque a la hora de la verdad, lo que parece es que hay dos clases de universidad en el mundo, la mala y la buena. La catalana debería ser la buena". Penso que aquestes posicions

són prou explícites, i el tema resta suficientment esbossat com per permetre encetar un debat profitós sobre la qüestió, des de la perspectiva actual, i en una projecció de futur, tal com esdevé la intenció d'aquestes jornades.

= = = = =

Al marge d'aquests condicionaments --diguem-ne oficials-- en els quals es mou la nostra universitat, existeixen també altres temes de reflexió i debat tant o més importants, que afecten de manera decisiva el conjunt de la comunitat universitària, i als quals cal atorgar des del meu punt de vista una enorme transcendència. Un d'aquests temes és el referit a la utilització de la llengua catalana en els nostres centres universitaris. Potser caldria assenyalar, d'entrada, que en aquesta problemàtica no és lícit al·legar dificultats foranes i imposicions oficials. La responsabilitat sobre el tema és estrictament nostra: fa més de deu anys que vàrem recuperar les nostres institucions d'autogovern, durant aquest període s'ha posat especial èmfasi en els programes de normalització lingüística i de reciclatge del català, i finalment

cal considerar que la universitat havia estat des de sempre --almenys en apariència-- una avançada en la lluita per la recuperació de la llengua i de la cultura catalana en temps de la dictadura i de la transició democràtica. I efectivament, aquests antecedents tingueren un reflexe puntual tant en la Llei de Normalització Lingüística aprovada pel Parlament de Catalunya com en els estatuts de les tres universitats catalanes.

Concretament, en l'article 14.1 de la Llei de Normalització Lingüística es preveu l'ús del català "com a llengua pròpia de Catalunya, i ho és també de l'ensenyament en tots els seus nivells educatius". De totes maneres, l'explicació d'aquest concepte en l'article 16.1 de la mateixa llei presenta ja un redactat molt més ambigu i d'ús opcional del català: "En els centres d'ensenyament superior els professors i els alumnes podran expressar-se en cada cas, de paraula o per escrit, en la llengua oficial que prefereixin".

Aquesta ambigüitat respecte a l'ús del català la veiem repetida en els estatuts de les tres universitats catalanes. En els Estatuts de la Universitat de Barcelona, els articles 5/1 i 5/3 preveuen taxativament, per exemple, que "el català és la llengua oficial de la Universitat de Barcelona", i que "la Universitat desenvoluparà una adequada tasca de foment de la llengua catalana, en els terrenys investigadors, docent i administratiu". Acte seguit, però, en els articles 5.1 i 5.2 es reincideix en el concepte de discrecionalitat expressada en la LNLC: "Hi són llengües d'ús la catalana i la castellana, ambdues declarades oficials a Catalunya per la Constitució espanyola i l'Estatut. Tots els membres de la comu-

nitat universitària s'expressaran en la llengua d'ús de llur elecció, i aquest dret serà sempre respectat". L'article 4 dels Estatuts de la UAB expressa aproximadament els mateixos principis: "1: La llengua pròpia i oficial de la UAB és la catalana; la castellana, llengua oficial de l'Estat, serà també llengua oficial. 2: La UAB potenciarà el ple ús de la llengua catalana en tots els àmbits de la seva activitat docent i no docent". Finalment, potser el redactat més afectat d'aquesta normativa sigui el de l'article 8è dels estatuts de la Universitat Politècnica de Catalunya: "El català és la llengua pròpia de la UPC, que el farà vehicle d'expressió normal. La UPC acollirà la llengua castellana amb recíproca convivència amb la catalana, en igualtat de drets per a tots els membres de la comunitat universitària, sobre la base del respecte a la llibertat d'expressar-se en cada cas en la llengua que prefereixin".

Aquesta és la normativa que regula l'ús de la llengua catalana a les nostres universitats. Proveït d'aquest repertori legal i estatutari, i persuadit que la majoria del professorat universitari era catalano-parlant, vaig iniciar amb una bona dosi d'optimisme la tasca d'enquesta a les diverses universitats, per tal d'establir estadísticament el grau d'ús de la llengua catalana a les facultats. Cal dir, però, que a mesura que avançava en la meua tasca de recerca les dades obtingudes eren cada vegada més desencoratjadores. En primer lloc resultava si més no sorprenent la manca absoluta de dades fiables sobre la utilització del català a la docència univer-

sitària. En aquest sentit no deixa d'ésser simptomàtic que les tres universitats disposin d'aplec estadístics considerables sobre la caracterització sociològica, geogràfica i idiomàtica de l'alumnat, però en canvi no existeixi cap estudi comparable respecte al professorat. Tot un indicatiu, que esdevingué premonitori. Les prospeccions que m'arribaven, fetes per col·legues de diverses facultats, eren prou inquietants, encara que solament s'hagin de valorar com a estimacions: Dret de l'Autònoma, només impartiria en català entorn d'un 20 % dels cursos. A Econòmiques de la central les classes serien donades gairebé totes en castellà, excepte en el departament d'Història Econòmica, on el català és majoritari. Les dades obtingudes en el rectorat de la Politècnica assenyalaven genèricament que la utilització del català estaria per sota del 50 %. Les úniques facultats en les quals he pogut obtenir dades estadístiques fiables confirmarien aquest panorama considerablement pessimista:

Utilització del català en diverses
facultats de la Universitat de Barcelona

	<u>Facultat de Dret</u>		<u>Facultat de Biològiques</u>	
	<u>Grups</u>	<u>%</u>	<u>Grups</u>	<u>%</u>
Català	46	28	94	55'3
Castellà	121	72	76	44'7
	<u>Facultat de Medicina</u>		<u>Facultat de Psicologia</u>	
	<u>Grups</u>	<u>%</u>	<u>Grups</u>	<u>%</u>
Català	51	42'5	92	38
Castellà	69	57'5	149	61'8

Font: Enquestes realitzades per alumnes de les diverses facultats durant el curs 1985-1986.

	<u>Facultat de Filosofia</u>		<u>Facultat de Pedagogia</u>	
	<u>Grups</u>	<u>%</u>	<u>Grups</u>	<u>%</u>
Català	14	11'7	44	26'5
Castellà	103	85'8	110	66'3
No consta	3	2'5	12	7'2

	<u>Facultat de</u> <u>Geografia i Història</u>	
	<u>Grups</u>	<u>%</u>
Català	276	61'7
Castellà	127	28'4
No consta	44	9'8

Font: Guies de l'Estudiant (Curs 1988-1989).

De poder-se generalitzar aquestes xifres a la resta de facultats i universitats, cosa lamentablement més que probable, ens trobariem amb un panorama de solador, que en rigor podria considerarse molt per sota de qualsevol previsible exigència o imposició oficial de bilingüisme. Aquests percentatges són encara més significatius i deplorables si els comparem amb l'estructura socio lingüística de l'alumnat, establerta a partir de les dades contingudes en els impresos de matrícula de les diverses facultats:

Nivell de coneixement de la llengua
catalana entre els alumnes

<u>Universitat Politècnica</u>		
<u>Curs 1987-1988</u>		
	<u>Alumnes</u>	<u>%</u>
Entenen el català	14.389	92'7
Llegeixen en català	12.679	81'8
Parlen en català	10.538	68'2
Escriuen en català	7.333	47'5

Font: Universitat Politècnica de Catalunya. Dades estadístiques i de gestió. Barcelona: 1988, p. 116 [En tots els casos només aportem el percentatge dels alumnes que declaren tenir un bon domini de l'idioma].

<u>Universitat de Barcelona</u>		
<u>Curs 1986-1987</u>		
	<u>Alumnes</u>	<u>%</u>
Entenen el català	73.740	97'4
Llegeixen en català	--	[90'8]
Parlen en català	63.314	83'7
Escriuen en català	52.055	69

Font: Estadística d'Estudiants. Universitat de Barcelona. Curs 1986-1987. Informació general i rendiment acadèmic. Barcelona: 1987, pp. 129-131.

No cal ponderar la inquietud que provoquen aquestes xifres: la baixa utilització del català en la docència universitària, sense aparents coaccions oficials ni coartades atribuïbles a la falta de coneixements de l'idioma per part de l'alumnat, només té explicació a partir de la negligència i el comodisme del professorat. Si hem de considerar la universitat com un instrument de reproducció cultural i científica de primera magnitud, em sembla inqüestionable que ens encaminem cap a una situació molt difícil i compromesa. I en aquest sentit no puc estar-me de recordar, per cloure aquest apartat, el sentit premonitori que tingueren els redactors del manifest aparegut a la revista "Els Marges" l'any 1979, és a dir, justament ara fa un decenni: "La situació de conjunt de la llengua catalana resulta de força més precària i inquietant avui que no pas durant el transcurs dels decennis anteriors". En resum, penso que és lícit afirmar que de persistir la tendència actual estem abocats a un perill innegable de pèrdua dels senyals d'identitat col·lectiva, i de convertir la universitat catalana en una universitat provinciana, que ha de manllevar d'una cultura aliena tant els continguts docents com el vehicle lingüístic de transmissió dels coneixements.

Voldria centrar la meua reflexió entorn de la problemàtica de l'increment del nombre de persones majors de 65 anys i les seves conseqüències.

Aquesta reflexió no pretén ser un estudi profund i especialitzat del tema, sinó que és fruit de l'observació i la constatació quotidiana d'aquesta problemàtica i la necessitat d'anar-hi trobant sortides factibles dins l'entrellat global de la vida d'una ciutat.

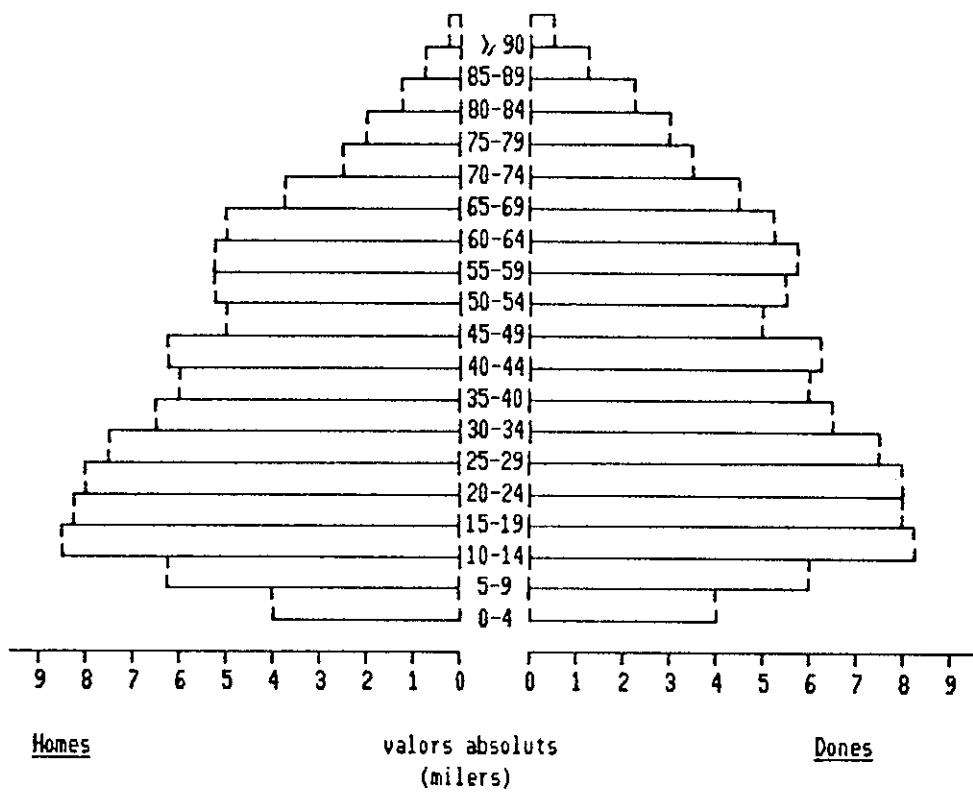
Les dades que s'utilitzaran són fonamentalment referenciades a la ciutat de Sabadell, però d'alguna manera són significatives i molt possiblement extrapolables al conjunt de la població de Catalunya, encara que alguna de les propostes siguin més fàcilment realitzables en àrees urbanes i es necessiti, per tant, una altra reflexió per a les àrees rurals, a causa de les seves diferents característiques.

LA VELLESA COM A MARGINACIÓ CREIXENT

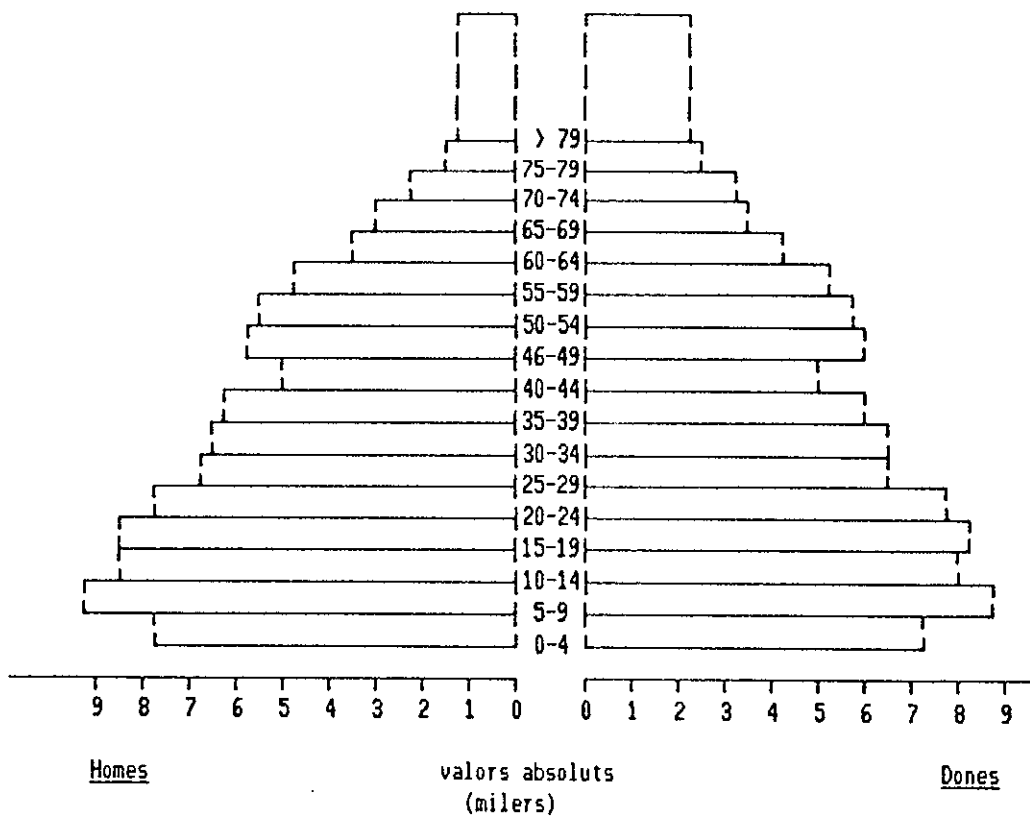
Es comunament acceptat que Catalunya està sotmesa a un procés accelerat d'envelliment de la població. La caiguda espectacular i sostinguda del nombre de naixements en els deu darrers anys, que de moment s'accentua, és espectacular. Alhora, l'allargament de l'esperança de vida fa que les piràmides d'edats tinguin modificacions que obliguen a reflexionar i a prendre mesures.

Es il·lustratiu examinar l'estructura de la piràmide d'edats de la ciutat de Sabadell i com va evolucionant en aquests anys:

PIRAMIDE D'EDATS. SABADELL 1-1-1988

PIRAMIDE D'EDATS. SABADELL 31-12-1981

De la simple anàlisi visual es constaten els dos fenòmens abans esmentats i és evident que si fa uns anys la qüestió escolar era un dels problemes més urgents que tenia el nostre País, a partir d'ara serà la necessitat de serveis de diferents tipus destinats a les persones majors de 65 anys, si no volem que la seva situació de marginació augmenti de manera espectacular.

Als fenòmens anteriors caldria afegir, d'una banda, l'aturada del moviment migratori i de l'altra, i com a conseqüència dels plans de reestructuració, l'aparició de les jubilacions anticipades, que provoca que moltes persones en aquesta situació, encara que menors de 65 anys, tinguin comportaments i actituds que corresponen als jubilats d'aquesta edat.

Al quadre que s'exposa a continuació es fa una projecció de la població de Sabadell fins a l'any 2000, en relació a les persones més grans de 64 anys, quadre que s'ha construït sota la hipòtesi del manteniment fins a la fi de segle d'un saldo migratori nul, del manteniment de les taxes de mortalitat actuals i d'una taxa de natalitat seguint la tendència a disminuir.

	Població de 65 i de més anys	Població de 65-69 anys	Població de més de 69 anys	A%	índex de vellesa
1985	21.245	6.741	14.504	100	45
1990	25.105	8.821	16.284	118	58
1995	29.318	9.831	19.487	138	70
2000	33.878	10.398	23.480	159	79

Tot i que la situació no és ni serà alarmant en els propers anys en termes de ciutat, sí que cal destacar que en els propers quinze anys es produirà un augment considerable de la població de més de 65 anys, gairebé un 60% més de l'existent actualment, i que l'índex de vellesa quasi es duplicarà, donada la forta reducció de natalitat que ja s'ha observat i que es continuarà produint en els propers decennis, o s'estabilitzarà en els baixos nivells actuals.

A nivell de Catalunya la situació és bastant més complexa, donat que d'acord amb les dades del Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya publicades al Full d'Estadística i Societat, amb les dades del Padró d'l d'abril del 86, la mitjana catalana d'índex d'envelliment és del 56,7 enfront del 45 que es dona a la ciutat de Sabadell, relatiu al mateix període.

No obstant això, cal destacar puntes, com es pot veure al quadre següent, d'índex d'envelliment del 108,3% a la Regió IX i del 83,2% a la Regió V. De fet, si ordenem les comarques veurem que el Vallès Occidental és l'antepenúltima i això vol dir que a la resta de Catalunya el problema es manifesta amb molta més intensitat que no a Sabadell i, en general, a l'antiga Regió I.

TAULA 5

DENSITAT I DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL PER GRUPS D'EDATS DE LA POBLACIÓ DE CATALUNYA. 1986.

	Nombre municipis	Altitud mitjana de les capitals municipals (m)	Superfície mitjana dels municipis (Km²)	Densitat comarcal (hab/Km²)	Grups d'edats %			Índex d'envelliment
					0-14	15-64	65 i més	
Baix Llobregat	27	110	17,6	1.105,8	25,7	65,9	8,3	32,3
Barcelonès	7	46	22,2	15.663,3	19,9	67,1	12,9	65,0
Maresme	30	75	13,2	679,0	23,8	65,0	11,1	46,7
Vallès Occidental	23	227	26,9	1.020,4	24,6	65,7	9,7	39,4
Vallès Oriental	42	270	19,4	282,6	24,8	65,7	9,4	37,9
Regió I	129	..	..	1.663,6	21,9	66,5	11,5	52,6
Alt Empordà	68	83	19,7	63,6	21,0	64,2	14,7	69,9
Baix Empordà	36	50	19,5	119,8	21,3	64,4	14,2	66,4
Garrotxa	21	353	35,0	61,8	17,4	65,7	16,5	92,9
Gironès	38	143	22,1	171,5	23,1	64,1	12,7	55,2
Selva	26	192	38,3	91,7	22,1	66,4	11,4	51,6
Regió II	189	..	..	97,5	21,6	64,8	13,5	62,3
Alt Camp	23	317	23,8	62,0	20,6	63,0	16,2	78,5
Alt Penedès	25	299	20,6	127,4	21,7	64,2	13,9	64,0
Baix Penedès	12	158	22,0	123,2	23,5	65,3	11,1	47,4
Garraf	8	108	32,7	279,9	22,8	65,4	11,7	51,3
Tarragonès	22	99	15,7	433,5	24,4	65,1	10,3	42,1
Regió III	90	..	..	183,5	23,1	64,8	11,9	51,3
Baix Camp	27	319	25,0	183,4	23,7	64,3	12,0	50,6
Conca de Barberà	21	580	30,4	28,7	18,4	62,6	19,0	103,2
Priorat	24	376	21,6	19,7	15,8	60,1	23,5	149,1
Ribera d'Ebre	14	103	59,0	28,7	19,3	62,5	18,0	93,1
Regió IV	86	..	..	66,2	22,1	63,6	14,2	64,2
Baix Ebre	14	71	74,1	65,5	20,4	63,5	16,1	79,1
Montsià	11	134	60,0	76,6	20,5	63,1	16,3	79,8
Terra Alta	12	385	61,7	18,2	16,2	63,3	20,3	125,6
Regió V	37	..	..	54,1	20,0	63,3	16,6	83,2
Cerdanya	16	1.231	34,1	22,3	19,9	65,3	14,5	73,1
Osona	47	656	25,4	93,9	21,1	66,1	12,7	60,2
Ripollès	24	999	43,0	30,7	17,7	66,0	16,7	94,3
Regió VI	87	..	..	56,3	20,3	66,0	13,6	67,2
Anoia	34	496	26,3	89,2	22,8	64,3	12,8	56,2
Bages	35	407	37,0	116,1	20,0	65,4	14,4	72,3
Berguedà	30	881	39,4	34,4	17,6	65,1	17,2	97,9
Solsonès	14	774	69,4	11,0	19,8	62,5	14,5	73,3
Regió VII	113	..	..	64,8	20,4	65,1	14,4	70,4
Garrigues	25	446	33,6	26,8	16,6	62,7	20,5	123,0
Noguera	35	344	52,6	24,5	18,2	63,7	17,8	98,0
Segarra	21	560	34,3	23,7	17,2	64,4	18,2	105,6
Segrià	42	223	35,0	116,2	21,2	65,2	13,5	63,5
Urgell	26	379	26,1	52,0	17,9	63,8	18,1	101,1
Regió VIII	149	..	..	52,4	19,8	64,6	15,5	78,5
Alt Urgell	19	798	76,1	13,0	17,7	65,0	17,2	96,9
Pallars Jussà	17	793	101,0	10,2	15,7	63,6	20,5	130,3
Pallars Sobirà	15	1.055	90,3	4,0	13,8	65,1	20,8	150,5
Val d'Aran	9	948	68,9	9,7	20,0	66,8	12,7	63,7
Regió IX	60	..	..	9,3	16,8	64,7	18,2	108,3
Catalunya	940	..	..	187,4	21,7	65,9	12,3	56,7

Fonts: Elaboració a partir de les dades de la taula 1.

J. Capellades, M. Falguera. *L'estructura sexe-edat de Catalunya, 1986*. CIDC. Estadística i societat. Fulls núm. 69 a 72. Barcelona, novembre 1987-febrer 1988.

Per tant, el problema és molt general i amb una tendència clara a increments molt notables i cal, doncs, examinar-ne algunes de les conseqüències.

Un percentatge d'aquests majors de 65 anys té avui greus problemes econòmics, assistencials, d'habitatge, de dependència i de solitud i és evident que la resposta de l'Administració és absolutament insuficient, a la vista del nombre de persones sense dret a pensió, que cobra només el FAS, la no universalització encara de la Seguretat Social, la inadequació dels habitatges per l'existència de barreres arquitectòniques o per manca de serveis, la quantitat de persones que viuen soles o amb d'altres també majors de 65 anys i la insuficiència de residències o d'altres serveis i equipaments per poder acollir-les.

D'altra banda, en aquests darrers anys s'ha produït un procés de desinternament d'avis, donada la inadequació de les estructures fins ara existents, que generava alts graus de dependència dels mateixos avis i també per la necessitat de negar el concepte "d'asil" que es tenia en relació a aquest tipus de servei, junt amb un elevadíssim cost per mantenir-ho. En els propers anys alguns factors faran que el problema s'agreugi i que el nombre d'avis amb dificultats, especialment econòmiques, augmenti. D'entre d'altres, destacaria:

1. La repercussió de l'actual Llei de Pensions que, en allargar el nombre d'anys necessaris de cotització, farà que un nombre de persones no hi tingui dret.
2. Les conseqüències de l'economia submergida d'aquests darrers anys, que si bé ha possibilitat treball durant aquest període, farà difícil de tenir dret a pensions -o a pensions dignes-, en no haver cotitzat a la Seguretat Social.
3. L'existència de col·lectius en situació d'atur crònic, com a conseqüència de la crisi econòmica, la dificultat del reciclatge de les persones majors de 45 anys i la irrupció en el mercat de treball de generacions que ocupen el segment més ample de la piràmide d'edats.

Mentrestant, la necessitat havia desenvolupat solucions atípiques, com ara baixes i/o invalideses provisionals, que pal·liaven momentàniament part del problema, però que amb l'acció de revisió i de major control que s'està produint, ens està mostrant la veritable magnitud del problema. (Cal recordar, per exemple, l'afer de les altes mèdiques que es va produir fa un parell d'anys a la mateixa ciutat de Sabadell.)

Aquest, doncs, és el problema. Davant d'ell constatem,

1. Manca o insuficient coordinació del conjunt d'administracions implicades.
2. La impossibilitat econòmica i conceptual d'una política de residències.

En relació al primer aspecte, s'ha de posar de relleu el problema de les anomenades competències concurrents, és a dir, aquelles que s'atribueixen a diverses administracions alhora. Es corre el risc que es dupliquin esforços o bé que es doni una resposta mancada de coordinació o insuficient o, fins i tot afegiria, amb el perill d'atendre aquells aspectes més espectaculars, en un procés de competència de cara a la galeria de les diferents administracions implicades. En aquest sentit, cal afegir que de les competències que corresponen a l'administració central, autonòmica i local, la Llei d'Ordenació Comarcal de Catalunya també dona competències en matèria de serveis socials als Consells Comarcals recentment creats.

En relació al segon, és evident que l'internament a residències sostreu l'avi del seu entorn social i familiar, el desarrela per tant; el fa depenent de l'organització interna de la residència, cosa que li resta autonomia i el col·loca en una situació clarament passiva, en una posició gairebé d'esperar la mort.

Finalment, destacar que, si bé en els últims temps, els mitjans de comunicació han posat de relleu alguns d'aquests problemes, no existeix encara un sentiment generalitzat de preocupació en aquest sentit. Així, en una recent enquesta d'opinió (finals del 88) sobre quins problemes té la ciutat de Sabadell, la problemàtica que estem examinant ni tan sols surt esmentada com a problema, malgrat que avui n'és un i molt important.

POSSIBLES PROPOSTES

Si es continua amb l'actual situació d'una relativa passivitat i d'una descoordinació evident entre les diferents administracions actuant, aflorarà i s'incrementarà la conflictivitat social i econòmica. La crisi del model de l'estat del benestar que es preconitza per part d'alguns i la importància quantitativa i qualitativa del problema, ha donat ja com a primera conseqüència que una de les reivindicacions que amb més pes es van plantejar a l'entorn de la vaga del 14-D hagi estat precisament els increments per als pensionistes i jubilats. Aquesta tendència, doncs, i a la vista dels fets que abans exposàvem, crec que s'accentuarà de manera notable.

Avui al País i a cadascuna de les ciutats, s'estan creant xarxes d'equipaments relativament estanques unes respecte de les altres. Així, apareix la xarxa d'atenció sanitària, varies de serveis socials, les culturals, les esportives, etc. Crec que cal racionalitzar i ordenar l'oferta dels diferents serveis. En aquest sentit crec que és necessari:

1. Contemplar els equipaments des d'una perspectiva sòcio-sanitària, a fi d'aconseguir una unitat de coordinació i programació de l'atenció social de la vellesa a nivell de la ciutat i en el context d'un únic programa multidisciplinar sota responsabilitat municipal.

Una part dels problemes que arriben als centres d'atenció primària-sanitaris tenen una clara vessant de serveis socials (problemes de funcionalitat o d'autonomia, de solitud, de somatització de problemes o de manca de recursos, etc.), que difícilment a nivell mèdic poden resoldre's si no se solucionen primer les causes, i a l'inrevés, moltes consultes de serveis socials d'avis que sol·liciten ajuts econòmics necessiten el complement de l'atenció sanitària. Amb això se simplificarien xarxes i es podria donar una resposta a la naturalesa multicausal de molts dels problemes.

La responsabilitat municipal té sentit des de l'òptica que, amb independència de la col·laboració dels diferents nivells de l'administració, és el municipi qui té més possibilitats de conèixer la realitat concreta, les persones, i d'altra banda, qui amb més facilitat pot demanar la col·laboració els ciutadans per ajudar a alleugerir el problema.

2. Atenció primària entesa com a conjunt de serveis, centres i equipaments, programes i activitats, que són un primer nivell d'atenció, descentralitzats, oberts a l'accés directe de la població i que intenten resoldre els problemes en el *mateix context* social, procurant de no substituir les funcions personals i col·lectives.

La manca d'un plantejament rigorós de l'atenció primària fa que moltes vegades s'hagin d'internar a residències, si és que aquestes existeixen, moltes persones pel sol fet de viure soles o disposar de pocs recursos, quan amb d'altres plantejaments podrien estalviar-se molts internaments, cosa amb la qual s'evitaria el desarrelament d'aquests avis; per aconseguir-ho caldria elaborar polítiques que intentessin incidir sobre les persones que, amb algun ajut, podrien seguir vivint a casa seva.

Programa d'habitatge, destinat a l'eliminació de barreres arquitectòniques dins les mateixes cases i un condicionament d'aquestes pensant en les necessitats de les persones grans.

Ajuts econòmics, en la línia d'una pensió mínima suficient, equiparable al salari mínim interprofessional, que superi definitivament les concepcions de l'actual SOVI o del subsidi del FAS. En aquesta línia són remarcables els avenços que s'estan produint a França i, dins de casa nostra, al País Basc.

Un programa sanitari específic per a la tercera edat, a partir dels centres d'atenció primària. En un estudi circumscrit a la ciutat de Sabadell, dels perceptors del subsidi del FAS, el 79,3% resultaven ser malalts crònics.

Ajuts personalitzats per afavorir l'autosuficiència. En aquest sentit és imprescindible materialitzar l'ajuda a domicili, un servei de menjador i un servei de companyia.

En aquest darrer capítol creiem que cal aconseguir una sensibilització especial de la ciutadania i sovint dels mateixos familiars de la persona gran, en el sentit algunes vegades experimentat, que la col·laboració entre el veïnat o fins i tot el compromís per raons ètiques o religioses de molts ciutadans podria facilitar que moltes persones poguessin romandre als seus domicilis, en el benentès que en casos de malaltia o d'agreujament de les seves condicions, poden ser traslladats a centres de la xarxa de l'atenció secundària.

En aquesta línia s'estan començant algunes experiències d'apadrinament d'avis, en les quals algunes persones es comprometen a visitar periòdicament l'avi o que aquest pugui dirigir-s'hi.

Una nova experiència que s'està iniciant és el servei d'atenció telefònica d'emergència, amb el qual els avis que viuen sols poden tenir un punt de connexió per solucionar situacions d'emergència, cosa que potencia el seu nivell de seguretat, fonamentalment a les nits.

3. Atenció secundària, entès com a conjunt de serveis normalment d'ordre residencial destinats a recollir les persones grans per raons o per causes econòmiques, de salut, socials o de manca d'autonomia, i que suposen un cert grau d'institucionalització.

En relació a l'atenció secundària, veiem tres tipus d'equipaments:

a) habitatges protegits: dins del propi barri on residien els avis, amb una o dues persones que els ajudin, amb uns espais comuns i d'altres d'ús individual de cada avi; es donen uns serveis mínims, com la bugaderia, vigilància, etc. i els avis participen activament fent part de les feines de la casa. Aquest model té l'avantatge que l'avi continua vivint al seu propi context, soluciona part dels problemes -solitud, etc.- i abarateix el cost en relació al cost residencial. En l'experiència de Sabadell resulta

un cost de 45.000 ptes. mes/avi, enfront de les 75.000 que costen les residències. Una possible via per aconseguir habitatges per a aquests usos seria la desafectació dels habitatges per a mestres, que responen a un altre moment i a unes altres necessitats.

b) Centres d'acolliment diürns: s'anaria a recollir l'avi al matí, que durant tot el dia pogués tenir un tractament gairebé residencial, però que a la nit pogués ser reintegrat a la seva llar, cosa que permetria donar resposta a moltes famílies que per situacions laborals o econòmiques no poden atendre l'avi i que veuen com a única sortida possible buscar una residència; així, d'aquesta manera, s'evitaria el trencament amb el nucli familiar que suposa l'internament.

c) Residències, que és on s'ha d'atendre globalment i oferir un lloc per poder viure. Creiem que ha de ser el darrer recurs a oferir i, en aquest sentit, contemplar les diferents modalitats o aspectes, com ara les residències assistides, els centres socio-sanitaris de llarga estada, les unitats de recuperació o convalescència, que d'alguna manera es pogués donar resposta als avis que estan en un procés de demència senil, grans invàlids o malalts terminals.

Per tant, és necessari una racionalització dels recursos i de les estructures, cal endegar un procés de conscienciació ciutadana i cal superar per inviable i com a últim extrem, la política residencial com a única sortida al greu problema que se'ns apropa.

Antoni Farrés i Sabater

1.- Preàmbul

La nació catalana té uns signes que la identifiquen: la llengua, la història, l'art, els costums... i, per damunt de tot, la voluntat d'un poble que vol ser una nació.

Tanmateix però, el nostre nacionalisme seria pobre, i incomplet, si no fóssim capaços de fer una Catalunya més igualitària i més justa. Les paraules del President Pujol són prou il·lustratives:

"Jo crec que els pobles són grans, no per la seva extensió geogràfica, ni per la seva riquesa ni per la seva població, sinó per la manera com tracten els marginats, aquells als quals la vida no ha somrigut i que d'una manera o altra apartem del nostre camí de cada dia. I no som conscients que aquestes persones valen tan com nosaltres, i sovint, fins i tot més que molts de nosaltres. El sentit cívic dels pobles no es manifesta amb paraules buides, sinó amb actituds responsables". (1)

Crec que, en el nivell del pensament i de les bones intencions, hi ha un consens general i un desig de transformar i organitzar el nostre país al servei de l'home, de tots els homes. Això no obstant, sovint, ni les prioritats polítiques, ni la conducta social, ni l'actuació de cada un de nosaltres van per aquest camí. Ésser solidari no és gens fàcil i encara menys ésser solidari amb els pobres i els marginats.

La nostra presentació pretén suscitar un debat que ens faci reflexionar sobre la solidaritat del nostre poble, i fer cinc propostes per a una Catalunya més solidària.

2.- A Catalunya hi ha pobresa

L'economia del nostre país ha millorat notablement els últims dos anys. L'ocupació creix a un ritme anual del 3 % encara que aquesta millora no s'ha traduït en un descens paral·lel de l'atur a causa del creixement intens de la població activa. L'augment de l'ocupació i de la productivitat ha fet possible que el PIB augmenti un 5,5 % el 1.987 i un 4,8 % el 1.988, un resultat que podem qualificar d'espectacular.

No obstant això, la llarga crisi del 1.975 - 1.986 ha deixat en la nostra societat uns senyals difícils d'esborrar: tenim un índex d'atur, el 18 %, que és el més alt d'Europa i l'estructura social esdevé cada vegada més injusta ja que la diferència entre els rics i els pobres augmenta en lloc de disminuir.

Segons la definició de pobresa de la CEE, que considera pobres aquelles persones que tenen ingressos inferiors a la meitat de la renda per càpita del país on viuen (2), a Catalunya, gairebé, una quarta part de la població és pobre ja que hi ha 1.300.000 persones (3) que no arriben a ingressar 30.000 pts. al mes. A la ciutat de Barcelona hi ha 15.000 persones de més de 65 anys que viuen només amb les 19.450 pts. del FAS i, d'aquestes persones, 2.500 viuen soles. Al voltant de Barcelona existeixen nuclis de població absolutament marginats: a la pobresa econòmica s'hi afegeix un gran dèficit cultural que la fa, en la pràctica, insuperable. Al barri de la Mina, per exemple, hi viuen 18.000 persones de les quals un 25 % no saben llegir ni escriure.

3.- Les causes. L'efecte Mateu

El fet - i això té validesa per a tot Europa - que l'augment del nivell de vida de la població no hagi servit per aconseguir una societat més igualitària i més justa, una societat on la renda sigui més ben distribuïda, constitueix una paradoxa difícil d'explicar. Per què en una societat més rica en general, la distància entre rics i pobres va augmentant ?.

Als polítics els preocupa el fracàs de la política social europea, tot i que es considera la política més avançada i progressista del món. Més del 10 % de les famílies de la CEE es troben en una situació de pobresa. A Espanya el percentatge és del 20 %.

Quines són les causes d'aquest fracàs ?.

La 24a conferència internacional de Benestar Social (4) assenyalava una de les causes més significatives: Una legislació social, per molt bona que sigui, pot ser en la pràctica tremendament injusta i discriminatòria, perquè concedeix privilegis a aquelles persones que tenen capacitat per desenvolupar-se en una legislació complexa, en un dret complicat, i que disposen de mitjans econòmics per sufragar les despeses d'un expert, i en canvi discrimina els qui no tenen aquesta possibilitat, que són, precisament, aquelles persones que més necessitat en tenen. Si no es té, doncs, una posició socio-econòmica relativament bona, la major part dels avantatges socials que ofereix la societat no són assequibles. El sociòleg belga Herman Delceck l'anomena "l'efecte Mateu" per aquell verset de l'evangeli que diu "a aquell qui té, li serà donat, i en tindrà de sobres; i a qui no té, fins allò que té li serà pres". (5)

Un exemple preocupant del que acabem de dir és l'incompliment de la legislació social que protegeix els drets dels infants. L'explotació dels nens és un fet indigne i abusiu que té una gravetat especial perquè la pateixen uns éssers indefensos. I que per ells mateixos no estan en condicions d'exigir el compliment de les lleis. La declaració de les Nacions Unides de 1.986 sobre els principis socials i legals relacionats amb la protecció i benestar dels nens, gairebé no es compleix en cap país (6). Així ho varen reconèixer els 80 països que van assistir a l'esmentat Congrés de Berlín. A casa nostra els parlamentaris haurien de vetllar pel compliment de la resolució 37/1 del Parlament de Catalunya del 10.12.81, sobre els drets de la infància.

Un altre exemple: a França, un dels països on les enquestes són més fiables, un 25% dels parats que no perceben pensió d'atur, és perquè no l'han demanada, sis sobre deu perquè els és difícil moure's en el terreny de les sol·licituds a l'administració. Les persones de més de 40 anys, que no tenen sinò estudis primaris són les que majoritàriament no ho han demanat (7).

En aquestes circumstàncies, i malgrat que Europa, en general, s'ha dotat d'una legislació social avançada, no és gens estrany que hi hagi, com a Catalunya, extenses bosses de pobresa, que contrasten amb l'augment de la renda mitjana per càpita de la població.

Però cal remarcar que en el nostre país la pobresa té una dimensió que sobrepassa el doble de l'existent a Europa i que els casos de indigència són incomparablement més greus perquè els nostres serveis i ajudes socials són molt inferiors en quantitat i en qualitat.

No creiem oportú, en aquesta ponència, fer una anàlisi de la política macro-econòmica del govern, però si remarcar que la política basada gairebé en un sol objectiu - la lluita contra la inflació - la considerem un error que a més implica una certa injustícia. Una política econòmica, excessivament restrictiva, contribueix a mantenir un elevadíssim índex d'atur que difícilment es pot justificar al·legant resultats positius a llarg termini.

En la nostra ponència, doncs, volem només presentar algunes propostes que a parer nostre poden fer que la societat esdevingui més justa i solidària.

4.- Algunes propostes per una societat més justa i solidària.

N'assenyalaré solament tres, encara que això representa deixar en el tinter temes de tanta transcendència com l'atur, la sanitat, la joventut, la vellesa, els infants, l'analfabetisme, els minusvàlids, etc. temes tots que exigeixen per una raó de justícia la solidaritat de les institucions i dels ciutadans.

Proposta primera

Hi ha persones que no disposen de cap entrada fixa: ni sou, ni pensió. I persones que reben pensions amb les quals no es pot sobreviure.

Cal instar al Govern que atorgui (o complementi) una Renda Mínima garantida (R.M.G.) o una Pensió Mínima Assistencial a les persones i famílies que estiguin en aquestes condicions. Una pensió que garanteixi el cobriment de les necessitats bàsiques d'alimentació, vestit, habitatge, etc.

A Espanya hi ha 2.000.000 de famílies amb una renda inferior a 30.000 pts. mensuals. Com a primer pas caldria garantir aquesta quantitat a tots els que es trobin en aquestes condicions. En cas d'una parella aquesta quantitat s'hauria d'incrementar en un 50 % i a més 5.000 pts. per cada fill. (8)

Com a complement a la pensió mínima assistencial convindria exigir, quan fos possible, una contraprestació de treball al servei de la col·lectivitat, o de formació.

Els vells del FAS que actualment disposen d'una pensió de 19.450 pts. mensuals es beneficiarien d'aquesta mateixa pensió.

Si el Govern accedís a la nostra proposta no faria altra cosa que allò que ja estan fent la major part dels països de la CEE i que recentment ha legislat el Govern Basc.

La nostra proposta no és gens utòpica. L'any passat a Brussel·les, en la cloenda del Fòrum Europeu contra la pobresa (9) i amb l'assentiment del Comisari Sr. Marín que hi era present, el Director General de la Seguretat Social D. Adolfo Jiménez, va anunciar per abans de 1.989 la nova llei de la seguretat social, on es preveia una mesura semblant a l'esmentada "el colchón único de renta mínima", segons paraules del Sr. Jiménez. No obstant això, ara per ara la llei encara no ha estat presentada al Parlament. Sembla, doncs, que porta un retard de sis mesos, i no sabem quan ni com sortirà. (10)

Malauradament la insuficiència de mitjans econòmics, no traspassats, fa inviable una llei semblant a Catalunya, però sí que és possible per el Govern Espanyol.

Com a orientació del que altres governs europeus fan sobre aquesta qüestió relaciono en l'annex 1 els ajuts que concedeixen els diferents Lands d'Alemanya Federal, i en l'annex 2 els ajuts que concedeix un país petit com Luxembourg.

Proposta segona

El dret a l'habitatge és un dret fonamental recollit en l'article 47 de la Constitució.

Perquè aquest dret no quedi en una simple exposició de principis cal una legislació que faciliti l'accés a l'habitatge a les classes més dèbils. Recomanem una actuació en dues vessants: la concessió de crèdits a llarg termini i a interès reduït per a l'adquisició de pisos, i la construcció d'habitatges per la mateixa administració.

El reial decret aprovat pel govern el 3 de març d'enguany (10) assenyala un avenç en aquesta direcció però és insuficient en contingut i mitjans econòmics. El decret preveu invertir una quantitat màxima de recursos de 340.000 milions de pessetes de les Entitats de crèdit públiques i privades, i poden acollir-s'hi aquelles que tenen ingressos inferiors a 5 vegades el salari mínim interprofessional. La quantitat màxima d'habitatges usats que poden ser bonificats és de 15.000 unitats (11), i l'interès del 7,5 %.

És evident que 15.000 habitatges per a tota Espanya és insuficient, si tenim en compte que l'any passat, només a Barcelona, hi va haver uns 5.000 desnonaments.

Si al Govern no li sembla aconsellable augmentar els préstecs destinats a l'habitatge hauria valgut més reduïr el límit dels ingressos

de les persones que desitgin acollir-se al préstec a 2 o 3 vegades el salari mínim interprofessional, amb la qual cosa s'haurien afavorit les persones d'ingressos més baixos.

Proposta tercera

El principi de subsidiaritat és garantia d'una gestió més eficaç.

Proposem que l'Administració Pública subvencioni les Institucions privades sense ànim de lucre que presten serveis socials, i que ho faci sota un marc general d'actuació i amb els controls que corresponguin.

Les institucions privades són més àgils en el seu funcionament, menys burocratitzades, més eficaces, i presten uns serveis més particularitzats, més a prop del ciutadà.

El principi de subsidiaritat no eximeix l'Administració de complir les seves obligacions, moltes de les quals no pot fer la iniciativa privada. L'Administració, però, ha d'ajudar, ha de fer possible, que els ciutadans s'autoajudin.

En la Conferència Internacional de Berlín ja esmentada abans aquest criteri era compartit per gairebé tots els païssos.

Les lleis, per exemple, d'Alemanya Federal "la llei Federal de l'assistència Social" i "la llei de Beneficiència Juvenil" estipulen que l'Estat no crearà institucions d'acció social, a no ser que el sector privat no sigui capaç de fer-ho. O sigui l'Estat delega determinades activitats socials al sector privat, sempre que disposin d'institucions apropiades:

La família - l'entorn més pròxim a la família - els veïns - la beneficiència privada i un darrer lloc a l'assistència social pública.

L'aplicació del principi de subsidiaritat augmenta la responsabilitat dels ciutadans en els deures socials que els corresponen. L'assumpció d'aquesta responsabilitat és la millor garantia d'una autèntica solidaritat. Solidaritat que implica el respecte a la dignitat i igualtat de la persona humana, i que comporta no sols un deure de caritat sinó de justícia.

També els sindicats haurien de solidaritzar-se i ajudar els marginats i no limitar les seves reivindicacions al món laboral. A Berlín la resolució de la Comissió X, va ser molt taxativa:

"Recomanem insistentment que els sindicats s'ocupin dels problemes dels treballadors marginals, desocupats, dones, treballadors, gent gran, grups minoritaris, minusvàlids... Els sindicats avui més que mai haurien d'assumir un paper important i responsable en pro dels grups més dèbils tant dins com fora del mercat laboral. A més haurien d'esforçar-se a cooperar amb les organitzacions de benestar social".

Finalment a més d'ajudar la iniciativa privada, l'Estat hauria de desgravar fiscalment els ajuts prestats a les entitats sense finalitat de lucre, pels particulars i d'altres personalitats jurídiques. D'aquesta manera ho fan la majoria dels països de la CEE i abans es feia també en el nostre país.

5.- La solidaritat entre els països d'Europa

La solidaritat dels catalans i dels ciutadans de la resta de l'Estat cal considerar-la des d'una perspectiva europea, si tenim en compte que l'any 1.992 s'haurà instaurat l'Europa Unida i la lliure circulació de persones i mercaderies serà ja una realitat.

De la mateixa manera que en el nostre país hi ha una preocupant i creixent diferenciació entre rics i pobres, a Europa existeixen també països rics i països pobres.

Segons dades de l'OCDE, 6 països (Dinamarca, Alemanya, Luxemburg, França i Holanda) disposen d'una renda mitjana per càpita que va de 16.000 a 12.000 \$ per habitant, 4 països (Bèlgica, Itàlia, Anglaterra i Irlanda) d'una renda que va de 11.000 a 7.000 \$ i tres països (Espanya, Grècia i Portugal) entre 6.000 i 3.000 \$ habitant.

Els països pobres de la pròspera Europa són, doncs, Irlanda, Espanya, Grècia i Portugal i ens separa dels altres països un "gap" important. La diferència de renda de Catalunya en relació a la resta de l'Estat (aprox. un 15 %) no canvia substancialment les coses.

Aquest desigualtat tan gran en la distribució de la riquesa va motivar que Giulio Andreotti en el 30è aniversari de la firma del tractat de Roma fes als països del Mercat Comú una crida a la solidaritat.

Les seves paraules van ser d'una gran duresa "si no som capaços de reduir la gran diferència de renda que existeix entre els països de la CEE i fem una Europa socialment i econòmicament més igualitària, l'acta única de 1.992 serà un autèntic fracàs perquè els països rics seran més rics i els països pobres més pobres".

La raó és evident. L'any 1.992 no hi haurà fronteres, també hauran desaparegut les barreres no aranzelàries, i les mercaderies circularan lliurement sense limitació ni protecció de cap mena. Aleshores la lluita pel mercat serà fortíssima i els països pobres ho faran amb desigualtat de condicions en relació als països rics, els quals disposaran d'una infraestructura molt més bona. En aquestes circumstàncies Catalunya no podrà competir en el sector industrial i, a poc a poc, pot esdevenir un país colonitzat, un país condemnat a viure del turisme i el lleure dels nostres veïns europeus. Una perspectiva no gens engrescadora.

I és per això que em permeto suggerir unes propostes per una Europa més solidària i per una Catalunya més europea.

6.- Propostes per una Europa més solidària

Proposta quarta

Queden només quatre anys per aplicar íntegrament l'Acta única Europea. Durant aquest curt període el nostre país ha de fer un esforç immens de creixement i d'adaptació. La tasca és difícil gairebé impossible. Probablement no aconseguirem acostarnos al nivell econòmic dels altres països.

Portem només dos anys creixent per damunt del 5 % (PIB) i això ha estat suficient perquè la infraestructura faci figa pertot arreu. És com si portéssim un vestit que se'ns ha fet petit i rebenta per totes les costures.

Tanmateix nosaltres sols no serem capaços de mantenir aquestes tasques de creixement. Necessitem l'ajut dels altres països de la Comunitat.

D'això, n'hem de ser conscients i acceptar-ho amb sensatesa. Les actituds de prepotència i pretensió no condueixen enlloc. La conseqüència és lògica: Hem de demanar insistentment, i quan calgui exigir, que la CEE doni suport al nostre esforç de desenvolupament i ens hi ajudi. Hem de recórrer als fons estructurals; al fons social europeu; a les ajudes per a la formació professional i l'accés dels joves a l'ocupació; les ajudes a l'alfabetització i als programes de lluita contra la pobresa, etc.

Ara per ara no demanem ni exigim prou aquesta solidaritat dels altres països de la CEE, perquè ens considerem autosuficients. L'orgull ibèric ho fa molt difícil: Aquests programes d'ajut són per a Grècia i Portugal, nosaltres estem molt per sobre i ens sentim capaços de conquerir Europa !

Vaig assistir a Brusselles a la reunió del Comitè espanyol, en el segon programa de lluita contra la pobresa. Allà vaig demanar un augment considerable de l'ajut que rebia Espanya. Vaig haver de desistir perquè els responsables espanyols consideraven que ja rebíem més que no ens tocava. Per aquest camí no anirem enlloc !.

Ens queixem que el nostre pressupost no està equilibrat. Perquè no demanem que se'ns eximeixi de les despeses de defensa i d'armament durant aquests primers anys d'adaptació ?. Hi ha qui creu que això atempta contra la dignitat del nostre país !

La nostra proposta consisteix en demanar a la CEE l'ajut que necessitem. Ho podem exigir per justícia i solidaritat.

Proposta cinquena

La infraestructura del nostre país, repeteixo, no esta preparada per a l'entrada a la CEE i ens és absolutament necessària si volem competir en igualtat de condicions.

Els transports: ferrocarril, carretera, avió. Les telecomunicacions: correu, tèlex, fax. Res no hi ha que funcioni bé. L'ensenyament professional i universitari. La investigació... la llista és interminable. Tampoc el marc laboral i financer no es semblant al d'Europa.

En aquestes circumstàncies, amb aquesta infraestructura, és impossible que les nostres indústries puguin competir eficaçment en el mercat europeu. Només poden fer-ho les que són filials o tenen un suport logístic d'altres empreses forànies.

Sembla que el Govern ha entès, finalment, l'absoluta necessitat d'una infraestructura adequada i el pressupost de 1.989 contempla per primera vegada un impuls en aquest sentit. Això ho havíem d'haver fet ja fa anys. Ens hem decidit a fer-ho en un moment en què el pressupost gairebé no ho permet perquè el dèficit ens porta de nou cap a la inflació.

La proposta que fem és la de no retrocedir en el camí que enguany hem iniciat de millora de les infraestructures del país, ans el contrari impulsar-lo al màxim. Per evitar que aquesta inversió estructural ens porti cap a la inflació i a l'atur cal reajustar el pressupost eliminant tota la despesa que no sigui absolutament necessària. I sobretot ajornar les despeses d'armament per a temps més propicis.

- (1) Jordi Pujol i Solei. Pròleg del llibre "T'ho devia, Joan", de Josi Llorens i Martí. Barcelona. Perramón Ediciones, S.A. 1.987
- (2) En el supòsit d'una unitat de consum formada per diferents persones s'apliquen els següents índexs: Adult 1 - Conjuge 0,7 - jove menys 15 anys 0,5- Així un matrimoni amb dos fills menors $1+0,7+0,5+0,5 = 2,7$.
- (3) Segons el Mapa de la Pobresa a Catalunya que esta realitzant la Generalitat de Catalunya hi ha 379.100 famílies - 1.330.000 persones que afirmen poder arribar difícilment a final de mes. D'aquest col·lectiu hi ha 113.900 famílies - 400.000 persones un 6,7 % que es troben amb recursos escassíssims per sobreviure i que haurien d'ésser objecte d'ajuda molt prioritària.
- (4) 24 Conferencia Internacional de Benestar Social ICSW Berlín 31 Juliol - 5 agost 1.988.
- (5) Evangeli de St Lluc (13, 12).
- (6) "Declaració de les Nacions Unides sobre els Principis Socials i Legals Relacionats amb la Protecció i Benestar dels Nens i especialment pel que fa a llur Ubicació en les Famílies i a l'Adopció a Nivell Nacional i Internacional" desembre 1.986.
- (7) "Grande pauvreté et precarité économique et social" Rapport présenté au nom des affaires sociales par Mr Joseph Wresinsky. París 3.2.1987.
- (8) La Conselleria de Treball de la Generalitat de Catalunya ha fet un estudi provisional i aproximat de la quantitat en pessetes que representaria per a Catalunya la Renda Mínima Garantida (R.M.I.) limitant-la al col·lectiu més necessitat indicat en la nota (3) de 113.900 famílies 400.000 persones. Es considera un RMI de 30.000 pts. sense cap complement per als fills.

Es dedueixen de les 113.900 famílies les 36.902 persones del col·lectiu del FAS (19.450,- pts) i resten 76.998 famílies o sigui 270.000 persones.

Així, doncs, els beneficiaris de la R.M.G. serien preferentment dos grups de persones:

- 1) Els beneficiaris del FAS als quals se'ls hauria de complementar la pensió assistencial en $10.450 \times 12 = 125.400$ pts. o sigui un total de $125.400 \times 36.902 = \underline{4.627 \text{ millones}}$.

A aquesta xifra caldria afegir les persones grans que no tenen cap ingrés, però que encara no han complert l'edat reglamentaria per ésser beneficiaris del FAS. -

- 2) Els aturats sense subsidi d'atur és a dir $76.998 \times 30.000 \times 12 = \underline{27.719 \text{ milions}}$.

Per tant el total a subvencionar seria de 32.346 milions de pessetes, quantitat que representa el 4 % del pressupost global de la Generalitat per al 1.989.

A més l'estudi de la Generalitat preveu un complement de 5.000 pts. per als fills i persones a càrrec d'aquestes famílies, la qual cosa representa aproximadament un augment de 10.000 milions de pts. any.

- (9) Forum Europeu contra la pobresa. Brusseles 31 maig - 2 juny 1.988. Reunió balanç sobre el segon programa comunitari de lluita contra la pobresa.
- (10) L'informe del Secretari General Tècnic del Ministerio de Asuntos Exteriores D. José A. Griñan Martinez de fecha 22.11.1988 sobre el DICTAMEN NEL VAN DIJK (document Parlamentari Europeu per l'establiment d'un Subsidi Universal Garantit) és prou clar pel que fa a les intencions del Govern: "Está en elaboración un proyecto de Ley de Pensiones no contributivas que supondrá la instauración de un régimen de asistencia para todos los ciudadanos que acrediten situación de necesidad, aunque no estén amparados por el Sistema de Seguridad Social".

i més endavant en el mateix informe es diu:

"Por lo que se refiere al Ministerio de Trabajo y Seguridad Social español, como se ha dicho, está en marcha un plan de acción para el período 1987-1990 y entre los principios programáticos del mismo está la organización de un nivel no contributivo de prestaciones económicas que persigue la universalización del campo subjetivo de protección social de forma paulatina para hacer realidad el principio universal consagrado en el artículo 41 de la Constitución Española".

- (11) Real Decreto 224/1989 de 3 de Marzo, sobre medidas de financiación de actuaciones protegibles en materia de vivienda.
- (12) Orden del 4 de Marzo de 1.989 por la que se determina para 1.989 el módulo y su ponderación para las viviendas de protección oficial acogidas al Real Decreto-Ley 31/1978 de 31 de octubre y para las actuaciones protegibles contempladas en el Real Decreto 224/1989 de 3 de Marzo.

Francesc Borrell
president de Família i Benestar Social

NORMES SEGONS EL PAR. 22 DE LA LLEI FEDERAL D'AJUT SOCIAL.

Al territori federal i a Berlin Occidental (Vàlid 1-9-88).

Regelsätze nach § 22 des Bundessozialhilfegesetzes im Bundesgebiet und in Berlin (West) (Stand: 1. September 1988)

Land	gültig ab	Haushalts- vorstände und Allein- stehende DM	Haushaltsangehörige				
			bis zur Vollendung des 7. Lebens- jahres DM	vom Beginn des 8. bis zur Vollendung des 11. Lebens- jahres DM	vom Beginn des 12. bis zur Vollendung des 15. Lebens- jahres DM	vom Beginn des 16. bis zur Vollendung des 21. Lebens- jahres DM	vom Beginn des 22. Lebensjahres an DM
1	2	3	4	5	6	7	8
Baden-Württemberg	1. 7. 1988	418	187	270	312	374	333
Bayern							
Mindestbeträge ¹⁾	1. 7. 1988	404	182	253	303	364	323
Bremen	1. 7. 1988	418	187	270	312	374	333
Hamburg	1. 9. 1988	426	192	277	320	383	341
Hessen	1. 9. 1988	418	187	270	312	374	333
Niedersachsen	1. 7. 1988	400	180	260	300	360	320
Nordrhein-Westfalen	1. 9. 1988	414	188	269	311	373	331
Rheinland-Pfalz	1. 9. 1988	410	185	267	308	369	328
Saarland	1. 9. 1988	403	181	262	302	363	322
Schleswig-Holstein	1. 7. 1988	403	181	262	302	363	322
Berlin (West)	1. 7. 1988	424	191	278	318	382	339
rechnerscher Durchschnitt		412	185	268	309	371	330

¹⁾ Von der obersten Landesoberbehörde festgesetzte Mindestbeträge. Die Höhe der Regelsätze bestimmen die örtlichen Träger der Sozialhilfe.

- 1) LAND (Estat federal).
- 2) Vàlid des de ...
- 3) Caps de família i persones que viuen soles.
- 4) Familiars fins als set anys d'edat.
- 5) Familiars des d'els 8 als 11 anys d'edat.
- 6) Familiars des d'els 12 als 15 anys d'edat.
- 7) Familiars des d'els 16 als 21 anys d'edat.
- 8) Familiars de 22 anys d'edat en endavant.

Cal sumar-ho a
l'import de la
columna 3.

Còmput del terme mitjà

A Bayern (Baviera) les autoritats locals poden fixar imports superiors.

Article 3 de la loi sobre Renda Mínima Garantida (RMG)
del 10.7.1986 modificant la loi del 30.7.1960- LUXEMBOURG

D  termination du revenu minimum garanti

Art. 3.- (1) Le revenu minimum mensuel garanti pour une personne seule est fix     quatre mille neuf cents francs.

(2) Lorsque deux ou plusieurs personnes dont chacune aurait individuellement droit au revenu minimum garanti vivent en communauté domestique, le montant prévu sous (1) est augmenté de mille huit cents francs pour la seconde personne et de mille cinq cents francs pour chaque personne à partir de la troisième.

(3) Pour chaque enfant mineur ayant droit à des allocations familiales, qui vit dans la communauté domestique et dont la condition de résidence prévue à l'article 2 (1) a) est remplie dans le chef de l'un des parents, le montant sous (1) est majoré de sept cent cinquante francs.

(4) Lorsqu'un ayant droit est atteint d'une impotence prononcée nécessitant l'assistance et des soins constants qui lui imposent des frais spéciaux, le montant sous (1) est majoré de mille trois cent soixante-dix francs.

(5) Lorsqu'une ou plusieurs personnes vivent en ménage commun avec leurs ascendants ou descendants qui eux-mêmes ne peuvent pas invoquer les avantages de la présente loi, le revenu minimum garanti est fixé pour la première personne à trois mille francs et pour chaque personne subséquente à mille cinq cents francs, le tout sans préjudice des dispositions de l'article 6 sous (2) et de l'article 8 ci-après.

(6) Les montants pr  vis  s correspondent au nombre indice cent du coût de la vie et sont adaptés suivant les modalités applicables aux traitements et pensions des fonctionnaires de l'Etat.

(7) Les montants prévus ci-dessus peuvent être augmentés, en une ou plusieurs étapes, par règlement grand-ducal à prendre sur avis du Conseil d'Etat et de l'assentiment de la commission de travail de la Chambre des députés, jusqu'à concurrence de vingt-cinq pour cent.

Art.4.- Les prestations à allouer en vertu de la présente loi consistent dans un complément correspondant à la différence entre le revenu minimum garanti, tel que défini à l'article 3, et la somme des ressources dont les membres de la communauté domestique disposent, dénommé par la suite "le compl  ment".

III Jornades

El nacionalisme català a la fi del segle XX

Igualada

Ponència: la política nacional

EL NOU ORDRE DEMOCRÀTIC

I LA NOSTRA PLENITUD NACIONAL

JOAN TUDELA

La dècada dels anys noranta, si Déu vol, podem arribar a construir un nou escenari internacional, que faci possible que el segle XXI sigui el segle de l'ordre democràtic mundial. La revolució francesa, que hauríem d'anomenar revolució europea, el bicentenari de la qual celebrem enguany, inaugura una època, que madura al llarg del segle XIX, i que condueix al desordre democràtic. Les dues respostes europees al desordre democràtic, totes dues totalitàries, són l'ordre nazi-feixista i l'ordre comunista, que coincideixen amb el fenomen, fins aleshores inèdit, de la irrupció de les masses en la vida política. L'evolució de Catalunya i d'Espanya fins a l'any 1945 és plenament europea. El governant Prat de la Riba i el dictador Primo de Rivera representen, respectivament, la gestió liberal del desordre democràtic i la solució totalitària al desordre democràtic, però tots dos són ben europeus. El president Macià i el president Companys, dos homes que es van formar com a agitadors polítics, encarnen el que podríem anomenar el lerrouxisme catalanista, és a dir, el catalanisme de masses, i són, també, ben europeus. El primer Franco, el que va des de l'alçament militar de 1936 fins a l'acabament de la segona guerra mundial el 1945, és el feixisme espanyol equiparable als feixismes europeus de l'època.

És a partir de 1945, quan els aliats victoriosos inclouen Espanya a la seva zona d'influència, però l'exclouen de l'alliberament democràtic d'Europa, que ens distanciem d'Europa per emprendre un camí tercer-mundista. El règim franquista, aleshores, en comptes d'optar per fanatitzar Espanya, com havia fet Hitler amb Alemanya, opta per corrompre Espanya, a l'estil de les dictadures iberoamericanes. Una part notable de l'oposició antifranquista s'emmiralla en països del Tercer Món, com Cuba o Algèria.

Mica en mica, però, l'economia, la societat i, a la llarga, la mentalitat, a Catalunya i a Espanya, retornen a la dinàmica europea. Retorn que, un cop el franquisme va morir de vell i l'Estat democràtic i autonòmic s'ha consolidat, culminarà l'any 1993, en què serem europeus a tots els efectes.

I com a europeus, per tant, ens haurem de sentir hereus de la llavor de l'ordre democràtic que va sembrar l'Europa occidental -Espanya exclosa- a partir de 1945. Ja ha quedat enrera el nazi-feixisme europeu, i l'epílog que va representar el mac-carthisme nord-americà, que dura fins el 1954; també ha quedat enrera l'estalinisme soviètic, que mor el 1953. L'Europa de l'Est i la de l'Oest tendim a retrobar-nos. La Unió Soviètica sobretot, però també la Xina i altres règims comunistes del Tercer Món, prenen consciència de la necessitat ineludible de liberalització econòmica i de pluralisme polític. El continent iberoamericà va oblidant el malson dels règims dictatorials. El desenvolupament i la democratització de les societats del Tercer Món, així com la cooperació solidària entre el Nord ric i el Sud pobre del planeta, els percep cada cop més l'opinió pública internacional com a coses tan inajornables com la destrucció de l'armament nuclear i la limitació de la cursa d'armaments. Els Estats Units podrien arribar a superar la idea de sentir-se el melic del món i, si més no, ja s'han adonat que no poden basar el tracte amb la resta del món en l'agressivitat imperial. No tot són flors i violes, és cert. El fanatisme islàmic, per exemple, és una de les notes negres del panorama actual. Però el context global d'avui dia ens permet de concebre la possibilitat, la necessitat i l'esperança d'un nou ordre democràtic mundial. És en aquest context que nosaltres els catalans hem d'inscriure la nostra política nacional, sense perdre mai

el context de vista, que és l'única manera de ser normals, i de no caure ni en l'altivesa ni en l'acomplexament.

ELS NOUS PROBLEMES DE LA DEMOCRÀCIA

L'ordre democràtic dels anys noranta i, més enllà, l'ordre democràtic del segle XXI, que és un projecte viable, necessari i fins i tot engrescador, presentarà però tres problemes molt seriosos. L'un és el perill de la sedimentació de la societat dels dos terços. Si el terç dels marginats queda fora de la legalitat jurídica, política i econòmica del nou ordre democràtic, si no s'hi integra plenament, la nostra democràcia serà incompleta, fràgil, fictícia. L'altre problema possible és que la societat civil, que fins ara ha sigut una cosa pròpia i exclusiva de la cultura occidental, però que, si les coses van bé, s'estendrà també als països que fins ara han tingut un règim comunista i als del Tercer Món, la societat civil, diem, l'ofeguin l'omnipresència i l'omnipotència de les administracions públiques. Sense un equilibri de forces entre l'àmbit oficial i l'àmbit civil, l'ordre democràtic, senzillament, no seria possible. El tercer problema, que no se'n parla gaire però que és molt important, és saber qui s'ocupa de defensar els interessos de caràcter general, qui es preocupa dels temes generals. Hem de tenir present que fins i tot si imaginem l'escenari optimista d'una societat plenament integrada, o sigui, sense marginats, en la qual, a més a més, la societat civil gaudeix d'una gran empena i vitalitat, fins i tot aleshores persistiria aquest problema. Perquè? Doncs perquè la suma dels -legítims- interessos parcials no dona com a resultat la defensa d'aquells interessos generals que, a la llarga, afecten tothom, però que, de manera immediata, no afecten cap grup en particular. Per exemple, el creixement demogràfic, que en algunes societats

desenvolupades és insuficient, i en altres societats tercermundistes és excessiu. Per exemple, l'ecologia, que no podem malmetre fins al punt de posar en perill la vida al planeta Terra, que és la nostra petita però per ara única llar a l'univers. Per exemple, la identitat nacional, que, un cop superada la falera de l'edificació dels Estats-nació, i havent deixat una mica enrera els totalitarismes uniformitzadors, apareix, la identitat nacional, com la millor garantia del manteniment del patrimoni cultural de la humanitat, que és naturalment plural, i com el marc d'arrelament social més natural per a les persones, a partir del qual podem relacionar-nos, de manera receptiva i activa alhora, amb el conjunt de la humanitat.

Així, doncs, qui és que ha de defensar els interessos generals? Qui és que ha de defensar la identitat nacional? Una resposta possible seria dir que han de ser els militants ideològics, és a dir, les minories de convençuts, els més solidaris, els més ecologistes, els més nacionalistes. Els militants ideològics, o sigui, els qui, des de la societat civil, de manera generosa i sovint abnegada, es preocupen dels temes generals no fan cap nosa, sinó que fan un gran servei, però la capacitat real d'influència que tenen és i serà sempre insuficient. Els qui s'han d'ocupar dels temes generals i, en concret, de la defensa de la identitat nacional són, sobretot, els partits polítics. Necessitem que els nostres partits polítics siguin més forts i que facin una política més nacional, perquè nosaltres els catalans som una nació insuficient; no gaudim, com gaudeixen altres pobles, d'una consistència nacional suficient; a més a més, des de l'Edat Mitjana, no tenim -ni ens cal- un nacionalisme excessiu, expansiu, agressiu com el d'altres nacions.

Una política més nacional, en el context de l'ordre democràtic naixent, hauria de contemplar de manera exhaustiva tots els aspectes que afecten la vida dels nens i nenes i dels homes i dones de Catalunya, respectar l'herència de les generacions que ens han precedit, preparar el camí de les generacions que han de venir, i no oblidar l'ecologia de la nostra terra nacional. Perquè de nacional ho és tot. Però com que de tot i alhora no podem enraonar, cal que ens centrem en aquells aspectes de la nostra política nacional més lligats a l'especificitat catalana i a la cohesió social de Catalunya.

EL PAPER DELS PARTITS POLÍTICS

Els partits polítics són, doncs, els reis de la situació, i convé que sigui així. Ens hi hem d'adreçar, per tant, una mica com si escrivíssim la carta als reis, una mica com si redactéssim un memorial de greuges, perquè, des del camp cultural, en concret des del marc de les terceres jornades sobre el nacionalisme català a la fi del segle XX, ens pertoca de fer reflexions que siguin útils per a la nostra política nacional.

Els nostres partits no són prou forts, no són prou europeus. Vertebrar nacionalment Catalunya vol dir, entre altres coses, que els partits catalans comptin amb més afiliats, amb més quadres, amb més recursos econòmics, amb una potència política més gran.

Si els partits es limiten a ser una maquinària electoral eficient i un planter de governants i de tècnics per a les administracions públiques, si els afiliats, a més a més de ser poc nombrosos, actuen com una mena de club d'admiradors dels líders principals, la nostra vertebració nacional serà coixa. Les nostres organitzacions polítiques haurien de ser, alhora, partits de lluita i de govern, haurien de tenir al mateix temps vocació

civil i voluntat institucional, haurien de ser el lligam entre les administracions públiques i la societat civil, intervenir en tots dos àmbits.

POLÍTICA MACROECONÒMICA, COHESIÓ SOCIAL

Una política veritablement nacional no pot renunciar a mantenir posicions pròpies pel que fa a la política macroeconòmica; el caràcter evidentment transnacional de les qüestions macroeconòmiques no justifica que ens hi inhibim, que deleguem o, pitjor encara, que regalem a altres tot sencer el poder de prendre decisions macroeconòmiques que afecten de ple els industrials, els comerciants, els pagesos i els assalariats de Catalunya. Una política veritablement nacional, d'altra banda, tampoc no pot oblidar-se de la necessària cohesió social de Catalunya, és a dir, de la solidaritat social catalana. I el fet és que el 14 de desembre les dues principals forces polítiques catalanes, Convergència i Unió i el Partit dels Socialistes, van oblidar una mica totes dues coses. Van fer mal fet. El poble de Catalunya, el 14 de desembre, per primera vegada en l'actual règim democràtic i autonòmic, va fer una cosa diferent de la que propugnaven el Partit dels Socialistes i Convergència i Unió, va fer exactament el contrari del que volien les dues forces majoritàries, va participar en la vaga general, que va ser un èxit. El poble català va demostrar que el fet de votar majoritàriament determinats partits no vol dir que els entreguin l'ànima, sinó simplement un vot de confiança -sempre provisional-, i que, fins i tot si pensa majoritàriament que han de continuar governant, vol que governin d'una altra manera, i es reserva el dret a expressar-ho, per exemple, a través d'una vaga, que és una cosa tan democràtica com el vot electoral, perquè l'autèntica democràcia és alhora participativa i representativa. A més a més,

la política macroeconòmica que impulsen els banquers i els polítics espanyols, amb la qual, en certa manera, es van identificar els socialistes catalans i Convergència i Unió el 14 de desembre, perjudica la competitivitat de l'economia catalana, precisament en aquests anys que ens cal preparar-nos per al mercat únic europeu. Això és així perquè el Banc d'Espanya i el Govern de l'Estat privilegien el sistema financer en detriment dels sectors productius, cosa que perjudica clarament l'economia catalana, que és bàsicament productiva. La dada més espectacular d'aquest estat de coses és el preu del diner, els tipus d'interès dels crèdits, molt més alts aquí que en l'àmbit comunitari europeu. Cal fer notar, per tant, que el 14 de desembre la postura de Comissions Obreres de Catalunya, de la UGT de Catalunya i de les altres organitzacions civils que van donar suport a la vaga, entre les quals hi havia significativament la Unió de Pagesos, va ser inequívocament nacional -potser no del tot conscientment, però si objectivament-, perquè defensaven, alhora, els interessos socials de la majoria del poble català i la prosperitat de l'economia catalana. No hem de magnificar pas el 14 de desembre, però hauria de ser motiu de reflexió per part de Convergència i Unió i del Partit dels Socialistes; uns i altres s'haurien d'adonar que el seu lloc no és al costat dels banquers i els polítics espanyols, que fan que el poble català pateixi una política macroeconòmica que no té prou en compte els nostres interessos.

LA POLÍTICA I LA LLENGUA

Als nostres polítics no els podem demanar que deixin de ser polítics. Hem d'acceptar amb tota la naturalitat del món que els polítics de Catalunya aspirin, personalment, a una carrera política brillant, i que treballin perquè el seu partit tingui una

quota de poder com més gran millor. Ara bé: també hem de demanar-los que tinguin una dimensió ideològica clara. El bon polític, aquí i a tot arreu, no és ni el pragmàtic a ultrança sense idees ni tampoc el teoricista que és un negat per a les coses pràctiques. Aquestes observacions, certament elementals, sobre la naturalesa dels polítics són una mica inevitables a l'hora d'enraonar de la plenitud idiomàtica de la llengua catalana i de la vertebració d'un espai comunicacional en català, dos objectius sense els quals una política nacional no seria digna d'aquest nom.

No podem demanar als nostres polítics que facin coses a favor del català i de la nostra vertebració comunicacional que els perjudiquin políticament. D'acord. Però aquelles coses a favor del nostre idioma i de la comunicació en català que no els perjudiquen electoralment, que fins i tot els beneficien, aquestes coses les han de fer. I el fet és que els nostres partits nacionals no fan prou en aquest sentit.

El Partit dels Socialistes de Catalunya podria mirar d'aconseguir la plena federalització del primer i el segon canal de Televisió Espanyola, que és una cosa tècnicament possible i econòmicament viable, encara que políticament audaç. Si els socialistes catalans rescatessin el federalisme dels papers teòrics on es troba confinat, i l'apliquessin a Televisió Espanyola, la llengua catalana i la comunicació en català donarien un pas de gegant endavant, i ells hi sortirien políticament guanyant, perquè incrementarien la seva quota de pantalla. Però aquesta iniciativa els nostres socialistes no gosen formular-la ni tan sols en privat.

Convergència i Unió ha edificat la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió -ara ampliada amb el Canal 33-, ha construït

l'administració autonòmica i ha iniciat la catalanització del sistema educatiu, és a dir: Déu n'hi do, però fa l'efecte que es pensa que ja ha fet prou. I no. El futur del català és un d'aquells temes de caràcter general que han d'atendre els partits polítics, en el marc del nou ordre democràtic naixent de què parlàvem abans. Convergència i Unió, com a primera responsable del govern de la Generalitat de Catalunya, hauria de jugar un paper principal en aquest sentit. I fa l'efecte que no és conscient que la inèrcia castellanitzadora s'acabarà imposant a la llarga, que potser alentirem i dissimularem però no evitarem pas l'extinció del català, si no és que, ara ja, donem un cop de timó sociolingüístic. Persuadir la població perquè es generalitzi el bilingüisme passiu com a primer pas perquè tots els ciutadans de Catalunya facin del català la seva llengua pròpia, completar realment la catalanització del sistema educatiu, catalanitzar plenament l'àmbit comunicacional local i comarcal, i fer del català la llengua normal al món del treball i de les empreses, haurien de ser objectius als quals Convergència i Unió dediqués prou recursos econòmics i prou atenció política, però, a l'hora de la veritat, la força majoritària de Catalunya tendeix a considerar que aquests objectius són qüestions secundàries. Renuncia, així, a fer-se mereixedora d'un mèrit històric més gran.

Iniciativa per Catalunya i Esquerra Republicana, que, a causa de la seva situació dins el nostre sistema de partits, farien un bon negoci polític si fessin propostes audaces en el camp lingüístic i comunicacional, sovint no estan tampoc a l'altura de les circumstàncies. Per exemple, juntament amb els altres partits nacionals, van caure en el parany del nou canal de Televisió Espanyola a Catalunya, que, si hagués anat endavant,

hauria representat un augment de l'oferta però una disminució del consum de televisió en català, i tampoc no han sabut plantar cara amb eficàcia a l'onada castellanitzadora que ens caurà al damunt amb les televisions privades. De tota manera, els nostres partits són els únics partits que tenim, i cal encofetjar-los perquè facin una política lingüística i comunicacional més nacional.

ELS NIVELLS DE GOVERN

La Constitució espanyola i l'Estatut d'Autonomia de Catalunya ni els hem de sacralitzar ni els hem d'anatemitzar. La possible reforma de les nostres lleis màximes, per tant, ni l'hem de veure com un tabú ni com una vareta màgica. Són, simplement, un terreny de joc; l'important és saber cap a on volem anar, quina direcció hem d'emprendre. Això obliga, en el terreny estrictament polític, a definir el paper de cadascun dels nivells de govern. En aquest punt, seria interessant una triple aliança -progressista- contra un poderós adversari -anacrònic-. La triple aliança entre el municipalisme, el catalanisme i l'europeisme, en contra de l'espanyolisme. El projecte de fer d'Espanya un Estat nacional cohesionat que participa en una unitat europea entesa com a coordinació dels Estats actuals, que és el projecte del felipisme espanyol, que és, també, el projecte del solturisme català, és regressiu i és contradictori. És regressiu perquè ara no és l'hora europea dels Estats-nacionals, sinó que és l'hora d'un Estat continental, basat en els municipis i en les regions, que, en alguns casos, com el nostre, són alhora nacions. Espanya és massa gran per a certes coses, com ara la sanitat i l'ensenyament, que convé que facin les euroregions, o l'urbanisme, que convé que facin els ajuntaments. Espanya és massa petita per a certes coses, com ara la política monetària,

les relacions exteriors o la defensa, que cal que faci la Comunitat Europea. Espanya fa més nosa que servei. Dèiem, a més a més, que l'Europa dels Estats és una contradicció. Sí, perquè la dinàmica dels Estats actuals els du a entrebancar i, a la llarga, a impedir la plena unitat europea. En canvi, els interessos objectius de les euroregions i dels municipis coincideixen amb les necessitats objectives de la Comunitat Europea, en el sentit que aquests tres nivells d'administració necessiten repartir-se el poder dels Estats actuals. Per tant, els Estats plurinacionals com és Espanya cal anar-los buident de pressupostos i de competències, per anar omplint de diner públic i de poder polític els nostres governs municipals, els nostres governs regionals i el govern europeu. Una política inequívocament nacional hauria de ser, doncs, alhora, municipalista, catalanista i europeista. Hem de ser conscients, això sí, que la idea que d'Europa té el felipisme i el sole-turisme és actualment la més forta. Una cosa és tenir la raó, que no la tenen, i una altra cosa és tenir la força, que ara per ara en tenen moltíssima...

Per tirar endavant una política nacional en el marc del naixent ordre democràtic mundial i de la naixent unitat europea, cal que els nostres partits tinguin una política estatal pròpia i una política europea pròpia, i que estableixin aliances adients amb partits de fora. L'isolament, el tancament dins els límits de la comunitat autònoma de Catalunya, seria un error de cara a una política nacional eficaç. El fet que l'Estat espanyol sigui circumscripció electoral única a les europees facilita la projecció i les aliances dels nostres partits de cara enfora. Tant Unió i Convergència, com el Partit dels Socialistes, com Esquerra Republicana, com Iniciativa per Catalunya (i dins

d'aquesta federació tant el Partit Socialista Unificat com l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra) convé que estableixin aliances sòlides amb socis adequats a la resta de l'Estat i a Europa. Això ens ajudaria a avançar cap al retrobament fraterno dels diferents territoris que formem els Països Catalans, ser solidaris amb el redreçament nacional del País Basc i de Galícia, i, a més a més, no desentendre'ns, com fins ara hem fet, del futur nacional de l'Espanya castellana, sinó ajudar-los, per solidaritat europea però també perquè a nosaltres ens convé, al retrobament intern dels pobles de l'Espanya castellana, que constitueixin una àrea idiomàtica i cultural ben vertebrada, formada per euromunicipis i euroregions, i que no pateixin el mal de pensar que formen una Espanya mutilada, sinó que participin de l'orgull de formar part de la Gran Europa.

Joan Tudela

A vegades, segurament en els moments de pessimisme més acut, tinc la sensació que Catalunya com a país està passant per una de les etapes més difícils dels últims anys i de les últimes dècades. És difícil argumentar una visió tan pessimista, en tant que totes les dades externes i quantificables estadísticament afirmen el contrari: existeix la Generalitat, existeixen un potents mitjans de comunicació en català, l'ensenyament està catalanitzat en un tant per cent elevat, i políticament totes les forces, fins i tot les menys autonomistes, actuen sota uns paràmetres catalans. Ningú posa en qüestió la continuïtat de l'actual "statut quo" polític i cultural i per tant no hi ha sectors socials organitzats en una línia obertament espanyolista.

D'on ve, doncs, la dificultat? Crec que la dificultat prové bàsicament del fet que allò aconseguit fins ara en l'ordre del reforçament de la identitat nacional és prou important com perquè la ciutadania i segurament la classe política dirigent no s'adonquin que encara no és suficient per salvar la identitat de Catalunya com a poble diferent i per tant com a nació amb tots els drets consubstancials. En definitiva, segons aquesta visió, afirmaria d'entrada que en aquests moments la consolidació del model estatutari és al mateix temps que principal argument per defensar que existeix un mínim de sobirania catalana però al mateix temps impedeix que la col·lectivitat catalana continuï avançant en una línia de més autogovern.

Això seria relativament important en unes condicions socio-culturals com les de les dècades anteriors, en les que l'estructura social catalana era més homogènea que no pas ara, i les influències econòmiques i culturals entre els pobles es podien assumir de manera més coherent i sense provocar tants d'altabaixos. Tots els pobles del nostre context europeu, i també el català, han estat fruit de les influències externes. Aquest fet sempre s'ha considerat positivament i ara també ho considerem així. Però la capacitat d'encaix era fins fa relativament pocs anys molt superior que en l'actualitat. La internacionalització creixent de les forces econòmiques i dels discursos culturals i socials és ara tant diferent i tenen tanta força, que un país, una cultura o una llengua sense Estat propi ho tenen molt difícil a la curta o a la llarga per poder subsistir. Fins i tot en el cas dels catalans, que és unànime---ment considerada una col·lectivitat viva i potent al marge del fet de no tenir estat propi. Si el castellà i el francès es troben preocupats davant la influència de l'anglès i la cultura anglo-saxona, com no n'hem d'estar els catalans? Crec que si es planteja aquesta pregunta s'obvia la necessitat de continuar donant arguments per defensar que Catalunya, en tant que nació i col·lectivitat diferenciada, es troba en un calaix en el que tant pot deca-

tar-se cap a la recuperació nacional com cap a la mort lenta i paulatina. Ja sabem que les nacions neixen, creixen i moren i no hi ha res escrit sobre com ho fan.

Aquest plantejament inicial, segurament una mica apocalíptic, ve determinat per la necessitat de marcar un punt de sortida el més realista possible que hauria de tenir-se present en qualsevol actuació política i institucional. Si es fa el plantejament pessimista inicial és per posar l'accent en una primera constatació: la continuïtat de la situació actual, sense canvis profunds, portaria a decantar-nos col·lectivament cap el costat negatiu del cairell. Les estructures sorgides del pacte de la transició no són en absolut suficients per abordar amb garanties d'èxit el futur de Catalunya. Són unes estructures institucionals positives perquè han permès si més no aturar la devallada final que havia previst el franquisme. Però no sabem encara el mal que ha fet el franquisme ni tan sols si hem sortit del pou en què vam caure el 1939. Afirmar que no s'ha avançat és una frivolitat, però dir que ja hem sortit definitivament del pou és una cosadia. Segurament seria més just afirmar que l'Estatut és la corda que ens permet treure el cap del pou, però no sabem si aquesta mateixa corda ens portarà fora o si finalment es trenca-rà. I aquest és el moment històric que hem de definir per tal que els noders polítics actuïn amb consonància segons els interessos que diuen o volen defensar.

El primer que s'ha d'afirmar és que el pacte de la transició ja ha desanaregut. El motiu és clar: les forces polítiques espanyoles en van tenir prou amb els primers anys de la transició per començar a caminar en la direcció que els convenia. Ja fa anys que, ells sí, han sortit del pou de 1939. És més: són ells^{els} que fa anys que ja consideren que l'Estatut de 1979 no va ser cap pacte, sinó que va ser una concessió que l'Estat i els seus hereus van fer a Catalunya. Per tant, Catalunya ha d'acabar la transició en el sentit que ha de comprendre que aquell ma-ne acord entre forces socials i polítiques tan diferenciades ja no existeix. A vegades tinc la sensació que a Catalunya part de l'opinió pública i de la classe dirigent viuen encara dels resultats d'aquell període, segurament perquè va ser en aquells anys que Catalunya va viure uns moments especialment dolços en la seva relació amb Espanya. La transició, doncs, ha acabat; el pacte ja no existeix i l'Estatut no ha de ser entès com fruit d'un pacte sinó com l'eina aconseguida en un moment determinat segons una correlació de forces concreta.

Hores d'ara l'Estatut ja ha demostrat que ha estat una bona eina per una dècada, del 1979 a 1989. Cada vegada més, polítics, especialistes, analistes i sectors amplis de l'opinió pública consideren que si el pacte de la transi

ció s'ha acabat, l'Estatut ja no és una eina correcta per abordar els problemes de la societat catalana actual, ni en el terreny econòmic, ni en el social, ni en el cultural.

La gran pregunta, incòmode, que encara no s'ha esbarrit és: qui mana a Catalunya?. Això vol dir plantejar amb realisme quin o quins poders públics són els que determinen el desenvolupament socio-econòmic del país. Qui decideix la creació de les grans vies de comunicació; qui determina els trets fonamentals dels plans urbanístics o industrials; qui realitza les grans operacions financeres; qui protagonitza les grans actuacions contra la delinqüència; qui marca les regles del joc de la Universitat i de tot el sistema educatiu. I un llarguíssim etcètera.

Després de 10 anys d'Estatut, ha quedat demostrat que l'evolució de Catalunya en allò determinant depèn d'altres estructures: les estructures del poder derivat de l'Estat Espanyol. Les institucions catalanes sorgides de l'Estatut fan la lletra menuda i influencien més o menys segons de què es tracti i de l'habilitat negociadora del moment. En el cas del TGV per posar un exemple recent es va fer cas al govern català, però tranquil·lament es podia haver pres una altra decisió, i ningú, absolutament ningú, hauria tingut cap mecanisme viable que fes canviar una decisió en sentit contrari. L'únic recurs hauria estat la paraula; la crítica verbal. I els exemples es multiplicarien en les qüestions que consideréssim oportunes.

Per tant, el valor essencial de l'Estatut continua sent el polític, el simbòlic. És l'únic símbol real i factible de sobirania i de poder genuïnament català. Però aquest valor inqüestionable no ha de continuar amagant que la resposta a la pregunta de qui mana a Catalunya és l'Estat espanyol a través de diversos mecanismes més o menys democràtics, més o menys destralers. Per tant, la conclusió és que el poble de Catalunya continua sense determinar allò que ha de ser el futur en les grans qüestions, en aquelles que decanten un país cap a una vessant o cap a l'altra. Si entréssim en la problemàtica del Parlament de Catalunya, el que afirmo es faria encara més evident: deu ser un dels Parlaments del món que pot legislar menys en afers autènticament essencials per a la col·lectivitat.

Aquest és doncs el panorama actual sobre el qual s'ha de pensar: l'Estatut és un valor bàsicament polític que permet incidir bastant en qüestions culturals i lingüístiques i bastant poc en qüestions socials i econòmiques, i sempre en els afers subsidiaris. Al mateix temps, ha passat massa poc temps com per a què la immensa majoria de la ciutadania s'adoni que l'Estatut és insuficient; en qualsevol cas, mentre part de la classe política s'adona perfectament que és un text insuficient, la seva superació és difícil de plantejar perquè seria tant com trencar un pacte bàsic del sistema democràtic als vots de part de la ciutadania. Però el panorama presenta encara un altre factor complementari. No és només l'opinió pública majoritària la que no es tro

ba predisposada a obrir un procés reformista; sobretot, el determinant és la correlació de forces política a nivell estatal, que és el nivell on de debó es decideixen afers d'aquesta envergadura. Aquest últim factor és el decisiu.

Ja he dit abans que l'Estatut del 79 va ser un pacte polític; en aquell context totes les forces ho necessitaven per motius molt diferents. El 79 les forces centralistes eren dèbils ideològicament; la potència de l'anomenada perifèria de l'Estat es trobava en un moment àl·loid. Ara el panorama és radicalment diferent. Les forces espanyoles han recuperat el seu nord i han pres la decisió de potenciar l'estructura secular de l'Estat espanyol sota criteris orteguians i amb l'objectiu d'integrar Espanya a Europa i al món occidental per modernitzar-la i fer-la cosmopolita. Aquest projecte, que s'ha de reconèixer que, amb alts i baixos, els funciona, no es pot permetre una rera--guarda perifèrica dèbil. La concepció de l'estat ha de ser diàfana i clara. El màxim que estan disposats a lidiar són els problemes d'Euskadi i Catalunya, sempre que no els comporti una ruptura de la seva concepció de l'Estat espanyol. Al País Basc poden negociar la fi de la violència i a canvi atorgar majors competències. A Catalunya estan disposats a negociar qüestions culturals i lingüístiques. Però el poder polític i econòmic, això ha de continuar com ara.

Si l'Estatut actual és fruit d'un pacte polític, s'ha de partir de la base que qualsevol lectura més generosa i àmplia i sobretot qualsevol modificació haurà de venir d'un nou pacte polític. Després de 10 anys el que comença a convenir cada dia amb més urgència és organitzar les condicions d'aquest nou pacte per tal d'arribar a plantejar-lo en el futur amb unes condicions de força favorables. Obviament, es parteix de la base que qualsevol estratègia nacional de futur passa per l'acceptació dels paràmetres de la democràcia liberal i rebutja frontalment, per motius ètics i estètics, qualsevol forma de violència i terrorisme. Catalunya no és Euskadi i no ho serà mai.

Per tant, el nou pacte s'haurà de fer des de l'acceptació per part de la majoria de la població, que lliurement haurà comprès que Catalunya i els seus habitants necessiten més nivells de competències per poder abordar el futur amb garanties de continuïtat.

Començar a parlar d'aquest nou pacte, significarà a la curta dues coses: capacitat d'incidir d'una o altra manera al govern de Madrid i capacitat d'avançar en la nacionalització interna del país. Aturem-nos breument en aquestes dues premisses.

La realitat demostra dia a dia que el poder continua concentrat a Madrid, sobretot en allò essencial. La realitat no es pot menysprear. L'assignatura espanyola encara no s'ha aprovat. S'ha dit fins a l'avorrimient, que Catalunya va ser forta a l'Estat durant els primers anys de la transició perquè a Barcelona hi havia un govern d'unitat i per la forma d'actual de Josep Tarradellas. Això

és sols una petita part de la veritat. La gran part de la veritat és que si el catalanisme en el seu conjunt va saber imposar alguns dels seus criteris (i no tots precisament) va ser més que per la seva força per la debilitat del contrari. Fins l'intent de cop d'Estat de 1981 les forces centralistes no van decidir-se cap a un model d'Estat determinat. A més, la minoria parlamentària que tenia Adolfo Suárez provocava que tingués la cua de palla en a fers d'Estat força importants. Aquesta debilitat del govern (debilitat ideològica i parlamentària) va permetre que durant un període breu es fes una lectura oberta de l'Estat de les Autonomies.

El 23 de febrer va ser un avís brutal. La conseqüència en el terreny de la concepció de l'Estat va ser la LOAPA. Després la majoria absoluta del PSOE un any després va permetre constituir una direcció forta, potent i sense fisures per a la nau de l'Estat. Un primer ensenvament de la transició seria, doncs, que les forces catalanes sempre hauran de tenir present la fortalesa de les forces espanyoles. Convé, doncs, la debilitat, i en primer lloc la debilitat parlamentària. Potser explicitar-ho en aquests termes una mica brutals podrà ser considerat oportunisme o reedició del vell esperit fenici que diuen que tenim els catalans. Pel contrari, crec simplement que és aplicar a la política catalana i a l'Estatut l'"ABC" de la política. Què és el que fan a Itàlia els socialistes i a la RFA els liberals des de fa molts anys? No anem tant lluny: què és el que ha fet el PSC a Lleida els últims temps? Reivindico per tant, la necessitat del pacte polític tot i que molt sovint pugui tenir aspectes gens estètics.

En la perspectiva de la superació de l'actual marc institucional, la capacitat de maniobra al poder de Madrid (que dit sigui de passada, es pot exercir de moltes maneres) serviria de poc si no anés acompanyada d'una dinàmica diferent a nivell intern de Catalunya. Ras i curt: s'ha d'avançar de manera més contundent en el que s'ha anomenat la renacionalització del país. Per establir una correlació de forces interna favorable a la superació del marc institucional, prèviament i durant un període bastant llarg de temps s'haurà d'insistir en la renacionalització a tots els nivells. I aquesta és una de les principals mancances. Les forces majoritàries del catalanisme en tenen la responsabilitat directa en tant que existeixen els mecanismes institucionals per poder-ho fer. Quan es parla de renacionalització, no es tracta de xifrar totes les esperances amb l'empenta i iniciativa de la societat civil, que es troba en un dels pitjors moments de la seva història; més aviat es tracta d'aprofitar els ressorts del poder que dóna l'actual Estatut. Quan es parla que l'Estatut és encara una eina vàlida, es parla de la possibilitat d'aprofitar aquests ressorts.

En els pròxims anys, una de les qüestions que haurà de quedar definitivament fixada és l'estructura de l'administració política catalana. L'autogovern ha de tenir una plasmació administrativa molt més clara. No n'hi ha prou amb el govern de la Generalitat ni amb el Parlament. Cal anar cap a l'eliminació dels governs civils i la pràctica desaparició de les Diputacions, i al mateix temps donar sentit de debò a la divisió comarcal amb la creació dels òrgans intermitjos que facin les funcions d'ajut als municipis que fan actualment les Diputacions. Fer les comarques i no completar-ho amb les regions, i al mateix temps continuar amb l'existència dels òrgans de poder polític i administratiu del govern central és confusionista i a la curta anirà en detriment del poder derivat de la Generalitat. Així mateix no es pot amagar el cap sota l'ala i s'ha de comprendre que el fet metropolità barceloní existeix. S'ha de donar una solució a la problemàtica dels municipis d'aquestes comarques sense prejudicis polítics i sense que ningú intenti fer-ne una batalla pel contrapoder. Qui insisteixi en la línia d'enfrontar Catalunya a Barcelona tindrà les de perdre, i hi ha símptomes que algú està disposat a insistir-hi.

La clarificació de l'escala político-administrativa s'haurà de fer només per afavorir les relacions de l'administració amb els ciutadans; s'haurà de fer perquè estic convençut que serà una de les claus de volta per definir el catalanisme del futur. Cada vegada més, el futur del nacionalisme estarà vinculat a l'existència d'un poder polític paraestatal. Els pobles que abordin el pròxim període històric, període que tendeix a la internacionalització de tots els fenòmens, sense unes estructures inequívokes, estan condemnats a desaparèixer sense remei. No n'hi haurà prou ni amb una llengua, ni amb una psicologia col·lectiva diferenciada, ni amb un poder econòmic o cultural fort; aquests elements diguem-ne clàssics, ajudaran a retardar el procés però la clarificació de qui ostenta el poder polític serà clau. Per tant, l'estructuració de l'administració catalana al voltant de la Generalitat, el Parlament, les regions, les comarques i els municipis serà bàsic. Per fer-ho entenedor diré que els catalans d'un futur més o menys proper a la pregunta de quina nacionalitat ostenten haurien de poder contestar: "sóc català perquè al meu país mana la Generalitat". No podran contestar "sóc català perquè he nascut a Catalunya", ni perquè "parlo català", ni perquè "comparteixo una psicologia col·lectiva determinada", ni menys encara perquè "em sento coparticipi d'una cultura de continents catalans".

L'allau immigratòria de les últimes dècades ha esmicolat ja i sense camí de tornada els arguments de les arrels, de la llengua, dels senyals d'identitat, d'una única cultura. La tendència a tot Europa és, a més, la incorporació de milers de persones provinents d'Àfrica, Àsia i fins i tot Latinoamèrica en unes condicions laborals, socials i culturals que no permeten pensar en la se

va integració en el país d'acolliment en un període curt. D'altra banda la sortida tradicional de l'Estat propi, amb fronteres, moneda i exèrcit, no és viable. No m'estendré en justificar el perquè no és viable; per a mi és obvi i evident en el futur context internacional i intern previsible. La línia d'avanç més important que espera el conjunt del moviment catalanista per als pròxims temps hauria de ser la renacionalització del país a través de la potenciació del màxim poder polític assolit mitjançant les vies democràtiques i legals actuals amb la perspectiva de crear unes noves condicions político-culturals que permetin anar cap a un nou pacte que hauria de permetre l'aprofondiment de debò de l'Estatut i si s'escalqués la reforma de l'Estatut. Res és intocable, però sense poder polític a Barcelona i a Madrid res es podrà tocar.

Albert Viladot